

Theoderici regis Gothorum, ultum iri cupiens necem genitoris contra Attilam acies instruebat. Aetius uero suspectam habēs potentiam Gothorum tanquā & Hunorū, persuasit Thorismundo, ut omīssa pugna ad possidendum solium paternū properaret, ne frater eius regnum præoccuparet: quomotus discessit, Aetiusq; & omnis exercitus ipsius solutus recessit. Tunc Attila exhilaratus, spes iniquas ultionis coquebat, & è loco secedēs urbē Remensem obsedit & expugnauit, sanctūq; Nicasū eiusdem urbis præfulem cum sorore eius Eutropia & omnibus ciuibus trucidauit. Ad Treas autem quū accessisset, occurrit ei pontifex sanctus Lupus, & percontando dixit: Tu quis es? Cui ille: Attila sum, inquit, flagellum iræ dei. Et Lupus arrepto freno equi eius introduxit eū cum suo exercitu in ciuitatē dicens: Bene ueneris flagellum iræ dei. Ille autē cum suis cæcitate percussus, ut aiunt, pertransiit urbem in partē alterā pacificus. Mulier autē pauperrima habens decem filias, timore perculsa de suburbio fugiebat, filiam postremo editam, & in bimatū natam, in sindone ad collum ligata gestabat, duasq; minorennes puellulas in iumēto, quod ante se pellebat, portabat: reliquæ filiæ circū circa matrē gradiebantur, & ambulabant. Hanc quum bellatores Attilæ consequuti sunt, filia eius territæ ad matrem concurrerunt. Mater autem stupida & sui incompōs, uiso fluuio properanter currebat, uolens se præcipitare, & in fluuio submergere. Sed milites eam insequuti in ripa fluuij rapuerunt, & cum filiabus ad Attilam perduxerunt. Quæ supplex ad terram procidens gratiam precabatur. Cui Attila misertus, datis pluribus nummis & uestibus, liberam cum prole sua dimisit. Sed et alijs qui cum ea adducti fuerunt propter ipsam perperit. Deinceps Attila in Germaniam descendit, castraq; , oppida et uillas eius uastabat, donec audiret quod Aetius & Gothi denuo nouum militem contra eum pararent: quo permotus ad Pannoniā absecessit, & renouato exercitu uir ultius in Italiā per Stiriam & Coritaniam properabat. Ab exploratoribus autem certior redditus, quod Aetius & innumeratæ gentes in radicibus alpiū opperirentur eum, declinauit & diuertit ad Dalmatiā & Histriā, euersisq; notabilibus urbibus, iuxta mare Adriaticū ad Aquileiam uenit, & eam per trienniū obsedit. Et quum uictualia obsessores etiā in longinquo defecissent, militesq; præ inedia contra eum murmurarent, cepit iterū obsequitare urbem, prospiciens qua parte impeteret eam & dirumperet: uiditq; auem quæ ciconia uocatur, pullum suū è summitate arcis rostro in propinquo arundinetū portare, sic consequenter & alium: & exclamans dixit, auē præsciam futurorū, nosse urbē perditum iri, ideo fugere: & inualescens contra ciuitatem cepit eā, & more tyrannico omnes quos in ea reperit, in ore gladij trucidauit. Eo tempore urbs magnifica & præpotens Venetiārū ob metum Attilæ extructa est. Progrediens autē ad Lombardiā Attila, crudeliter afflixit & uastauit eam. Quumq; ad Rauennā uenisset, aduolauit Leo papa, ob

nixe & humiliter supplicans, ut à vastatione urbis Romæ & totius Italiæ superfederet & cessaret, quod & fecit. Et dum pugnatōres eius admirantes ad inuicem replicarēt, quod Attila neminem timeret, nisi bina animalia, lupum & leonem, de pontificibus propter quos genti eorū pepercit, parabolā sumētes. Respondit Attila, Maturū uirum clericali habitu indutum iuxta leonem cum gladio bifacuto stetisse, & uibrato gladio mortē ei cōminasse, nisi pacem redderet, petitorē exaudiendo. Abscessit itaq; et in Pannoniā rediit. Celebransq; nuptias cum una pulcherrima uirgine, multū uini hausit, et in nocte inter cubandū apoplexia suffocatus, centū et uiginti quatuor annis ætatis expletis interiit, et sanguis per nares et os ipsius fluxit. Illa nocte Marcianus Imperator in Cōstantinopoli per somnium uidit Attilæ arcum fractū, arcubus enim gens Iuhrorū potissime utebatur. Defuncto autē Attila, insurrexerūt inter Hungaros dissensiones, digladiationes et strages, ita ut plures eorū occisi perirent, reliquos cum Chaba filio Attilæ rex Gepedarum, et alij olim Attilæ subiecti de Pannonia expulerunt, qui in Gothiam per paludes Mæotidas transierūt, tria uero millia ex eis inter eundū de Pannonia segregauerunt se ab eis, & in Transsylvania manserunt, & ne à uicinis impeterentur, Siculos in uulgari eorū Czakle se nominauerūt. Qui autē trans Mæotidas & mare Euxinū penetrauerūt, sæpenumero reminiscētes fertilitatis abundantiaq; panis & uini ipsius Pannoniæ, suis posteris distrebāt & narrabant, utq; in Pannoniā redirēt hortabantur. Factumq; est, ut post mortem Attilæ anno tricentesimo primo, recensitis pugnatōribus ducētis & sedecim millibus, uia patrum eorū ingressi, iuxta paludes Mæotidis per Sarmatiā, in Pannoniā peruenerint, temporibus Constantini Imperatoris quinti, & Zachariæ papæ, uidelicet anno domini septingentesimo quadragesimo quarto. Primumq; in Iazyges ascēderunt, & illic septē capitaneos elegerunt, unicuiq; eorum propter insultū inimicorū triginta millia pugnatōrū cōsignantes: & ut melius ab hostibus tuerentur, septē castra, cuiq; capitaneo unum assignando, rude & grosse de terra fecerūt & erexerunt, à quibus septem castris in hanc diē Septemcastrensis dicitur. Præterea miserūt exploratum ire Pannoniā quēdam è suis militibus Cusid appellatū. Is offenso & reperto rege Pannoniæ Suyatoplug nomine: Sclauus hic erat, nam & tota Pannonia terra Sclauorum fuit, licet Romani eis capitaneos & armigeros extraneos præficiēbant, ipsum nomine Iuhrorū aduenarum præsalutando, equum album cum sella & freno deauratis obtulit, & parū terræ, aquæ & herbe ab eo postulat: quod rex Suyatoplug cōcessit, æstimabat enim agricolas fore, et tanq; hospites aliquid piā terræ pro cultura exposcere: ideo subridēs ait, Habeant quantū uolunt. Cusid ergo lagenam terræ, alterā aquæ Danubij, tertiā graminis reportauit, & quæ egit suis exposuit. Iuhri cognoscentes Pannoniam terram feracem et optimam esse, nomine primi præfecti Arpad nuncupati,

Attilæ mors.

Suyatoplug intimauerūt, ut peramplius in terra eorū, pro equo albo, sella & freno deauratis empto nō maneret. Is sero intelligens bellū ei imminere, exercitū coadunabat. Iuhri autē festine accelerātes ad regē prope Danubiū uenerūt, & facta pugna Pannonios cum rege eorū profligauerūt. Rex quoq; Suyatoplug à facie eorū fugiens in Danubiū incidit, & aquis uehementibus absorptus periit. At Iuhri Sclauos incolas Pannoniæ trucidarunt, terramq; eorum in hanc horā possiderūt, Sclauis undiq; in finibus Pannoniæ remanentibus & inhabitātibus. Accipe primo, quod Iuhri à Iuhra regione Scythiæ, de qua oriundi exiuerūt: uocati sunt, & usq; in nostra tempora à Bohemis, Polonis & Sclauis† Hugri appellantur, ab alijs autē Hugui, tandem & Hungari dicti sunt. Accipe secundo quod idē linguagiū & loquela pronuntiatioq; acuta sunt Iuhrorum in Hungaria, & illorū qui in Scythia in Iuhra degunt. Verum Hungari in Pannonia Christicolæ sunt & politiores abundantioresq; in omnibus. Iuhri autē in Scythia usq; huc idololatræ sunt & agrestes. Accipe tertio, quod Iuhra Septentrionalissima est absq; altissimis & inaccessibilibus montibus, nec tantis ut sunt alpes iuxta Italiā, neq; sicut mōtes Sarmatici. Nō recte ergo quidā historici tradiderunt, dicētes Huguos exisse de prouincia eorū de montibus maximis & inaccessibilibus. Enimuero sunt montes in Iuhra cū densis syluis patentes & bene permeabiles, quantitatis mediæ et altitudinis, petrosi et saxosi quales sunt per totū Septentrionē in fine terræ iuxta oceanū septentrionis. Et scias quod ex oceano Septentrionis quidā pisces idiomate Mosconitarum morssi nuncupati, in summitatem montis mari adiacentis scandūt, et dentē fricando se in ascendendo appendunt, de culmine montis deorsum in partem alterā prolabantur et cadunt, quos Iuhri & cæteri incolæ Septentrionis capiunt, dentesq; eorū qui ponderosissimæ sunt grauitatis, in Moscouiam mittūt, & post ad Turcos & Tartaros. De quibus manubria & tenacula ensiū, framearū & cultellorū faciunt, ut impetuosiores ictus grauitate adiuuante impellant. Accipe quarto, quod montes Riphæi & Hyperborei nō sunt in rerū natura, nō in Scythia, nō in Moscouia, nec usquā locorū: et quū ferè omnes cosmographi asserant Tanaim, Edel seu Volham, Dzuina, et magnos fluuios ex prædictis montibus effluere, conficta conficte, et potius fabulosa in experti scripsere. Fluit Tanaïs, Volha et maxima flumina ex Moscouia, de terra plana, cœnosa et nemorosa, nullis mōtibus obsita, prout de Moscouia quum peruentū fuerit dicā, si deus annuerit. Bone lector hic est barathrū profundissimū propter clarissimos scriptores mōtes Riphæos et Hyperboreos ponentes. A quorū contradictione ueritas ipsa me tueatur et defendat, pro omnibus argutis rationibus, experiētiā rerū opponēdo, ut qui nō credit, uideat et experiat quod ita est quemadmodū dixi. Accipe quinto, quod Iuhri in Iuhra Scythiæ non colunt agros, nō semināt, non habēt panem, uinū aut ceruisiam, degunt mi

ferrime

Huni aliās

Mor piscis.

ferrime in syluis & foueis subterratis, piscibus uescendo & carnibus ferarum, quarum copiam habent, & aquam bibunt, pellibus induuntur ex diuersis animalibus in unū cōsuendo, pellem lupi, cerui, uulpis, marduris &c. Misera ergo regio est sub polo arctico, ut dixit Hippocrates in lib. de regionibus, aëre & aqua. Subiecti sunt duci Moscouiæ, & pendunt pro tributo pelles fabellosum, schismorum, & similibus, quoniam alijs donatiuis carent. Accipe sexto, quod aliqui famosi cosmographi & historici in illo angulo ad mare Septentrionis temperatissimas regiones confinxerūt, in quibus propter temperiem & auram placidissimam beate & diutissime uiuant, donec tædio affecti, de montibus sese in oceanum præcipitent. Hoc totū fabulosum est: qualis etenim beatitudo sit, nō habere panem, merū, & cætera delectabilia: qualis temperies est, continuū frigus quod illic est pati: In solstitio hyemali perpetuam & continuam noctem sentire: In solstitio uero æstiuo permanētes, & parum tepetētes soles uidere: sed hæc omitto. Accipe septimo, quod in Iuhra & locis Septentrionis non effoditur aurum, argentum, nec aliæ mineræ. Nec correspondent fabulæ, quod illic essent griffi & magnæ aues prohibentes fodere et efferre aurum. Vnde secundū hoc dico, contrarium autoribus antiquis, quod griffi non sunt in rei ueritate in illa parte Septentrionis, nec in alijs partibus orbis. Affertur autem ad nos auis quædam rapina uiuens, quantitatis aquilæ, sed alis et cauda prolixioribus quàm aquila, in similitudinem accipitris, et uocant eā Moscouitæ Kiczoth, nostri uero homines uocant ipsam Byalozor, quasi albicans splendor, quia subalba est secundum uentrē. Hæc omnes rapaces aues, accipitres, falcones, et cæteræ raptio uiuentes in tantum metuunt, quod inspecta ea tremunt et cadunt, et extinguuntur. Accipe octauo, quod in Septentrione post Gothiam, Sueciam, Finlandiam, Iuhra, et post mare Caspium non sunt monstrosi homines, scilicet monoculi, bicipites, canina capita habentes etc. sunt nobis similes, rare, sparsim, et abinui cem distantes, pauci numero habitantes, colore ut frequenter liuidi, propter frigus liuiditatem corporis eorum imprimens. Hæc uera sunt, et qui scripsit uerum scripsit, et scimus quia uerum est testimonium eius,

De Turcis Cap. xv.

HActenus diximus de quibusdam nationibus ante aduentum Tartarorum, Sarmatiam Asianam seu Scythiam per tempora et tempora inhabitantibus, si de Amazonibus, de Scythis, de Gothis et Iuhris seu Huguis. Consequenter dicemus de ualidis gentibus, ex Tartaris Czahadaieñ, originaliter disseminatis, quales sūt Turci, Vlani seu Tartari Prezecopenfes, et Tartari Cosa nenses: item Tartari Nohaiñ. Et primo de Turcis pauca dicemus. Post aduentum Tartarorum ex oriente, in terram Gothorum quā ipsi Czahadaieñ, uocāt, anno quasi nonagesimo. Quidam miles magni Cham nomine Otumanna, sortis humilis et fortuna tunc obscurus, uiribus tamē

Error cosmographorum.

Otumanus à quo Turc. Imperat, Otumanni.

V 3 corporis

corporis robustus & audax, propter certas ut ei uidebatur iniurias, è Tartaris in quadraginta equis secedens, cœpit occulte in Cappadocia mōtes, & aditus opportunos occupare, & ex opportunitate loci & temporis prædas agere: ad quæ plurimi grassatores, ut sit in huiusmodi genere hominū, cōfluxerunt, & coaluerūt uehemēter, ita ut quod prius occultis insidijs egit, palam & pari Marte tunc cœperit oppida, ciuitates & gentes inuadere & occupare. Et quia nō reperit resistētes, ipse celer, manu audax, & dexteritate fortunatus per errores, cmminationes, & per aliquarū ciuitatū direptiones, occupauit & possedit Cappadociā, Pōtū, Bithyniā, Asiā minorē, Pamphiliā & Ciliciā. Itaq; ex ipsa familia Otumanorū siue Turcorū originē duxit, quia ab Aquilone pandetur omne malum super uniuersam terrā. Quod aut Turci propago & soboles sit Tartarorū, identitas morū, loquelæ & pugnādi demonstrat. Nā habitum modūq; equitandi & curte in sedendi, sagittis quoq; & arcubus pugnandi eundē habuerunt, & nunc ut plures habet cum Tartaris. Sermonem etiā & linguagiū Tartarorū connatum habent: nō differt loquela Tartarus & Turcus, nisi modice, uelut exemplariter diceretur, sicut Italus & Hispanus, uel Polonus & Bohemus. Otumano ex humanis raptō, filius eius Archanes secundus rex Turcorum successit, audacia & ambitione patri haud absimilis, sed disciplina rei familiaris longe peritior: quo factum est ut dominiū & imperiū à patre cœptū, suapte industria auxerit & cōseruauerit. Deinde tertius rex subsecutus est filius Archanis nomine Ammurates, hic Græcis dissentientibus & Imperatore Trapesuntino & Constantino de imperio certantibus, in adiutoriū per Trapesuntinū Imperatorē pretio uocatus, & in Thraciā per Hellespontum traiectus, uaser & astutus euentū belli prorogauit atq; protraxit, donec Græcis uiribus & diuitijs fractis & eneruatis, occasione habita, in eos arma uertit, & Thraciā occupauit. Eo defuncto Pesaites quartus rex filius surrexit, qui rerū maximarum cupidus, Macedoniā, Thessaliam, Phocidē, Bœotiā, Atticam sui iuris effecit, Bulgarosq; & Illyricos assiduis excursionibus debilitauit, et suburbia egregiæ urbis Constantinopolitanæ spoliari, et ciuitatē obsidiōe atq; fame intantū excruciauit, ut Imperator Constantinopolitanus ad Italiā et Galliā auxilia mēdicaturus profectus sit. Sed deo disponēte, Temir Cutlu magnus Cham Tartarorū, quē historici Temerlanē dixerunt, affligendo et tanquā fulgur Asiam pertransendo, incidit in Pesaitē præparatū et occurrentē ei, quem profligauit, et captiuatum catenis aureis alligauit et abduxit, breuiq; dimisit, qui paulo post obiit. Post hunc quintus rex Alpinus appellatus regnauit. Aduersus istum Sigismundus Hungariæ et Bohemiæ rex ac Romanorū Imperator copiosum duxit exercitū. Collatisq; singulis, tumultuose fusus castra reliquit, et paruo nauigio uix per Danubiū turpē sibi inuenit salutē. Amplius sextus in ordine rex Turcorū Mahumetes tributa grauiā imposuit, excursionibusq;

fines

fines sui imperij dilatauit: præterea sublato Mahumete morte, filius eius
 Ammurates secundus regnauit, hic Thessalonicā urbem illustrē euertit, Cy-
 prum & Aetholiā subegit, Tribulos, Illyricos & Hūgaros uastauit, Vladislau-
 um Poloniæ & Hungariæ regē in primis feliciter pugnantē, ultimo cōgressu
 ad lacū Varnensem, Ioanne Hunyad cū Hungaris e prælio secedentibus su-
 perauit, & misere cū suis occidit, elatusq; uictoria, Peloponensum ui cepit, &
 muros Isthmi Corinthiaci funditus deiecit: uita deniq; functus, Mahume-
 tem filium octauum regē reliquit, qui Constantinopolim anno Christi
 M. CCCCL. III. die ultimo Maij, post obsidionis quartū & quinquagesimū
 diem, summa ui & extrema oppugnatione cepit, Perā subinde opulentissimū
 oppidū per deditiōem demolitis muris accepit, Bulgariaq; & Rascia potitus,
 Smyderou magnificū castrū Rasciæ supra Danubiū situm adeptus est, et ex
 eo Dalmatiā et Croaciā in solitudinē redegit, Stiriā quoq; et Austriā pene-
 trauit. Deinde Nigropontū sub Venetis expugnauit, Theodosiā, nūc Cas-
 sam nuncupatā in Taurica insula, Ianuensū coloniā unā cū præfata insula
 expugnauit & cōprehēdit, binosq; principes de castro, Mancup, ut fert, po-
 stremas Gothorū reliquias gladio percussit, & Mendligeri Imperatorē Tar-
 tarorū in prædicta Chersoneso Taurica, ui iuris fecit. Moldauiam & Vala-
 chiam uastauit, & cum Venetis sedecim annis continuis pugnauit, cum Hu-
 sacasan rege Persarū similiter continuū bellum gessit, saepe uictus, nōnunq;
 & ipse uictor fuit. Obijt prima die Maij, anno domini millesimo quadrin-
 gesimo octuagesimo primo, in Cōstantinopoli, sepultus: pro ipso Turci
 Baissetum filiū eius ad imperium assumpserūt. Zeliabus uero minor natū *aliās Baiaret*
 filius Mahumeti indignatus ad Soldanū Aegypti recurrēs, & exercicū com-
 parās, cum Baisseto infeliciter pugnauit, & ad Rhodieñ. fugit, quē magister
 ordinis Rhodiensis captiuū in Franciam misit, & postea Alexandro papæ
 sexto obtulit. Ludouicus autem rex Galliarū ad Appuliā cōsequendam per
 Romā transiens, Zeliabū à domino papa per contractū accepit, & inter eun-
 dū ueneno, an fatigatione itineris, incertū est, extinxit. Expugnauit autē Bai-
 setus nonus rex Turcorū Ciliā & Albū castrū in Moldouia. Modon quoq;
 insulā & urbē eiusdē nominis, sub Venetis ui & obsidiōe cōquisiuit. Cū So-
 phi rege Persarū saepe pugnauit, & quasi semper succubuit. Dū autē tenuisset
 filius ipsius Selimzabeg, quē nostri homines Selēbeg uocant, imperiū sub
 eo arripuit, & Baissetus ad insulam in qua nutritus erat, deductus breui occu-
 buit. Decimus rex Turcorū Zelembeg modernus surrepto imperio, fratres
 suos necauit & extinxit, deinde minax Christianis, præcipue Pannoniæ bel-
 lum inferre proposuit. Deus autē omnipotens excelsio suo iudicio aduersus
 eum Sophi regē Persarū cōcitauit, & aliquot prælijs conflictū superare con-
 cessit. Tribus autē Imperatoribus postremo dictis Cōstantinopolis sedes im-
 perij, quondā secunda Roma dicta, domicilium assiduū factum est, ita ut à

circumstitis incolis, præsertim à Sclauis, non Byzantium nec Constantinopolis, sed Czarou dom, id est, domus Cæsaris diceretur, & est Constantinopolis triquetrae figuræ, duobus angulis mari adiacens, tertio cæpos prospectas, eius ambitus decem & octo miliaria Italica continet, non habet grandia palatia, nisi thermas & scholas philosophantiū magnifice nouiter structas: templum uero sanctæ Sophiæ, hoc est, sapientiæ dei, qui est Christus uera sophia patris, egregie olim ædificatum, per Mahumetem imperatorem secundum Turcorū deiectū est, & stabulum ferarū factū. Roma uero Italiæ rotundæ figuræ, ambitu murorū triginta duo miliaria continet, ferè duplo ambitu Constantinopolis excedens, & habet septem colles & palatia pretiosa.

De familia Tartarorum Vlanorum siue Precop

penfium, Caput XVI.

ALtera soboles & genealogia ex Tartaris Zauolhenfibus deriuata est Tartarorum Vlanorū, ab Vlano inuasore insulæ Taurice cognominata. Vlana puella est & uirgo, & quia ulanus de uirgine & puella genitus est sine legitimo thoro, Vlanus nuncupatus est, suisq; posteris in Chersoneso Tauricano nomen indidit. Etiā uirgines impregnari & concipere absque uiro apud Machometistas nullum miraculum est, quum apud ipsos hoc sæpius contingat & prædicetur. Est autem Tauricana insula inter paludes Meotidas, longitudinis uiginti quatuor miliarium, latitudinis uero quindecim miliarium, habet tres ciuitates, Solat, Kirkel, Caffam: & duo castra, Mankup & Azau. Solat Tartari appellant Chrim, & Cæsarem Precopensem, exinde Chrimensem Imperatorem uocant: & ciuitas illa domus exiles habet, & est deserta pro maiori parte. Alia ciuitas minor est Kirkel, & supra eam in rupe alta est castrum ex lignis & argilla factum. In hac rupe, ut fertur draco commorabatur, & trucidabat homines et iumenta, propter quem incolæ fugientes, habitationes propinquas uacuas reliquerunt, et quia Græci et Italici insulam inhabitantes gloriosam dei genitricem Mariam precati sunt, ut eos à dracone liberaret, uiderunt successu temporis candelam ardentem intra rupem: inciderunt ergo & secuerunt gradus ascendendi in rupe, & peruenientes ad candelam ardentem, imaginem sanctissimæ genitricis Mariæ conspexerunt, coram qua lumen arsit, draconemq; desubtus per medium ruptum iacentem. Egerunt itaque gratias de tam miranda liberatione, & draconem in frustra sectum, proiecerunt extra rupem, & quia incolæ glorificantes beatam uirginem, ad imaginem eius ascendebant ueneratum. Acigeri Cæsar Precopenfis contra fratres suos pugnans, exemplo eorum motus, supplicauit beatæ uirgini Mariæ, ut eum adiuuaret, uotum uouens quod uirginem benedictam remuneraret. Nam Mahumetici uenerantur beatam Mariam, profitentes eam uirginem absq; thoro uirili magnum prophetā Iesum benedictum concepisse & peperisse. Quūq; aditus superaret

raret suos æmulos, binos equos quos habuit meliores uendidit, & exinde cera empta, maxima duo lumina siue candelas fecit, & ante imaginem coram ardere quotannis iussit, quod in hanc usq; diem per subsequentes Imperatores continuatur. Tertia ciuitas est urbs Theodosia, nunc Cassa dicta, quam expugnauit sub Ianuensibus Mahumetes secundus Imperator Turcorum castrum uero Mankup, quod est uersus occasum à Cassa, præfatus Turcus Mahumetes uel accipiēs, binos fratres principes & dominos castri Mankup, ut dicitur, reliquias ultimas Gothorum gladio occidit. Azou quoq; castrum circa ostia fluuij Tanais situm in castellaui, & Turci usq; nunc tenent. Tartari uero Vlaniab ingressu in insulæ in campestribus eius, ut est in nata cōsuetudo Tartarorū, degunt, & extra insulam idem campestria Sarmatiæ Europianæ iuxta paludes Mæotidas & mare Ponti usq; ad Album castrū occupando possident. Ingressumq; in insulam seu introitū ad occasum solis fecerunt aggerem de terra longitudinis unius miliaris, in modū pontis sternentes, rude tamen & semiplene, ita ut aquæ maris in aliquibus locis aggerem pertranseāt. Insula ergo antiquitus Taurica dicebatur: nūc uero Prezekop, quod sonat fossatū, quoniā aquæ circumdederunt & eam protegunt, tanq̃ fossata aquis plena ciuitates: sed hæc hæctenus. Videamus deinceps genealogiam. Post Vlani in Taurica regnauit Tachtamis Czar, qui unā cū Vitoldo duce Lithuanie cōtra fratrem suū Temir Cutlu Czar Imperatorē Za uolheñ, pugnauit, & superatus est. Ex Tachtamis Czar filius eius Szidachmeth Czar regnare uoluit: sed Acikerei Czar expulit eum, & ipsemet pro eo regnauit. Szidachmet aut̃ pro auxilio in Lithuaniam perrexit, & captiuatus per Lithuanos cum uxore & filijs in castro Couno incarceratus est, ibi cum coniuge & filijs mortuus in diebus Cazimiri tertij regis Poloniae & magni ducis Lithuaniae, defuncto Adzigeri Czar: quia septē filios reliquerat, senior filius Haider nominatus obtinuit imperiū. Mendligeri uero unus ex præfatis filijs ad Imperatorē Tnrcorū cōfugit, & accepto subsidio & uxore à Turco, dispersit & eiecit Haider & lamurci cū alijs fratribus. Hi ad Iuam Vasilouicz Moscouiæ ducē fugerūt, qui suscepit eos, & ducatū Cosanēsem eis donauit. Ex Mendligeri Czar nouē filij nati sunt, primus Mahumet Cerei, alter Achmet Cerei, tertius Machmut Cerei, quartus Berhi Cerei, & est submersus dū prædam ageret per fluuiū in Valachia, anno domini M. D. X. Quintus Burnas Cerei, sextus Mubarec Cerei, septimus Sadech Cerei, octauus & nonus nomina nō teneo. Nunc pro patre suo regnat Mahumet Cerei Czar. Et scias quod licet Tartari Prezecopenses magis ciuiles mitioresq; ratione aurā sexti climatis quod inhabitāt deberēt esse, tamen nō deseruerūt priscā suā lupinā rapacitatē & ferinā crudelitātē, sicut bestiales qui cāpos & syluas inhabitant, & nō ciuitates nec uillas. Inuadūt enim singulis annis, uastāt & depradātur Russiam, Lithuaniam, Valachiam, Poloniam, & quandoq; Moscouiam.

Theodosia
urbs.

De Tar

De Tartaris Kosanenſibus, & Tartaris Nahaieñſibus
Caput XVII.

Tertia horda Tartarorum Kosanenſium nuncupata eſt ſic à caſtro Koſan ſupra flumen Volha circa metas Moſcouiæ ſito, penes quod commorantur. Et exiuerunt de principali horda omnium Tartarorum uidelicet de Tartaris Czahadaieñ. ſiue Zauolheñ. ſicut & cæteri Tartari omnes. Habet autem prædicta Coſanenſis horda quaſi duodecim millia pugnatorum in neceſſitate autem, quando aduocant alios Tartaros, ad triginta millia belatorum conſtituunt. Iſtorum principes, & facta eorum, genealogiaq; non ſcribuntur, quoniam omagiales ſunt ducis Moſcouiæ, & pendēt ex arbitrio eius in uiuendo, in bellando, & duces ſibi eligendo: idcirco quod de Moſcorum principe dicetur, de iſtis poterit accipi & adaptari. Quarta horda recēs & noua, ultimo ex Tartaris Zauolhenſibus orta eſt Occaſſorum ſiue Tartarorum Nahaieñ. Nam poſtquam Occaſſ inſignis ſeruus & miles magni Cham, habens triginta filios, occiſus eſt: filij ſeceſſerunt à capitali horda Zauolheñ. & iuxta caſtrum Sarai degere cœperunt ante hunc annum Chriſti, milleſimum quingentēſimum decimum ſeptimum, circiter ſeptuaginta annos, uel paulo minus, ſubitoq; in immenſum creuerunt, intantum, ut hac tempeſtate numeroſiſſima & maxima ſurrexerit horda iſſorum. Iſti ſunt ſeptentrionaliores & frigidiores omnium Tartarorū, Moſcouiæ à parte orientali adiacentes, & ſepenumero eā inuadentes atq; ſpoliantes. Dominantur inter eos filij & nepotes Occaſſ. Non habent pecuniam nec monetam, ſed res pro rebus uendunt, puta pro ſeruis, pro filijs, pro pecoribus & iumentis.

MATHIAE A' MICHOV DE SAR-

MATIA EUROPEA LIBER SECVNDVS.

De Ruſſia, de tractibus eius, & abundantia, & contentis in ea, Caput I.

POST QVAM diximus de Sarmatia Aſiæ, quæ Scythia uocatur, reſtat dicere de Sarmatia Europea, & in ea primum occurrit Ruſſia, olim Roxolania dicta. Latus eius orientale adiacet flumini Tanai, et paludibus Mæotidis, ſecernētibus Aſiam et Europam. Priſcis autem ſeculis Alani habitauerunt ad flumen Tanais: deinde iuxta illos ad meridiem Roxolani. Hæ autem gentes in toto deletæ perierūt, campiq; latiffime patentes ſpectant deſerti, ſolis feris et Coſacis ſeu prædonibus peruſ, prout ſupra dictū eſt. Poſt hos ſuperſunt reliquæ Circaſſorum uerſus meridiem, et ſunt gentes ferociſſimæ et bellicoſiſſimæ, genere et lingua Ruteni. Deinde eſt caſtrum

strum Oczarcou nuncupatum, quod Imperator Tartarorum Prezecopen-
 sum extruxit, in dominio Lithuanorum, & post quasi duobus milliarijs ab
 Oczarcou in meridiem sequitur Dzassou, & fuit castrum quod ante tempo-
 ra nostra demolitū est: à Dzassou in Byaligrod quod Turci occuparūt, sunt
 sex miliaria. Sequitur Podolia ad occasum, Moldauia & Valachia conter-
 mina ad meridiem, ad orientem uero campis Tartarorum & Taurica insu-
 la: hæc est terrarū fertilissima, cererisq; & mellis feracissima. Nam agro rude
 culto & parum inuerso atq; exarato, frumentoq; superfeminato, tribus an-
 nis sponte frumentū germinat, ita tamen, quod colligendo tēpore messis ser-
 getem, aliquid piā granorū permittatur in terrā decidere ad surgendū ex eis
 frumentū in anno sequenti, sine cultura & sine agri aratura. Gramen quoq;
 & pascua tā cito ac uberrime fundit & prodit, ut perticā in tribus diebus su-
 per crescendo cōtegat, et aratrū in locis graminosis derelictū in paulo pluri-
 bus diebus, graminibus sepiat et cooperiat. Examina uero apum nō solum
 in mellificijs et arboribus cauatis mellificant, uerū in ripis et terra spōte mel-
 la reponunt. Cōtingitq; sæpenumero, ut examina apum superuenientia, et
 priores apes exterminantia, ruricolæ aduolātia agmina apum trucidant aut
 in aquis mergant, ut quæ præfuerunt, hæreditarie mellificent et manerēt.
 Postea ad montes Sarmaticos habitat genus Rutenorū, quibus præsident
 nobiles Polonorum. In Kolomya, in Zidazou, in Sniatin, in Aoatin, in Bu-
 sco etc. Sub eisdem montibus sunt tractus Halicienses, olim Gallicia dictus,
 & Prezemissien. & inter montes Sarmaticos tractus Sanocensis. In medium
 Russia tenendo est Leopoliensis terra, et urbs in ea bene munita eodem no-
 mine nuncupata, habens duo castra, superū et inferū, et est metropolis Rus-
 sia. In Septentrionem sunt tractus Chelmenensis et Belzenensis, terrā que in
 medio iacens. Clauditur autem Russia à meridie Sarmaticis montibus, et
 flumine Tyras, quem incolæ Niestr appellant. Ab oriente finitur Tanai, et
 Maotidibus Tauricaq; insula. A Septentrione Lithuania, ab occasu uero
 Polonia. Ex Moscouia autem aduenit Borysthenes, ab incolis Dienpr nun-
 cupatus famosus fluuius, per Lithuaniam et Russiam currens, et sub Smo-
 lensco et sub Kiou labens, in hunc ab occasu circa Chmyelnik oppidū con-
 surgens, Boh nō exiguus fluuius illabitur: et quū mensus esset Borysthenes,
 quasi trecenta miliaria Germanica, in mare Ponti cadit. Amplius terra Rus-
 sia quū sit fertilis, abundat melle et medone, potu ex melle facto, adducitur
 et uinum ex Pannonia, et uinum ex Moldauia atque Valachia, quibus ad-
 iacet: sed et uinum Græcū ex Græcia, et est forte: etiam ceruisiam ad nutum
 habet. Abundat equis bobus, et ouium gregibus, abundat cera in maxima
 copia, abundat pellibus mardarum, scismorum, uulpium et boū. Abundat
 fluminibus quibus irrigat, et aquis pisculentis, ita ut ubi aqua inuenit, et pi-
 sces in ipsa reperiatur: nō impiscant stagna et piscinae Russorū, sed ubicunq;
 aqua

*Ruffitarum
religio.*

aquæ reperiuntur, illic & pisces de rore cœli, ut aiunt, demittuntur, absq; hominum cura & impiscatione: sunt que in tractu Leopoliensi lucei magni & laudabiles, & in petras tâquam in laminas diuisibiles. Abundat Russia calamo aromatico in terris uersus Tanaim & paludes Maotidas. Item reuonitico in eisdem terris & in Lithuania, sic & pluribus herbis ac radicibus alibi non uisis. Abūdat tota terra Russiæ granis tinctorum quæ copiosissime excrescūt: & quum priscis temporibus ad Ienuam & Florentiam urbes Italicas importarentur, nunc uix aliquid de eisdem colligitur, fereq; in toto frustrata & non collecta pereunt. In tractu Chelmenfi rami pini arboris defecti, & in terra iacentes, in anno aut in duobus in saxa & silices uertuntur: est que ibi creta seu terra alba in copia quæ ad nos ducitur. Est & sal quod in lacu Kaczibeio temporibus siccis colligitur, & quia prope est Oczarkou castrum Tartarorum, intercipiuntur & capiuntur interdū per Tartaros ductores salis unā cum plaustris ducentis quandoq; & trecentis. In terra quoq; Prænemissiensi & in Drohobiz sal coctum & in bolas ac portiones collectū reponitur. Præterea in Russia sunt plures sectæ, est enim religio Christiana Romano pontifici subiecta, & illa regit, & præualet, quanquā sit exigua numero. Est altera secta Rutenorum amplior, quæ ritū Græcorum insectatur, totā Russiam adimplens. Est tertia secta Iudæorū nō usurariorum uelut fit in terris Christianorum, sed laboratorū agricolarum & mercatorū magnorū, præfidentq; ut sæpe teloneis & exactionibus publicis. Est quarta secta Armenorum, præcipue in ciuitate Kamyenyecensi & Leopoliensi. Hi sunt mercatores peritissimi, ad Caffam, Constantinopolim, ad Alexandriam Aegypti, ad Alkairam & partes Indiæ penetrantes & merces afferentes. Ruteni habitu & ecclesiasticis officijs Græcos insequuntur, habētq; proprias literas, & abecedarium instar & proximū Græcis. Hebræi similiter Hebræorū literis utuntur & disciplinis, uerum etiā artes liberales, astronomiam & medicinā perscrutantur, Armeni suo ritu gaudēt & literis. Inter sanctos colunt plus Taddæū apostolum, afferentes quod eos conuerterit, & fidem Christi docuerit. Deinde & Bartholomæum sanctū dei apostolum uenerātur, per quem multos articulos, ut asserūt de fide acceperunt: habent magnifica & plurimum decora ecclesiastica apparamenta, planetas & ornatus non scissos, sed omniqua que rotundos, libros, calices, & cæterā Christianorū ueteranorū splendidam supellectilē. Quo aut ad spirituales præfides & pastores, Christianorū archipræsul est Leopoliē. Metropolitanus Russorum & Lithuanorū, habēs sub sua ditione Kiouiē. Kamyenyecē. Prænemiliē. Chelmeñ. Luceriē. & Medniē. episcopos. Rutenorū uero metropolitanus est Kiouiē. quæ olim metropolis Russiæ fuit: habet subiectos Vladicas, & episcopos de ritu Græco in Moldauia & Valachia usq; ad flumē Histri seu Danubi, unū in Russia Chelmensē, alterū in dominio Lithuanorū Vladimiriensē siue Bresteñ. tertium

señ. tertiu Pinsci seu Murouusci, quartu Poloceñ. quintum Luceñ. sextum Smolensem, & passim omnes alios Vladicas ac episcopos in terris Moscoru & in Septentrione de iurisdictione Moscorum protensorum. Isidorus metropolitanus olim kiouieñ. lingua & doctrina Græcus peritissimus, tempore Eugenij papæ quarti ad conciliu Florentinu in centu equis iuerat, & unione ecclesie Romanæ percepta in Russiam redierat: huc Moscouitæ obedientiam Romanâ eis prædicantē spoliauerunt, & in necem extremâ impulerunt. Sequuntur Ruteni doctores & theologos Græcoru, præcipue Basiliu magnu, Gregorium Nazanenu, & Ioannē Chrysoptomu. Gregoriu Nazanenu eorum sermone Bogoslou nuncupant, quod in latino sonat, laudans deum. Acceptant & nostrum sanctum Gregorium papam Romanum, præcipue in libris moralium, quem translatum legunt, & lingua eoru Byessednic, quod ualet concionantē, persuadentē uel prædicantem, uocant. In ecclesijs Rutenorum lingua Seruicoru quæ est Schauonica, diuina celebrant, legunt & cantat. In ecclesijs Armenorum sermone Armeno. In synagogis Iudæorum lingua Hebræa orant. Christiani autē ritu Romano latino sermone cantant, orant & legunt. Et scias quod in fluminibus Russiæ & Lithuanie, præcipue in Boristhene & Boh, tempore æstatis multiplicant ephimera, & sunt uermes & uolatilia alata, quaternis, interdum senis alis oriuntur & generant, mane currunt super aquas, & uolant super ripas circa meridiem: in occasu autē solis extinguuntur. De his loquitur Aristoteles primo de historijs animaliu & in Problematibus: & medici de febre ephimera.

De Lithuania & Samagithia Caput II.

Magnus ducatus Lithuanie est regio latissima, in ea sunt plures duces Lithuanie & Russiæ: unus autem præses & monarcha, cui ceteri omnes subsunt, magnus dux Lithuanie uulgo nuncupatus. Aiunt aut uetustiores & antiquitatum relatores, quod quidam Italici propter Romanorum diffusiones deferentes Italiam ingressi sunt terras Lithuanie, & nomen patrie Italia, genti uero Itali indiderunt: quæ per pastores terra Litalia & gens Li-
Litalia

tali, litera præposita cœpit nuncupari. Ruteni autem & Poloni eorum uicini maiorem immutationē faciētes, usq; in hodiernā diem terram Lithuaniam, gentes uero Lithuanos appellant. Hi primum condiderunt oppidū Vilno, eleuationis poli quinquaginta septem graduū, & ex nomine ducis Viliij, quo cum illas regiones ingressi sunt, Vilno uocauerunt, fluminibus quoque circa ipsum fluentibus Vilia & Vilna ex eiusdem ducis nomine indiderunt nomina, Samagithiam autē de suo sermone sic nominarunt, quod lingua eorum, terra inferior sonat. Aliqui aut ignari historie, à lituo quod est cornu, & tuba uenatorū, eo quod regio illa plures uenationes exercent, Lithuaniam appellari uoluerunt, quod ad effectū, non ad historie originē spectat. Hæc gens Lithuanoru annis superioribus adeo obscura, contempta, & uilis apud Ru-

tenos fuit, ut principes Ciouieñ. ab ea sola perizomata & subera ob egestatem & soli nativi sterilitatē in signum tantummodo subiectionis exigent: donec Vithenen dux Lithuanorum rebellionem primum contra Rutenos inducens, & seipsum ducem inter populares cōstituens, astu principes Russiæ aggressus cōflixit, sensimq; adeo creuit uiribus, ut iugo principibus Russiæ iniecto, etiam in tributa eos redigeret sibi pendenda, quæ per plures atates Rutenis ipse penderat. Posteriq; duci Vithenen succedentes furtiuis lupinis & subitis incursionibus finitimas gētes Russiæ, Prussiæ, Mazouia & Polonia inuadebant & diripiebant: donec fratres cruciferi Theutonici ordinis beatæ Mariæ per Conradū ducem Mazouia aduocati, & in auxiliū assumpti, Prussia ui & cōtinuis armis cōquisita, Samagitas & Lithuanos aggressi, debellare, captiuare, & opprimere pluitibus oppugnationibus cœperūt, tandem donec ad Olgerdū & Ceystutū duces Lithuania successiue peruenerūt. Fuit autem Olgerdus magnus dux Lithuania, cuius filius erat Jagello, postea baptizatus, & Vladislaus nominatus, in regem Polonia coronatus. Frater autem ipsius Olgerdi fuit Ceystuth, maximus expugnator & persecutor Christianorū, qui inter pugnandum cum cruciferis Theutonicis in Prussia ter captus, terq; astu & mira euasione contra uoluntatem cruciferorum liberatus ē uinculis fugerat. Huius Ceystuth filius fuerat Vitaudus seu Vitoldus macte uirtutis princeps, Jagello autē qui postea et Vladislaus, sub treugis pacis captiuando Ceystuth, et filium eius Vitaudum, Ceyuth in carcere occidit, Vitaudum uero in uincula coniecit. Tandem à cruciferis et Christianorum exercitibus sæpenumero Jagello pressus, deo miserante ad Polonos declinauit, fideq; Christiana cū fratribus suis, quos octo in uumero habuit, unda baptismatis ablutus, et in regē Polonia coronatus, Heduigim filiam Ludouici Hungariae et Poloniae regis illustrissimam ac speciosissimā in consortem accepit, anno Christi millesimo tricentesimo octuagesimo sexto, die Iouis, quartadecima mensis Februarij, quæ fuit sancti Valentini. Cœpitq; præfatus rex Vladislaus secundum promissa uigilare et instare, ut gentem Lithuanicam à tenebris erroris ac idololatria expurgaret, assumptis quoque secū Bodzanta archiepiscopo Gneznensi, et pluribus uiris ecclesiasticis atq; religiosis. Item regina Heduigi, Semouito et Ioanna Mazouia, Conrado Olesnicēsi ducibus, et cōplurimis baronibus, anno domini millesimo tricentesimo octuagesimo septimo, in Lithuaniam intrauit, et baptismum suscipere Lithuanos procurauit. Colebant autem ab origine Lithuani numina, ignē, syluas, aspides et serpentes: ignem qui per sacerdotē lingua corū zincz nuncupatum, subiectis lignis adolebatur: syluas autem et lucos sacrosanctos et habitacula deorum putabant: aspides uero atq; serpentes in singulis domibus uelut deos penates nutriebant et uenerabantur. Rex itaque Vladislaus ignem sacrū putatū in ciuitate Vilnensi, barbaris inspectantibus, extingui, templum

templū & aram in quibus fiebat hostiarum immolatio dirumpi, syluas uero succidi & confringi, serpētes quoq; necari præcepit, barbaris flentibus deorū suorum falsorū exterminium, contra regem autē nec mustitare audentibus, mirantibus quoq; quod Poloni sacrorum uiolatores ignis syluarū & serpentiū intacti illæsiq; à dijs eorum, secus quàm ipsimet quoties uiolabant, fuerunt. Exterminatis itaq; idolis, gens Lithuanorum per aliquot dies de articulis fidei & oratione dominica per sacerdotes Polonos, magis tamen per regē Vladislauum, qui linguam gentis nouerat edocebatur, et sacra baptismatis unda renascebatur: largiente pio rege Vladislao singulis ex popularium numero post susceptū baptisma, ex panno de Polonia adducto nouas uestes: qua prouida liberalitate effecit, ut natio illa rudis & pannosa, lineis in eā diē contenta, fama huiusmodi liberalitatis uulgata, pro consequendis laneis carteruatim ad suscipiendum baptisma ex omni regione accurreret: & quoniā labor erat immensus unumquemq; credentium baptizare singillatim, mandante rege multitudo sequestrabat in turmas & cuneos, & uniuersis de quilibet turmarum benedicta aqua sufficienter conspersis, cuilibet turmæ & uniuersis qui in ea constiterant, nomen usitatum Petrus, secundæ Paulus, tertiæ Ioannes etc, foeminis per turmas diuisis, Catherina, Margareta &c. iuxta numerum turmarum imponebatur. Militaribus tamen spiritualis impendebatur baptismus. Fundauit in super rex Vladislauus in Vilna ecclesiam cathedralem sub titulo sancti Stanislai patroni Polonorum, principalemq; aram in loco ubi ignis qui falso perpetuus credebatur, constituit, ut error gentilis fieret cunctis patentior. Constituit etiam in eadē ecclesia Vlnensi episcopū uirum spectatę uirtutis Andream Vazilo, natione Polonū, genere nobilem, de domo accipitrum, professione fratrem ordinis minorū, olim Elizabet reginæ Hungariæ confessorem & prædicatorem insignem episcopū Cereten. Eodem quoq; Vladislao rege instante, Samagithia fidem Christi & baptisma suscepit. Ad cognoscendam autem naturā prouinciæ & gentis illius, animaduerte quod regio Samagithia est Septentrionalis & gelida, Lithuanix, Liuoniæ & Prussix contermina, syluis, collibus & fluminibus circumsepta, in hos tractus distincta, scilicet, Iragola, Myednici, Chrossę, Rosena, Viduki, Vyelunya, Celthini, Czethra, gentes regionis proceræ & altæ staturæ, agrestes & incultæ, pauco & castigato uictu uiuentes, sitim aqua sedare solitæ, raro ceruisia aut Medone: auri, argenti, æris, ferri, uini illa tempestate expertes & ignaræ: apud quos licitum erat uni uiro plures habere uxores, & patre mortuo nouercam, fratresq; glotem in uxorē accipere: nullus illic stubarum, nullus ædificiorum nobilium, sed tantummodo tugurij unius usus, uentrē distentum & porrectum, extrema uero habens coarta, ex ligno & culmo structura largius ab imo sensim operis incremento edificium in arctius cogitur, in carinæ seu galex maximæ similitudinem elaborata, in cacumine fene-

Sarmagithia
fitus

stra una superne lumen reddens, subter quam focus & cibos parabiles con-
 quens, & frigus quo regio pro maiori anni parte constricta est repellens, in
 ea domo se, uxores, pignora, seruos, ancillas, pecus, armentum, frumentū, &
 omnem supellectilem condunt, gens ad diuinationes & auguria procliuus.
 Præcipuum numen Samagitticum erat ignis, quem sacrosanctum & perpe-
 tuum putabāt, qui in montis altissimi iugo super fluuium Neuyasza sito as-
 sidua lignorum appositione à sacerdotum sacerdote alebatur. Accedens itaq;
 Vladislaus rex turrim in qua cōsistebat incendit, & ignē disiecit & extinxit.
 Succidit deinde per milites suos Polonicos syluas, quas non secus quàm san-
 ctas & deorum habitacula Samagittæ iuxta illud poëticum, *Habitauerūt dñi*
quoq; syluas, uenerabātur, in eam caliginem mentis prolapsi, quod, & syluæ
præfata & aues, feræq; in illis cōsistentes sanctæ forent, & quicquid in illas in-
grederetur, ut sanctum deberet censerī, uiolanti quoq; nemus, feras uel ali-
tes, manus aut pedes dæmonum arte curuabantur, Maxima itaque barba-
ros tenebat admiratio, quod Polonorum milites nemus ritu eorum exci-
dentes, nulla læsio qualem ipsi in se frequentius expertierant sequeretur.
 Habebāt prætera in syluis præfatis focos, in familias & domos distinctos,
 in quibus omnibus charorum & familiarium cadauera cum equis, sellis &
 uestimentis potioribus incendebant: locabant etiam ad focos huiusmodi ex-
 subere facta sedilia, in quibus escas ex pasta in casei modum præparatas de-
 ponebant, medonemq; focis infundebāt, ea credulitate illusi, quod mortuo-
 rum suorum animæ, quorum illic combusta fuerant corpora nocte uenirēt,
 escaq; se exfatiarent. Insuper prima Octobris die, maxima per Samagittas
 in syluis præfatis celebritas agebatur, & ex omni regione uniuersus utriusq;
 sexus comueniens illuc populus, cibos & potus quilibet iuxta suæ conditio-
 nis qualificationem deferrebat, quibus aliquot diebus epulati dñs suis falsis
 præcipue deo lingua eorum appellato Perkuno, id est tonitru, ad focos quis
 que suos offerebat libamina. Rex itaque Vladislaus primum eos pater no-
 ster, deinde symbolum docuit, quoniam nullus sacerdotum linguam Sama-
 gitticā nouerat, et undis baptismatis ablui iussit. Vnus autem ex maioribus
 Samagittarum pro omnibus respondit. Ex quo, inquit, serenissime rex, dñs
 nostri ueluti inertes & languidi à deo Polonorum deleti sunt, deos nostros
 & sacra eorum deserimus, & deo tuo atq; Polonorum fortiori adhæremus,
 sicq; baptizati sunt. Rex autem in Myedniki cathedralem ecclesiam sub ho-
 nore & titulo sanctorum martyrum Alexandri Theodori & Euancij, in alijs
 autem locis ecclesias parochiales fundauit, & illis dotem sufficientem con-
 signauit & inscripsit. Mednicensis ecclesiæ primus episcopus Mathias origine
 Almanus, in Vilna tamen natus, eo quod linguam Lithuanicam & Sama-
 gitticam norat præfectus est & consecratus. Contigit autē in prima planta-
 tione, dum Samagittæ per magistrum Nicolaum Vazic, fratrem ordinis præ-
 dicatorum

Mortuorū pa-
 rentationes

dicatorum regium prædicatorem per interpretem instruerentur de fide, creatione mundi, & lapsu primi hominis Adæ, unus Samagitharū sufferre sermonē prædicantis nō ualens in hæc uerba prorumpit, Mentitur, inquit, illustrissime rex iste sacerdos, asserit mundū creatum esse, quū sit homo non longæ ætatis, sunt etenim inter nos plures annorum numero seniores eo, centenarium numerum supergressi, qui creationē nullam recordantur: sed solē et lunam, cæteraq; sydera semper eisdem motibus luxisse referunt. Rex autē Vladislaus iubens eū silere, declarauit magistrū Vazik creationē mūdi non asseruisse in diebus suis incepisse, sed lōge ante, puta ante sex millia annorū, et paulo plus, ordinatione diuina prouenisse. Cōtulit autem rex Vladislaus magnum ducatū Lithuanix et Samagithix Alexandro Vitoldo fratri suo patrueli: is quia acer & animosus erat pugnando, adiecit Lithuanix ducatū Pskou, quem Plescouiam appellant. Deinde alterū ducatū Nouogrodienē, qui Nugardia agnominatur. Tertium ducatum Smolnensem suo dominio apposuit. Factaq; in circuitu pace, in orientem penetrauit, et incidens in horridam Tartarorū multitudinē eorum, in Lithuaniam appulit, ac in certo territorio Lithuanix locauit, usque in hanc diem permanentem. Congestoq; fortiori exercitu, iterum in Tartariam perrexit, et superatis fluminibus, in planciem diffuse potrectam circa flumen Vorzsla, quartadecima die Augusti peruenit. Ibi occurrente ei Imperatore Zauolhensi Temir kutlu, quem scriptores Temerlanem nuncupant, cum infinita ac innumerabili Tartarorum multitudinē, de tregis & pace utrinq; tractabant, concordia tamen nequam à Tartaris acceptabatur. Vitoldus igitur à suis persuasus cum custodibus corporis sui retrorsum abiit, & in Lithuaniam fugitiue rediit: exercitus uero ipsius ab infinita multitudinē Tartarorum obrutus, in toto deletus est. Præterea Sigismundus rex Romanorū iaciendo inter Vitoldum & Vladislaum fratrem eius regem Poloniae fomitem discordiarū, coronam Vitoldo promisit, & in regem Lithuanorum sublimari persuasit: uerū quū afferret corona per loca tutiora Marchix & Prussix, nobiles maioris Poloniae sese opposuerunt, & cum exploratoribus in custodia permanendo, in loco qui Turzagora uocat, legatos Imperatoris Romanorū opperiebantur & expectarunt. Illi uero rem infectam cognoscentes, terrore perculsi retrocesserunt, Vitoldus autem de hoc certior factus præ tristitia ab anthrace inter scapulas orto, uitā cum principatu finiuit, anno domini millesimo quadringentesimo trigesimo. Post mortē Vitoldi Vladislaus Jagello rex Poloniae Suitrigellum fratrem suum in ducem Lithuanix anulo suo inuestiuit & substituit: qui immemor beneficij, cōtra Vladislaum Jagellonem tumultuauit & bella gessit, propter quod rex Vladislaus principi Sigismundo de Starodup suggessit, cōmisitq; ut ducatum Lithuanix sub Suitrigello surriperet. Apparente igitur comete exili supra illum ducatū, dux Sigismundus de Starodup Suitrigellū

expulit, & ducatum magnum Lithuaniae possedit. Hunc Sigismundus Iuan dux Czarthoriensis, genere & secta Rutenus post aliquot dies occidit. Ingre diebatur siquidem ex consuetudine ursæ ad tabernaculum ducis Sigismundi. Ruteni itaq; more ursæ ostium tabernaculi fricabant & mouebant: quo audito dux Sigismundus ursam aduenisse putando, ostia aperuit, & a Rutenis uulneribus concisus occubuit. Aeneas de Picolominibus scripsit, nō hūc Sigismundū, sed Vitoldum sicut præmissum est, per suos in forma ursæ delusum interfectum. Sed inscijs relatoribus credidit, & erronee scripsit, quem admodū simili errore ductus, plurima de Lithuanis, plurima & de Polonis conficta literis tradidit. Posteriq; historiographi errantem erronee sequentes, ipsius Aeneæ absurditates & loca atq; mores illarum nationum nunquā uisa, aliter quā fuerunt, & quā sunt, tanq; uera literis demandare nō erubuerunt, quum experientia præteritorum atque præsentium ipsum & ipsos inexpertos & aliter quā res habeat scribentes redarguat. Successit duci Sigismundo de Starodup, Kazimirus Vladislai Jagellonis tertius natus in magno ducatu Lithuaniae, quē ferē quinquaginta annis gubernauit, sub cuius extremis & ultimis annis Iuan dux Moscorum auulsit, & sibi appropriauit ducatum Nouogrodensem, aliās Nugardiam seu Nouogrodiam nuncupatū. Post Kazimirum in Lithuania dominatus est Alexander filius eius quartogenitus, cuius temporibus præfatus Iuan dux Moscorum principatū Mozaisensem, longitudinis septuaginta, latitudinis totidem milliarium, & castra quadraginta subripuit. Alexandro uita functo, Sigismundus modernus in magno ducatu Lithuaniae successit sub cuius dominio Vassilo Moscouiæ dux & principatum Pleskon, quem Pleskouiam appellant, & ducatum Smolnensem expugnauit & possedit.

De amplitudine & contentis magni ducatus Lithuaniae, Caput LII.

AMplitudo magni ducatus Lithuaniae est talis. A mari Balteo seu Prutenico ad Vilnam capitalem ciuitatem Lithuaniae sexaginta milliaria, à Riga uero ad Vilnam recto itinere septuaginta milliaria: eundo uero super Poloczko ut cōmuniter uadunt, erunt à Riga in Vilnam centum milliaria. Deinde à Vilna in Kiou sunt centum milliaria. A Kiou usq; ad cōfluentiā, ubi iunguntur fluuij Dinepr & Boh, quos Græci Borysthenem, maiorem, & minorem appellant, sunt decem diætæ, quæ faciunt septuaginta milliaria, ibi steterat castrum Dzassou, quod destructum est, & ibi est finis dominij Lithuanorum, quum prius protendebatur ad Byaligrod, quod latini Album castrum nuncupant, & ipsum Turci expugnarunt & possident: circumcirca uero Tartari in campis degūt: Ista est computatio uersus meridiē, quinimo uerius dicam inter orientē & meridiem. Iterum ex transuerso computando, à Patzou & metis Lithuaniae in Vilnam sunt octuaginta milliaria: sed à Cra
couia

couia per eandem uia usq; in Vilnā sunt centū & uiginti milliaria. A Vilna in Smolensko centū milliaria, à Smolensko in Moscuuā ciuitatē Moscorū centum milliaria, & sunt milliaria Germanica magna. Prima autē & capitalis ciuitas in Lithuania est Vilna, est tanta quanta Cracouia cum Kazimiria Clepardia, & omnibus suburbijs: uerum domus nō sunt coherentes sicut in nostris ciuitatibus, sed ut saepe mediant horti & pomaria: habet Vilna bina castra murata, superum in mōte & inferum in basso. Nouigrod uero, quam Latini Nugardiā uel Nouogardiā uocant, fuit de possessione magni ducatus Lithuaniae, per dueem Vitoldum armis conquisita, & est Nouigrod in amplitudine paulo maior quā Roma, quia Roma in ambitu continet triginta duo milliaria Italica, quae faciunt sex milliaria Germanica, & duo milliaria Italica supersunt. Nouigrod autem cōtinet integra septem milliaria, aliās trigintaquinq; milliaria Italica. Item Nouigrod lignea habet edificia, Roma uero murata. Distat Nouigrod à mari Balteo duobus uel quasi tribus milliarijs. Et fuerunt, adhucq; sunt in ea ditissimi mercatores: intantū quod apud quemlibet mercatorem iuxta refectorium est Crancz, id est reseruaculum loco testudinis, in quod argentum, aurum & res pretiosae conquisitae proficiebantur absq; numero. Vnde Iuan, quod sonat Ioannes princeps Moscorū anno domini millesimo quadringentesimo septuagesimonono, surripiedo Nouigrod de manibus Kazimiri magni ducis Lithuaniae, huiuscemodi thesauros Nouogrodienē. exhausit, & trecentos currus ad summum implendo, diutaxat de auro, argēto & unionibus pretiosis, in Moscouiam abduxit. Et quia in eadem Nouigrod perniciofa consuetudo inoleuerat sicariorum & raptorū, saepeq; aliquo reo inuento uel designato pulsabatur campana praetorii, ubi centum senatores tanquam iudices sedebant, omnes more illius patriae barbam protensam nutrientes: uulgus autem audito sono campanae, concurrebat de tota ciuitate, ita quod quilibet hospes duos acciperet lapides in brachio, & filij hospitem similiter. Quumq; reus per senatores cōdemnaretur, lapidibus adstantes obruebant & interficiebāt eum, tumultuoseq; ad domum condemnati currētes diripiebant omnia bona occisi, & area domus postea uendebatur, & pecunia exinde pro Republica confiscabatur. Idcirco Iuan dux Moscorum praefatus apprehensa & possessa Nouigrod in quinque famosioribus plateis quinque capitaneos cum armigeris constituit ad sedandum & prohibendum solitos tumultus, inuasiones & spolia. Est in Nouigrod castrum Deczen nuncupatum, in eo principalis ecclesia est sancti Sophiae, id est, saluatoris, & est tecta aureis laminis splendentibus, suntq; in eadem Nouigrod septem monasteria Zirnkorū, id est, nigrorū monachorū de regula sancti Basilij, & distant à se inuicem ferè uel propè per medium milliari. In primo monasterio B. Mariae uirginis sunt mille monachi, in altero sancti Georgij septingenti, in tertio sexingenti, in quarto quadringenti: sic

Vilna metro/
polis Lithuanie

Nugardiæ
gnitudo

si Iuan I
matorum

consequenter in alijs monasterijs. Sunt & ecclesiæ sanctorum plurimæ, & solius sancti Nicolai, quem Ruteni inter alios sanctos plus colunt. ecclesię sunt tot, quot sunt dies in anno. Habet eleuationē poli Nouigrod sexaginta sex graduum, & in æstate circa solstitiū æstiuale post occasum solis apparet lux cœli usq; in ortum solis, ut artifices, sartores, sutores, & ceteri mechanici suere & laborare possint. Post Nugardiam ad Septentrionem est Suetia & Filandia usque in oceanum Septentrionis. Pskou urbs nobilis murata & magna, minor tamen quàm Nouigrod, adiacet Moscouiæ et Lithuanïæ, hanc Latini Plescouiam appellant, inhabitatores ipsius omnes sunt lingua et ritu Ruteni, barbam non radunt, et crines capitis non tondent, habitum uero in toto deferunt Almannicum. Habet terra Plescouiæ triginta castra murata, et sunt uersus Liuoniam, et non sunt tam bona castra in Moscouia, neque in Lithuania. Tota autem terra Plescouiæ sexaginta milliaria in longitudine, et quadraginta in latitudine cōtinet. Vassilo modernus princeps Moscouiæ per compositionem et tradimentum seniorū adeptus est, et possidet Pskou, deposuitq; campanam, ad cuius pulsum tota ciuitas confluebat, et iniuriantes opprimebat, Contra pactum quoque et promissa sua abegit Vladicam, id est, episcopum loci, et plures nobiles ac ciues Plescouiæ, et locauit in ciuitate Moscuæ, et alijs locis Moscouiæ. Deinceps uersus orientē est Poloczko castrum et ciuitas magna, et pertinet ad ducatum Smoleñ. possidet eam magnus dux Lithuanïæ. Post hanc ad orientem est Smolensco castrum et ciuitas ex roboribus structa, et fossis profundis munita, ipsa autem terra seu ducatus Smolensco cōtinet in longum sexaginta aut septuaginta milliaria Germanica. Præterea linguagium Lithuanicum est quadripartitum, primum linguagium est Iaczuingorum, ut horum qui circa castrum Drohicin inhabitant, & pauci supersunt. Alterum est Lithuanorum & Samagitharum, Tertium Prutenicum. Quartum in Lothua seu Lothihola, id est, Liuonia, circa fluuium Dzuina, & Rigam ciuitatem. Et horum quanquam eadem sit lingua, unus tamen non plene alterum intelligit, nisi cursiuus & qui uagatus est per illas terras. Habuit hoc linguagiū quadripartitū tempore idololatriæ pontificem maximū unum, quē Criue appellabant, morantē in ciuitate Romoue à Roma dicta, quoniā hoc linguagiū de Italia iactat sese aduenisse, & habet nōnulla uocabula Italica in suo sermone. De isto Criue & ciuitate Romoue in legenda sancti Adelberti pontificis & martyris legit. Et scias quod in Prussia iam pauci proferunt Prutenicum, subintrauit siquidem lingua Polonorum & Almannorum: sic & in Lothua pauci uillani profitentur hanc linguam, quia subintrauit Almannicum. In Samagithia autem, quę est longitudinis quinquaginta milliariorum, & in Lithuania, quę in longum triginta milliaria continet, in uillis Lithuanicum loquuntur, & in magna parte Polonicum profitentur: nam & sermone Polonico sacerdotes eis prædicant in ecclesijs,

Plescouia

Lingua Lithuanorum

ecclesijs, in super scito quod hoc linguagiū quadripartitum totum est de obedientia & fide Romanæ ecclesiæ, in alijs autem prouincijs circumiacentibus, ut in Nouigrod, in Plescouia, in Polocko, in Smolensco, & in meridiē usque post Kiou Ruteni sunt omnes, & Rutenicum seu Sclauonicum loquuntur, ritumq; Græcorum obseruant, & obedientiā Constantinopolitano patriarchæ præstant. Amplius sunt in ducatu Lithuania Tartari circum Vilnam, & habent proprias uillas: colunt agros more nostro, laborant & uehunt merces, ad mandatumq; magni ducis Lithuania omnes ad bellū assurgunt. loquuntur Tartaricū & colunt Mahumetē, quia Saracenorū sectā profitentur. Insuper sunt Hebræi in Lithuania, præsertim in ciuitate Troki, hi laborāt & mercantur thelonea & officia publica tenent, de usurisq; nō uiuūt, post hoc de fluminibus dicamus. A parte orientali dominiū Lithuanorū terminant fluuij, Oscol, Iugra Doneyecz, id est paruus Don, & est paruus Tanais, hi & plurimi aliij in Tanaim decurrūt. Item ex dominio Lithuanorū post castrū Vesnya, quod dux Moscouiæ Modernus Vassilo occupauit, ortus est Dinepr, seu Boristhenes ex terra plana lutosa, ex stagnis in dēsis syluis, & fluit sub Smolensco et sub Kiou, tandē emensis quasi tricentis milliarijs Germanicis, in mare Ponti incidit. Item Vilia alius fluuius triginta milliarijs ad orientem Vilnæ ciuitatis ortū cepit, et sub castro Vilnensi cum alio fluuio minori Vilna dicto, et initium eius duobus milliarijs à præfata ciuitate Vilna computat, cōmiscetur, unaq; ad magnū fluuium Niemen influunt. Nieme autem fluuius ualde flexuose decurrit, naues defert et merces: et post castrū Couno in mare Prutenicū cadit. Item Dzuina magnus fluuius fontes habet in Moscouia, et in dominio Lithuanorum, fluit sub castro Vitepsk, deinde sub Poloczko: hostia eius circa Rigā ciuitatem Liuouia, ubi in mare cadit, et scias quod quēadmodū in superioribus præmissi tria magna flumina prope se inuicē oriuntur, scilicet, Dinepr, Dzuina, et Volha, oriuntur, inquā, in locis planis, nemorosis, palustribus, non ex montibus Hyperboreis, nō Riphæis, nec aliquibus montibus qui in natura minime sunt, duntaxat figmēto olim Græcorū tanquam in rei ueritate existerent gloriose et ampullose prædicati sunt, & quod præfata flumina ex ipsis erumperēt ac orirent per sequaces historicos cosmographos et poētas inexperte descripti decantatiq; sunt, quum nusquam compareant: plana siquidē est terra per totum, unde illa ortum ducunt. Et Dinepr qui est Boristhenes ad meridiē fluit usq; in mare Ponti incidens, Dzuina grande flumen ex Moscouia erumpens, ad occasum solis per dominia Lithuanorū, et per Liuoniā labens iuxta ciuitatem Rigam, in mare Balteum descendit. Volha maximus fluminū etiam ex Moscouia oriens, in Septentrionē tendit, reuersusq; in orientē, longinque circuit Tanaim: tandē conuersus in meridē per Scythiam seu Sarmatiā Asianā et campos planissimos Tartarorum peruagatus, in uiginti quinque flumina magna partitus,

Tartari cohabitant Lithuania

Ortus Boristhenis

Nulli montes in ijs locis

mare

mare Euxinum ingreditur. Distat Tanais à Volha in Tartaria itinere sex hebdomadarum, ad minus trium aut quatuor uelocissime currentibus. Sūt & alia in Lithuania & Moscouia multa flumina & stagna magna: parua uero flumina & riuī sine numero in maiora defluunt. Omnia pisciola abundāter, ita quod in illis terris ubi aqua, ibi & pisces: & sunt pisces sapidiore & delectabilioris gustus quā in regionibus nostris, piscinā & fodinā pro aquis & impiscationibus tanquam inutiles illic non fiunt. Amplius in ducatu Lithuaniae panis rusticorum nigerrimus est nō cribratus, ex siligine aut ordeo unā cum furfuribus: dominorū uero & potentum panis delectabilis de pura similagine tritici albissimus pinfitur & habetur: uino carent, nisi quod aliunde ducitur, præcipue uinū Rhenense, & ex occidentalibus regionibus per mare Germanicum & Balteū, adductū alicubi reperitur, medone & spisso, & tenui & uario modo cocto abundant, & illo reficiuntur & inebriantur. Ceruissias coquūt diuersimode & ex uarijs granis, puta frumēto, siligine, ordeo, auena, millio &c & non sunt sapidæ: uulgus autem ut semper aquam bibit: oliuæ et fructus dulces ac delicati illic non crescunt, algida etenim et frigida est prouincia. Armenta habent omnis generis et feras syluarū, plus quā in orbe Christianorum reperiantur: saltus, deserta, et syluæ sunt magnæ, decem, aliquando quindecim milliariorum, nonnunquam et uiginti quinque milliariorū: ad latera desertorum & syluarū uillæ & habitatores inueniunt, & idcirco quia magna nemora sunt, magnæ feræ & multæ abundantissimæ uisuntur & capiuntur, uri & boues syluestres, quos lingua ipsorum thuri & zumbrones uocant, onagri, & equi syluestres, cerui, damæ, dorcæ, capræ, apri, ursi, mardures, scismi, & cætera genera ferarum. Insuper aues abundant & ficedulæ. qamuis illic uineæ non sunt, aduolant & impinguant, atq; cum suauitate eduntur. Estq; in Lithuania & Moscouia animal uoracissimum & inutile, quod alibi non comparet, rossomaka nominatum. quantitatis canis, faciei catti, corporis & caudæ ut uulpis, colore nigrum, cadaueribus uel scitur. inuentoq; cadauere, intantum uorat, ut extendat & infletur tanquam tympanū, repertaq; angustia, stricta inter arbores intrat & intrudit se cum uiolentia premendo, ut uiolenter comesta uiolentius egerat, sicq; extenuatū denuo cadaueri accurrit, & ad summū implet, cū uicissitudine expressionis, & ad morticinium reuersionis, donec totū absumat & deuoret. Et forsā natura tā insatiabile animal in illis regionibus producit, ut homines simili uoracitate laborātes redarguat. Quoniā potentes quū conuiuari cœperint, sedēt à meridie in mediū noctis cōtinuo cibo & potu sese opplendo, & à mēsa quoties natura propellit assurgēdo & egerendo iterū & iterū uorant usq; ad uomitū & amissionem discretionis & sensus, tuncq; inguinis & capitis quæ sunt discrimina nesciūt: estq; illa cōsuetudo perniciofa in Lithuania & Moscouia, magis uero & absq; rubore in Tartaria. Est etiā in illis terris Lithuaniae, Moscouiæ

Panis Lithuaniae

Crapula Lithuaniae

Moscouia & Tartaria ab origine consuetudo uenditionis hominum: serui natura uenduntur à dominis suis tanquam pecora, pueriꝫ eorū & uxores: quinimo pauperes homines, libero uentre nati, uictu carentes, uendunt filios & filias suas interdum, & semetipsos, ut apud parronos siliquis & grossis cibis saturentur.

De Moscouia Caput IIII.

Moscouia est regio longissima latissimaꝫ: nam à Smolensko usque ad Moscuuam ciuitatem sunt centum milliaria, à Moscuua ad Volochda centum milliaria. Et Volochda est prouincia, & fluuius per ipsam labens eodem nomine uocatur: à Volochda ad Vsczuga centum milliaria, ab Vsczuga ad Viathka centum milliaria: & ista quadringenta milliaria sunt de regione Moscouia, & sermo per totum est Rutenicus seu Sclauonicus. Ultra prædicta à Viathka ad regionem Permsca centum milliaria, inde ad terram Vahulczka triginta milliaria, & hæc Scythia confinis est. Et ista prouincia subiecta sunt duci Moscouia, additisꝫ terris ad Septentrionem & orientem ab eodem duce Moscouia possessis, Iuhra & Corela quæ sunt in Scythia erunt quingenta milliaria Germanica magna. Verum Moscouia non per milliaria nostra computant, sed per uerst: & uerst est quinta pars miliaris Germanici. Numerant itaque à ciuitate Moskuua ad Vlodomiriam ciuitatem decem & septem milliaria Germanica: abinde ad Vsczueh quingenta uerst: iterum ab Vsczuh ad Iuhram quingenta uerst. Intra Moscouiam aut sunt multi ducatus. Est ducatus seu terra Moscouie, de qua triginta millia pugnatorum nobilium ad bellum egrediunt, agrestium uero sexaginta millia. Est & ducatus seu terra Turczka, de qua quadraginta millia armatorum nobilium duntaxta ad bellum prodeunt. In hoc ducatu capitalis ciuitas Tuerd Tuerd nuncupatur, & est ciuitas grandis lignea de lignis ædificata: in ea sunt ecclesie lignee centum & sexaginta: castrum etiam ligneum est, & sunt in ipso noue oracula seu ecclesie: principalis est sancti saluatoris, & illa duntaxat est murata: sub hac ciuitate & castro amplissimus fluuius Volha labitur. Ducatus Chelmsci, de quo septem millia pugnatorum exeunt. Ducatus Zubsczouski, de quo quatuor millia armatorum. Ducatus Kliniski, de quo duo millia bellatorum prodeunt, ad terram Tuerden. annumerantur. Item ducatus Kubensis triginta milliaria in longum continens. Ducatus Iacosslauien. quadraginta milliaria de terra habens. Ducatus Szuhersien. uiginti milliaria terræ habens. Ducatus Szachouensis triginta milliaria in longum continens: omnes sunt in milliarijs Moscouia in longum computatis. Insuper ducatus Rzezensis, de quo quindecim millia baronum seu nobilium armatorum euadunt, & fluuius nominatissimus Tanais de ipso oritur. Item ducatus Sufdalorum, & plures ei adiacentes desolati & destructi sunt per Tartaros. Est & terra Tartarorum Cozanska, Horda nominata, triginta millia pugnatorum producens

Moscuua ciuitas

producens, principi Moscorum subiecta, in campis iuxta castrum Cozan, quod dux Moscouiæ possidet: & alluit magno flumini Volha, degens. Moscuua est ciuitas principalis satis magna, bis maior quàm Florentia Thufciæ, aut bis maior quàm Praga Bohemiæ urbs. Praga dico quæ extat & quam tu uidisti: non Praga, quam quidam nouus historicus fecte astruit longissimâ trium dierum itinere ciuitatē, quod fabula est: uerū Moscuua lignea est non murata, plurimas habens plateas, & ubi una platea finitur, altera nō statim incipit, sed campus mediat. Inter domos quoq; sepes mediant, ita ut domus sibi nuicem non cohæreant. Nobilium domus sunt maiores, plebeiōrū uero humiles. Fluit per medium ciuitatis, & sub castro ipsius fluuius eiusdem nominis cū ciuitate, Moscuua appellatus, & est tantus, quātus Multaua in Praga, aut Arnus in Florentia. Castrum autē quod est in medio ciuitatis in plano, est castrum bonum muratum tantæ amplitudinis, ut Buda in Hungaria, habet tria propugnacula: & cum his turres magnæ simul cōputatæ sunt decem & septem, tegulis latericis tectæ, sed unus murus: in eo castro ecclesiæ sunt sedecim, tres muratæ, scilicet, sanctæ Mariæ, sancti Michaelis, & sancti Nicolai, reliquæ sunt de ligno. Palatium ducis in præfato castro est muratū ad instar Italicum, nouum, non amplum, nec magnū: tres curiæ nobiliū sunt muratæ, aliæ domus ligno constructæ, stubæ omnes nigra. Aliæ ciuitates Moscorū sunt minores, & castra minora omnia de lignis fabrefacta. Præterea terra Moscouiæ plena est boscis ac syluis, aquis quoq; fluminibus, piscibus & feris, quemadmodum Lithuania referta, sed frigidior & Septentrionalior, unde pecudes & pecora parua sunt et mutila absque cornibus, quasi semper propter frigus: homines uero proceræ, altæ, et robustæ staturæ sunt, bibunt aquam, medonem, et quassecz, id est, fermentatos liquores. Arant et sulcāt ligno sine ferramēto, et arpicant frondibus arborū supra seminata ab equis tractis, raroq; propter intensa et longa gelua segetes maturescūt, ideo messes sectis frugibus in stubis desiccant, maturant & tritulant. Sæpenu-mero autem utuntur calefacientibus aromatibus, sæpe et sublimatis, de aromatibus, de melle, uel alio calefactorio, ita ut et de auena aquam ardentem siue sublimatum faciant et bibant ad effugandum et repellendum algorem et frigus, alioquin ex frigore congelarēt. Carent uino et oleo, et ne inebrient princeps terre prohibet ne medo aut liquor inebrians in aliqua domo reperiat sub priuatione uitæ, nisi bis aut ter in anno ex admisione principis. Monetam habent argenteam puri argenti, dzingis nominatam, maiorem et minorem, formæ oblongæ, quadrangularem, non orbicularem, nō politā, nec bene planatam. Estq; terra diues argēto, & custodia undiq; clausa, ut ne dum serui & captiui, sed & liberi, indigenæ & aduenæ exire absq; literis ducis nequeant, & hæc hæctenus. Flumina in Moscouia sunt plurima, aliqua autē maiora scitu digna enumerabo. Tanais nominatissimus fluuius à Tartaris & Mosco

Tanais origo

anaborg

& Moscouitis Don nuncupatus, fontes & originem habet in Moscouia prope in ducatu Rezensi. Consurgit de terra plana, sterili, limosa, paludiosa & nemorosa. Quumq; ad orientem solis processisset usque ad metas Scythia & Tartaria, declinat ad meridiem, & perueniens ad paludes Maotidas illic ostia tenet & ingreditur. Est tantus Tanais, quantum dicerem triplatum Tyberim post Romam in mare Tyrrhenum decurrentem, aut quantum Danubium in duplo circa Budam. Et doctrina astrologorū tenet, quod Tanais sit eius longitudinis cuius & Nilus fluuius Aegypti, puta circa sexaginta gradus longitudinis. Et sicut Nilus à meridie ad mare Alexandria descendit, sic Tanais à septentrione in Maotidas & mare Ponti defluit. Nec piget repetere quod supra dixi, alia magna flumine ex Moscouia esse orta, uidelicet Ezuiua, Volha, & Dinepr seu Borysthenem. Et quū Moscouia sit regio plana, non montosa, praedicta flumina in distantia non ualde longinqua à se inuicem ex terra plana, nemorosa & paludiosa oriuntur, maximusq; fluminū ille Volha in Tartarico dictus Edel, tendens in septentrionem procedit ducentis milliarijs usq; ad Nisni nouigrod, quod sonat inferius nouum castrū, & est in terra Moscouiae: & illic accurrit & ei cōiungitur magnus fluuius ex media Moscouia procedēs, Occa cognominatus. Deinde octuaginta milliarijs germanicis Volha sub castrū Cosan, quod dux Moscouiae possidet, tandem sub castrum Sardi, quod Tartari tenēt, fluit deinceps uersus meridiem uiginti quinque fluminibus tantis ut est Tyberis Romae, & alijs multo maioribus influit in mare Euxinum. Accipiat itaq; lector tua humanitas, & contra omnes aduersantes tueatur, & dicat quod praelibata flumina nō de montibus, nec de radicibus montium, quoniam ibi montes sunt nulli, oriuntur & fluunt. Accipiat secundo, quod mōtes Hyperborei & Ryphaei, de quibus emanasse illa flumina ab aliquibus fabulose scriptum est, nec in Moscouia, neq; in alijs partibus septentrionis sunt: recteq; dicetur confictos esse, & nusquam existere, nisi forte in libro scripti aut picti, & non in terra reperiri affirmarentur. Accipiat tertio, quod in dominio Moscorum, quemadmodum et in terris Turcorum, homines de loco in locum, et de territorio in territoriū ad incolendum transferuntur, et alijs pro his commutati mittuntur et locantur. Accipiat quarto, in Moscouia unam linguam et unum sermonem esse, scilicet Rutenicum seu Sclauonicum in omnibus satrapijs et principatibus, sic quod etiam Ohulici, et qui in Viathca degunt Ruteni sunt, et Rutenicū loquuntur, unamq; sectam et religionem instar Graecorum tenēt, omnesq; Vladiçæ, id est episcopi, qui plurimi sunt, patriarchæ Constantinopolitano subsunt, et confirmationē ab ipso postulantēs obediētiam promittunt, praeter Tartaros Cosanenses, qui ducem Moscorum recognoscentes, Mahometū unā cū Saracenis uenerātur, et linguagium Tartarorum loquuntur, etiam praeter alienigenas ad septentrionem in Scythia cōmorantes, qui sermone

mone & linguis proprijs loquuntur, & idola colunt, prout in sequenti capitulo dicitur. Accipiat quarto, quod post terram Viatica nuncupatam in Scythiam penetrando iacet magnum idolum Zlotababa, quod interpretatum sonat, aurea anus seu uetula, quod gentes uicinę colunt & uenerant, nec aliquis in proximo gradiens aut feras agitanqo & in uenatione sectando uacuus & sine oblatione pertransit: quinimo si munus nobile deest, pellem aut saltem de ueste extractum pilum in offertorium idolo proijcit, & inclinando se cum reuerentia pertransit.

De regionibus Scythiæ Perm, Baskird, Iuhra & Corela, per ducem Moscouiæ subiugatis, Cap. v.

Post Moscouiam sunt gentes & regiones inter septentrionem & orientem in fine Asiæ septentrionalis, quæ proprie Scythia dicitur, principi Moscouiæ subiectæ, per Iuan ducem Moscouiæ principaliter subiugatæ, scilicet Perm, Baskird, Czremissa, Iuhra, Corela. Perm monosyllabam est, inde terra Permsee, bissyllabè Permsea pronuntiado: & fuit regio idola colēs, quam Iuan dux Moscorū citra annos uiginti baptisma percipere coëgit, more Rutenorum seu Græcorum: & posuit eis Vladicam, id est episcopum, nomine Stephanum, quem barbari post discessum ducis uiuum excoriarerūt & necauerunt, reuersusq; dux afflixit eos, & alium denuo præfulem constituit, sub quo tanquam noui Christicolæ, Rutenorum schisma & ritum profitentes permanent. Aliæ uero regiones præexpressæ in infidelitate & idolatria persistunt. Colunt solem, Innam, stellas, bestias syluarum, & quod eis occurrit: habent propria linguagia & idiomata. In terra Permsea propriū idioma, in terra Paskirdorum proprium, in Iuhra proprium, & in Corela etiā proprium. In his regionibus non arant, non seminant, panes nō habēt nec pecunias: feris syluarum, quæ apud eos abundant, uescuntur, & nō nisi aquā bibunt: morantur in densis syluis, in tugurijs ex uirgultis factis. Et quia syluæ illas terras contexerunt, homines syluestres & ferinos effecerunt. Sunt uelut bestię ratione non utentes, uestimenta de lana non habent: pellibus teguntur rude & grosse, consuentes uarias pelles in simul, ex lupo, ceruo, urso, sabellis & scismis & cæteris, prout sors obtulerit. Et quia ipsorum terræ mineras non nouerunt, pro omaggio duci Mosconię mineras non pendūt, sed pelles animalium syluestrium quibus abundant. Proximiores oceano septentrionis, ut Iuctri & Coreli, piscantur & capiunt balneas seu uitulos & canes marinos, quos ipsi uor uol appellant: & ex cute eorum parāt redas, bursas & carletas, axungiam autem pro imaginatione seruant & uendunt. In Iuhra & Corela sunt aliqui mōtes mediocris tumoris, non altissimæ eleuationis, prout quidam putauerunt & scripserunt. Supra montes autem oceani qui mediocres sunt, per totū septentrionē oceano adiacentes, scandunt ex mari pisces mors nuncupati, dente se supra montē continendo, fricando, & ascensum

Homines sine pane uiuunt.

sum promouendo: dumq; ad summitatem montis peruenierint, ad ulterio-
 ra gressum promouendo, ad alteram partem montium uolitando decidit.
 Hos illæ gentes colligendo dentes eorum satis magnos, latos & albos pon-
 dere grauissimos capiunt, & Moscouitis pendunt atq; uendunt: Moscouitæ
 uero his utuntur: ad Tartariam quoq; & Turciam mittunt, ad parandū ma-
 nubria gladiatorum, framearum & eultrorum, quoniam grauitate sui maio-
 rem ac fortiorem impressionem impingunt, & præbent impellentibus, labo-
 rantibus, præliantibus, & occidentibus. Et memineris quod supra dixi, hanc
 esse illam Iuhram regionem Scythiæ, de qua egressi sunt Iuhri, à posteriori-
 bus Huni & Hungari dicti, qui ad Gothiam ascendentes uehemēter multi-
 plicati transierunt maxima flumina circa paludes Mæotidas, intraueruntq;
 Pannoniam, & secundo regressu eam occupauerunt, possederunt, & in hâc
 diem tenuerunt, suntq; eiusdem sermonis & loquelæ præcisæ, nisi quod ad-
 diderunt nostri Hungari aliqua uocabula ex Sclauonico idiomate, earū re-
 rum quæ in Scythia & Iuhra non reperiuntur. Verum in Pannonia Iuhri
 sunt Christicolæ: in Iuhra uero patres eorum idololatæ, politioresq; & cul-
 tiores sunt Hungari in Pannonia, omnibus delitijs pleni (quamuis in toto
 syluestres sunt, bestiales, & in frigidissima regione miserrime degentes. In su-
 per memineris in his regionibus Scythiæ ad oceanum septentrionis nō esse
 magna flumina, sed esse quasdam rupes & montes mediocris molis, &
 non excellentissimæ celsitudinis inaccessibilesq; uelut aliqui hi-
 storici antiquiores protulerunt & scripserunt. Potius itaq;
 secundum experientiam dixissent, de nemoribus
 & densis syluis eos exiuisse, quàm de
 inaccessibleibus montibus.

F I N I S.

Y 2 PAULI

PAVLI IOVINOVO

COMENSIS DE LEGATIONE MOSCHOVITARVM

libellus, ad Ioannē Rufum Archiepiscopū Consentinū

FFLAGITASTI amplissime antistes Rufe, ut ea quæ de Moschouitarum moribus à Demetrio eius gentis legato, qui ad Clementem VII. Pontificem nuper uenit, quotidianis propè sermonibus didicissem, Latinarum literarum memoriæ cōmendarem, quum pro uetere tua pietate atque uirtute ad amplissimam Romani Pontificis dignitatem pertinere arbitraberis, si homines intelligerent, nō fabulosi, aut omnino obscuri nominis regem, sed qui numerosissimis extremi Aquilonis populis imperet, in causa religionis omnibus nobiscum sensibus coniungi, scædereq; perpetuo colligari, opportunissimo tēpore cupiuisse quando nuper aliqua germaniæ gentes, quæ pietate cæteris omnibus præstare uideri uolebant, insana atq; scelestâ defectione non modo à nobis, sed ab ipsis etiam superis exitiabili errore descuerint. Cæterum id munus impostum quod certe grauioribus studijs occupatus iure optimo poteram recusare, egregia uoluntate celeritateq; perfecti, ne nimia mora uel accuratori castigatione gratiam nouitatis exueret: qua uel una re meæ erga te ueteris obseruantia studium, præstandicq; officij uoluntas manifeste declaratur, quū honoris iacturam facere, si quis ex hac ingenij tenuitate sperandus est, quàm desiderium tuum longe honestissimum diutius frustrari maluerim. Vale.

REGIONIS primo situs, quem Plinio Strabonicq; & Ptolemæo parum notum fuisse perspicimus, pressa breuitate describetur, & in tabula typis excusa figurabitur. Inde gentis mores, opes, religionem, militiaq; instituta, Tacitum imitati, qui à perpetuis historijs libellum de Germanorum moribus seiunxit, perstrictiore stylo narrabimus, eadem ferè sermonis simplicitate utentes, qua nobis ab ipso Demetrio curiosa ac leni uestigatione laceffito, per otium exposita fuere. Demetrius enim haud inepte Latina utitur lingua, utpote qui in Liuonia à teneris annis in ludo prima literarum rudimenta didicerit, & insigni uariatū legationū munere functus, plures prouincias Christianorum adierit. Nam quum antea ob spectatam fidem ac industriam apud Suetiæ Daciaq; reges, & magnum Prussiae magistrū, oratorem egisset, nouissime apud Maximilianum Cæsarem, dum in eius aula omnis generis hominum refertissima uersaretur, si quid barbarum quieto docilicq; ingenio inerat, elegantium morum obseruatione deterfit. Causam uero huiusce suscipiendæ legationis præbuit Paulus Centurio Genuensis, qui quum acceptis à Leone decimo Pontifice commendatitijs literis, mercaturæ causa in Moschouiam

Demetrii laus

Moschouiam peruenisset, cum Basilij principis familiaribus ultro de consociandis utriusq; ecclesie ritibus agitauit. Quarebat enim Paulus in sano uastoque animo, nouum & incredibile iter petendis ab India aromatibus: fama namque cognouerat, quum in Syria Aegyptoq; & Ponto negotiaretur, aromata ex ulteriore India aduerso amne Indo subuehi posse, atq; inde modico terrestri itinere superatis Paropanidis montium iugis, traduci in Oxum Bactrianorum amnem, qui isdem ferè montibus, quibus Indus oritur, aduerso fonte in Hyrcanum mare raptis secum multis amnibus ad Strauam portum effunditur. Porro ad ipsa Straua tutam facilemq; nauigationem uideri usque ad emporium Citracham ostiumq; Volgæ amnis, inde uero ad uersis semper amnibus, Volga scilicet & Occha & Moscho, in urbem Moscham: ab Moscha autem terrestri itinere Rigam, & in ipsum mare Sarmaticum, omnesq; occiduas regiones facile perueniri posse contendeat. Vehementer enim & supra æquum Lusitanorum iniurijs erat accessus, qui India magna ex parte armis domita, occupatisq; omnibus emporijs, cuncta aromata coemerent, & in Hispaniam auerterent, atque ea grauiore quàm antea pretio, ac impotenti quæstu omnibus Europæ populis uenditare consueuissent: quin & diligenti adeo cura Indici maris litora perpetuis classibus custodirent, ut ex negotiationes penitus intermissæ atque desertæ uideantur, quibus per sinum Persicum, ac aduersum Euphratem, & per Arabici maris angustias, secundoq; demum Nilo per mare nostrum Asia omnis atque Europa abunde & uiliore quidem pretio complebantur, deteriore etiam Lusitanorum mercimonio, quum remotissimæ nauigationis incommodo, sentinaq; uitijs aromata corrumpi, eorumq; uis & sapor, odoratusq; ille spiritus multa demum mora in Olyssipponensibus conditorijs promercalibus euanescere atque expirare uideatur, quum asseruatis semper recentioribus, uetera tantum, & multo quidem situ mucida uenundari quereretur. Cæterum Paulus quanquam de his rebus acerbissime apud omnes differendo, & Lusitanis iugentem conflando inuidiam, multo auctiora fore uestigalia regia, si id iter aperiretur, & aromata ab ipsis Moschouitis, qui tantam eorum uim omnibus ferculis absumerent, uilius emi posse perdoceret, nihil tamen quod ad eam negotiationem pertineret, impetrare potuit: quoniã Basilius homini externo ac ignoto, eas regiones quæ ad Caspiû mare & Persarum regna aditum præberent, minime aperiendas esse existimabat. Itaque Paulus omnibus exclusus uotis, ex mercatore legatus factus, Basilij literas Leone iam uita functo ad Hadrianum Pontificem retulit, quibus ille cum multo uerborum honore egregiam uoluntatem erga Romanum Pontificem ostendebat. Paucis enim ante annis Basilius ardente cum Polonis bello, quum Lateranensis couentus haberetur, per Ioannem Daciæ regem, huius Christiani qui nuper regno expulsus est, patrem postularat, ut iter tutum lega-

Aromatum caritas unde

tis Moschouitis ad urbem Romam præberetur. Verum quum eodem forte die & Ioannes rex & Iulius pontifex ab humanis excessissent, sublato ad id sequestro, consilium mittendæ legationis omisit. Exarsit subinde bellum inter ipsum & Sigismundum Poloniæ regem, quod quum insigni ad Borythenem parta uictoria, à Polono feliciter confectum esset, Romæ supplicationes sunt decretæ, ueluti deuictis cæsisq; Christiani nominis hostibus: quæ res & regem ipsum Basilium, & uniuersam gentem ab Romano pontifice haud mediocriter abalienauit. At quum Hadrianus sextus fato extinctus Paulum iam secundo itineri accinctum destituisset, suffectus ei Clemens septimus illum etiam tum orientis iter infano animo uoluantem cum literis in Moschouiam transmisit, quibus Basilium propensissimis adhortationibus inuitabat ad agnoscendam Romanæ ecclesæ maiestatem, ferendumq; communibus in regione sensibus perpetuum fœdus: quod illi maxime salutare atque honorificum fore testabatur, ita ut pontifex polliceri uideretur, se ex sacrosancta autoritate pontificia eum regem collatis regalibus ornamentis appellaturum, si reiectis Græcorum dogmatibus ad autoritatem Romanæ ecclesæ se conferret. Cupiebat enim Basilus regij nominis, titulum concessionem pontificia promereri, quum id dare sacrosancti iuris esse, & pontificiæ maiestatis iudicaret, quando & ipsos quoq; Cæsares à pontificibus maximis diadema aureum & sceptrum Romani imperij insignia accipere inueterata consuetudine cognouisset: quanquam & id pluribus à Cæsare Maximiliano legationibus postulasse ferebat. Igitur Paulus, qui feliciore aliquanto cursu, quàm multo cum quæstu percurrere terrarum orbem ab ineunte ætate didicerat: quanquã senex & antiqua stranguria tentatus, prospero celeri que itinere Moschã peruenit, ubi à Basilio humaniter est susceptus. Fuit interea in eius aula menses duos, diffususq; uiribus, & eius immensi itinervis difficultate deterritus, quum Indiæ negotiationis spes omnes ac inexplicabiles cogitationes penitus abieciisset, cum Demetrio legato, priusquam eum in Moschouiam peruenisse putaremus, Romam redijt. At pontifex magnificentissima Vaticanarum ædium parte, ubi laquearia aurata, lecti serici, aurea q; eximij operis uisebantur, Demetrium suscipi, & togis sericis uestiri iussit, attribuitq; ei comitem, ac rerum diuinarum pariter & urbanarum monstratorem Franciscum Cheregatum episcopum Aprutinum, longinquis sæpe ac dignissimis legationibus functum, qui ipsi Demetrio uel in Moschouia Pauli sermonibus erat notissimus. Porro Demetrius ubi aliquot dierum quiete recreatus est, detergis elotisq; sordibus, quas longo ac laborioso itinere cõtraxerat, assumptoq; insigni patrio habitu ad pontificem deductus: eum de more supplex adorauit, munusq; Zcellinarum pellium suo regisq; nomine obtulit: tũ uero Basilij literæ datæ: quas ipsi antea, & demum Illyricus interpres Nicolaus Siccensis in hanc sententiam latinis uerbis transtulerunt.

Clementi

Fr. Cheregati
laus

Clementi papæ, pastori ac doctori Romanæ ecclesiæ, magnus dominus Basilijs litera
 filius, dei gratia imperator ac dominator totius Ruffiæ, necnō magnus dux
 Volodemariæ, Moschouïæ, Nouogrodïæ, Pleschouïæ, Smoleniæ, Ifferiæ, Lu
 goriæ, Perminiæ, Vetchæ, Bolgariæ &c. dominator & magnus princeps No
 uogrodïæ inferioris terræ, Cernigouïæ, Razaniæ, Volotchïæ, Rezeuïæ, Bel
 chïæ, Rostouïæ, Iaroslauïæ, Belozeriæ, Vdoriæ, Obdoriæ, Condinïæq; &c.
 Misistis ad nos Paulum Centurionem ciuem Genuensem cum literis, qui
 bus nos adhortati estis, ut uobiscum cæterisq; Christianorum principibus
 consilio ac uiribus cōiuncti esse uellemus, aduersus Christiani nominis ho
 stes, ac nostris uestrisq; legatis ultro citroque commeandi tutum ac expedi
 tum iter pateret, ut mutuo amicitia officio de amborum salute & statu rerū
 cognosci possit. Nos autem deo bene ac feliciter adiuuante, sicut hætenus,
 aduersus impios Christianæ religionis hostes impigre constanter que steti
 mus, ita & in posterum stare decreuimus. Item que cum cæteris Christianis
 principibus consentire, & pacata itinera præstare parati sumus. Quas ob res
 mittimus ad uos Demetriū Erasmium nostrum hominē cū hac nostra epi
 stola, Paulum que Centurionē remittimus. Demetriū autem celeriter remit
 tetis, eumq; incolumem & inuiolatum usq; ad fines nostros esse iubebitis.
 Idem nos quoque præstabimus, si cum Demetrio legatum uestrum mitte
 tis, ut sermone ac literis certiores de rebus administrandis reddamur, sic ut
 perspectis Christianorum omnium uoluntatibus, nos etiam optima consi
 lia capere ualeamus. Datum in domino nostro in ciuitate nostra Moscho
 uia, anno ab initio mundi septimo millesimo tricesimo, tertio Aprilis. Cæ
 terum Demetrius, uti est humanarum rerum, & sacrarum præsertim litera
 rum ualde peritus, occultiora de magnis negotijs mandata habere uidetur,
 quæ mox eum priuatis congressibus expositurum speramus: nam à febre,
 in quam ex cœli mutatione inciderat, pristinas uires, & natiuum uultus ru
 borem recuperauit, ita ut pontificijs sacris, quæ in honorem diuorum Cos
 mæ & Damiani solenni apparatu, musicisq; concentibus confecta sunt, se
 xagenarius senex & cum uoluptate quidem astiterit, & in senatum uenerit,
 quū Campegius Cardinalis à Pannonica legatione tum primum rediens,
 à pontifice omnibusq; aulæ ordinibus exciperetur: quin & sacrosancta Vr
 bis templa, & Romanæ magnitudinis ruinas, priscorum que operum deplo
 randa cadauera mirabundus inuiserit, ita ut credamus cum propediem ex
 plicatis mandatis, cum legato pontificio episcopo Scarense, dignis que acce
 ptis à pontifice muneribus in Moschouïam esse rediturum.

Moschouitarum nomen recens est, quanquam de Moschis Sarmata
 rum affinis Lucanus poëta in Pharsal. meminerit, & Plinius Moschos
 ad Phasidis fontes supra Euxinum ad orientem constituat. Eorum regio
 latissimos habet fines, & ab aris Alexandri magni circa Tanais fontes ad
 extrema

extrema terrarū. Borealemq; oceanum sub ipsis ferè septentrionibus exten-
ditur, campestris magna ex parte, & pabuli quidem ferax, sed æstate pluri-
bus in locis admodum palustris: nā ea omnis terra magnis frequentibusq;
amnibus irrigatur, qui ubi niuib; hybernis multo solis uapore colliquatis,
& resoluta ubiq; glacie cōtumescent, campi passim in paludes abeunt, cum
etiaq; itinera continentibus aquis & cœnosa illuue defcendantur, donec no-
uæ hyemis beneficio restagnantia flumina, ipsaq; paludes iterum cogan-
tur, & uias solidissimo constratas gelu, uel transituris curribus præbeāt. *Hercynia*
sylua *Hercynia* sylua quotam Moschouicæ partē occupat, ipsaq; passim positis ubiq;
ædificijs incolitur, iamq; longo labore hominum rarior facta, non eam sicu-
ti pleriq; existimant, horridam densissimorum nemorū impenetrabilem q;
saltuum faciem ostendit. Cæterum ea immanibus feris plenissima per Mo-
schoniam perpetuo tractu inter ortum solis & Boream ad Scythicum ocea-
num excurrere traditur ita ut spes hominum eius finem curiose scrutantiū,
Fera Hercy infinita magnitudine sua semper eluserit. Ea in parte quæ uergit ad Prussiam
nie uri ingentes & ferocissimi taurorum specie reperiuntur, quos bisontes uocāt,
itemq; alces ceruina effigie, & cum carnea proboscide altisq; cruribus, & nul-
lo suffraginum flexu, lozzi à Moschouitis, à Germanis uero helenes appel-
lati, quæ animalia C. Cæsari nota fuisse uidemus. Præterea ursi inusitata
magnitudinis, & prægrandes lupi atro colore formidabiles. Ab ortu Mo-
schouia finitimos habet Scythas, qui Tartari hodie nuncupantur, gentem
Scythæ nunc uagam & bello omnibus seculis, illustrem, Tartaris pro domibus sunt carri
Tartari centonibus cornisq; contecti: ab quo uia; genere Hamaxobios antiquitas
eos appellauit. Pro urbibus uero ac oppidis immensa castra, non fossis aut
materiæ claustris, sed infinita sagittariorum equitum multitudine uallata.
Horda quid Diuiduntur Tartari per hordas: ea est eorum lingua consentiētis in unum
populi congregatio ad effigiem ciuitatis. Hordis singuli præsumt imperato-
res, quos genus aut bellica uirtus dedit: sæpe enim cum finitimis bella gerūt,
ac ambitiose admodū & atrociter de imperio decertant. Hordarum infinitū
propè numerum esse constat: quippe Tartari ad Cathaium usque celeberrimam
in extremo ad orientem oceano ciuitatē: latissimas solitudines tenent.
Porro qui proximi sunt Moschouitis, mercaturæ commercio, & frequentibus
Præcopita eorū irruptionibus sunt noti. In Europa ad Dromon Achillis Taurica
in Chersoneso sunt Præcopitæ, quorum principis filiam Selymus Turcarū
imperator uxorem duxit. In Polonis maxime sunt infesti, lateq; inter Bory-
sthenem & Tanaim cuncta populantur, & cum Turcis sicuti religione, ita &
Cassa cæteris in rebus mirifice consentiunt, qui in eadem Taurica Cassam Ligurū
coloniam obtinēt, Theodosiam antiquitus appellatam. In uero Tartari, qui
inter Tanaim & Volgam amnem in Asia latos campos inhabitant, Basilio
Moschouitarū regi parent, & imperatorē aliquādo eius iudicio deligūt. Inter
eos

eos Cremſi inſteſtiniſ ſeditiõibus laborantes, quã antea opibus & belli gloria maxime ualuiſſent, paucis ante annis uires ſimul ac omnem dignitatem amiſerunt. Trans Volgam Caſani Moschouitarũ amicitia religioſe colũt, ac eorum ſe clientes eſſe profitentur. Ultra Caſanios ad Boream ſunt Sciaiban multitudiõe armentorum ac hominum potẽtes. Poſt eos ſunt Nogai Nogai qui ſummam hodie opum & bellicæ laudis obtinent autoritatẽ. Eorũ horrida quam ampliffima nullum habet imperatorẽ, ſed reipublicæ Venetæ more multa ſeniorum prudentia, ſtrenuorumq; uirtute gubernatur. Ultra Nogaios haud magno ad meridiem deflexu uerſus Hyrcanũ mare, Zagathai Zagathai Tartarorum nobiliſſimi oppida lapide conſtructa incolunt, regiaq; habent Samarcandã urbem eximia magnitudinis & charitatis, quam Iaxartes maximus Sogdianæ amnis interfluit, atq; inde ad cẽtum milliaria in mare Caſpium effunditur. Cum iſs populis ætate noſtra Hyſmaël Sophus rex Perſarum dubio ſæpe euentu bella geſſit, timoreq; eorum adductus, dum uires omnes imminentibus opponũtur, Selymo una acie uictori Armeniã Tauriſiumq; regni caput prædæ reliquit. Sarmacanda urbe ortus eſt Tamburlanes, Tamburlanes ſiue ut Demetrius dicendum monet, Themircuthlu, qui Baiazetem Ottomanum, huius Solymani tritauũ, apud Ancyram Galatiæ urbem ingenti prælio ſuperatum cepit, & per omnem Aſiam ab ſe terribili maximi exercitus impetu deuictam, ferrea incluſum cauea in triumpho pompa circumduxit. Ab hac regione ad Moschouitas plurima uestis ſerica adducitur. Cæterũ mediterranei Tartari nihil præter equorum pernitiũ greges, & nobiles nulla filorum textura, ſed coactis ex lanis candidos centones præbent, è quibus Feltriæ uestes penulæ ad præferendam omnem imbrĩum iniuriã idoneæ atq; pulcherrimæ conſciuntur. A Moschouitis autem laneas tunicas & argenteam monetã petunt, quum ab iſs omnis corporis cultus ſuperfluaq; ſuppellectilis apparatus contemnatur: ſolo etenim centone ad irati cœli contumeliã fortiter ſuſtinendam contenti ſunt, & ſolis conſiſi ſagittis hoſtem arcent: quanquam dum in Europam excurrendum eſſe decreuiſſent, principes eorum ferreas galeas & loricas gladiosq; falcatos à Perſis noſtra tempeſtate coëmerint. A meridie Moschouitarum fines iſſedẽ ab Tartaris clauduntur, qui ſupra Mæotim paludem in Aſia, & circa fluuios Boryſthenẽ & Tanaim in parte Europæ planiciem ad Hercyniam uergentem tenent. Roxolani Roxolani Getae & Baſtarnæ, antiquitus eam plagam incoluere, unde Ruſſiæ Ruſſiæ nomen effluxiſſe crediderim: nam Lithuanie partem Ruſſiam appellant inferiorem, quã ipſa Moschouia Ruſſia alba nuncupetur. Lithuania itaque ab Coriuenti ſtatibus Moschouiam ſpectat: ab occaſu uero mediterranea Pruſiæ atque Liuiõniæ ipſis Moschouia finibus inſeruntur, ubi mare Sarmaticũ ab Cimbrica Chersoneli anguſtijs irrumpeus, lunato ſitu ad Aquilonem inſectit. In extremo uero eius oceani litore, ubi Norbogia atq; Suetia ampliffima

Lapones popu
li.

plissima regna, Isthmo ueluti quodam continenti abhærent, Lapones existunt, gens supra quàm credibile sit agrestis, suspiciosa, & ad omne externi hominis uestigium nauigijsq; conspectũ maxime fugax. Ea neq; fruges, neque poma, neq; ullam omnino uel terræ uel cœli benignitatem nouit: sola sagittandi peritia cibum parat, uarijsq; ferarũ tergoribus uestitur: gentis cubilia, cauernulæ siccatis repletæ folijs, cauiq; arborũ stipites, quos uel intromissa flamma, uel ipsa uetustas inducta carie fabricarit. Acqui ad mare, ubi in gens est captura piscium, ineptis sed felicibus artificijs piscantur, duratosq; fumo pisces tanquã suas fruges recondunt. Laponibus exigua corporũ statura, luridi contusiq; uultus, pedes uero uelocissimi. Ingenia eorum ne ipsi quidem proximi Moschouitæ nouerũt, quum eos parua manu aggredi, exitialis insanix esse dicant: magis uero copijs inopem rerum omnium uitam ducẽtes lacecisse, neq; utile, neq; omnino gloriosum unquam existimarint. Ii cãdissimas pelles, quas Armelianas uocamus, cum uarij generis mercimonijs permutant, sic tamen ut omne mercatorum colloquium conspectumq; defugiant, adeo ut mutua rerum uenaliũ collatione facta, & reliquis medio in loco pellibus cum absentibus & ignotis syncerissima fide permutationes transigantur. Ultra Lapones in regione inter Corum & Aquilonem perpetua oppressa caligine, Pygmaeos reperiri, aliqui eximia fidei testes retulerunt, qui postquam ad summũ adoleuerint, nostratis pueri denũ annorũ mensuram uix excedant: meticulosum genus hominum, & garritu sermonem exprimens, adeo ut tam simiæ propinqui, quàm statura ac sensibus abiustæ proceritatis homine remoti uideantur. Ab Aquilone uero innumera biles populi Moscouitatũ imperio parent, qui ad oceanũ Scythicum itinere triũ ferè mensium extenduntur. Proxima Moscouiæ regio est Colmogora, frugibus abundans, quam interluit Diuidna, fluuiorũ totius septentrionis longe amplissimus, qui alteri fluuio minori in mare Baltheum erumpenti, nomen dedit. Is statis & Niloticis similibus incrementis, nec incertis anni temporibus circũiectos inundat campos, pinguiq; alluue argenti cœli iniurijs, sæuisq; Aquilonis flatibus mirifice resistit, quũ niuibus imbribusq; auctus inflatur, adeo lato alueo in oceanũ per incognitas gentes in speciem ingentis pelagi defertur, ut expedito nauigio unius diei remigatiõe transire nequeat: ubi uero aquæ mox resederũt, uastæ passim insulæ fertilitate nobiles relinquuntur. Frumentũ nanq; terræ traditũ nullo aratri beneficio prouenit, admirabiliq; celeritate naturæ festinantis, ac nouam superbi amnis iniuriam timentis, oritur simul & adolescit, atque in aristas deducitur. In Diuidnam influit Iuga amnis, in ipso que confluentiũ angulo celebre est emporium, nomine Vstiuga, à Moscha regia urbe sexcentis milliaribus distans. In Vstiugam à Permijs, Pecerris, Inugris, Ugulicis, Pinuagis que ulterioribus populis pretiosæ pelles Martarũ Zebellinorumq; Luporum, Ceruariorum, & nigra

Pygmaeorum
statura.

Diuidna fluu
uius ingens.

& nigrarum albarūq; uulpium comportantur, & ab ijs uario mercimoniū
 genete permutantur. Zebellinos uero lenium pilorum tenui canicie proba-
 tissimos, quibus nunc principum uestis fulcitur, & delicata matronarum col-
 la, expressa uiuæ animantis effigie conteguntur, Permiū & Pecerri præbent,
 sed quos ipsi ab remotioribus etiam gentibus, quæ ad oceanū pertinent, per
 manus traditos accipiant. Permiū & Pecerri paulo ante ætatem nostram mo-
 re gentilium idolis sacrificabant, nunc uero Christum colunt. Ad Inugros,
 Vgolicosq; per asperos mōtes peruenitur, qui fortasse Hyperborei antiqui-
 tus fuerunt. In eorum iugis nobilissimi falcones capiuntur: ex ijs geuus unū
 est candidum guttatis pennis, quod herodium dicunt. Sunt & hierofalchi ar-
 dearum hostes & sacri & peregrini, quos antiquorū principum luxus in au-
 cupijs non agnouit. Ultra eos quos modo nominauī populus, Moscouitis
 regibus tributa pendentes, aliæ sunt nationes extrema heminum, nulla cer-
 ta Moscouitarum peregrinatione cognita, quando nemo ad oceanum per-
 uenerit, sed fama tantum, ac ipsis plerunq; fabulosis mercatorum narratio-
 nibus audita, satis tamen conflata, Diuidnā innumerabiles trahentē amnes
 ingenti cursu ad Aquilonem deferri, mareq; ibi esse longe uastissimū, ita ut
 illinc ad Catayum legendo orā dextri litoris, nisi terra intersit, mauius per-
 ueniri posse certissima coniectura credendum sit. Pertinent enim Cathayni
 ad extremam orientis plagam ad Thraciæ fermè parallelum, Lusitanis in
 India cogniti, quum proxime ad coemenda aromata per regionē Sinarum
 Melacham usq; ad auream Chersonesum nauigant, uestesq; ex Zebelli-
 nis pellibus attulerint: quo uel uno argumento non longe ab Scythicis lito-
 ribus Cathaium urbem abesse putamus. Cæterum quum à Demetrio quæ
 reremus, an apud ipsos ulla de Gothis populis uel fama per manus à maio-
 ribus tradita, uel ex ipsis literarum monumentis memoria superesset, qui an-
 te mille annos & Cæsarum imperium & urbem Romam omnibus iniurijs
 deformatum euertissent, respondebat, & Gothicæ gentis, & Totilæ regis no-
 men clarum esse atq; illustre, in eamq; expectationem coiuisse plures popu-
 los, & ante alios Moscouitas, creuisseq; eum exercitum ex colliuie Liuonio-
 rum & circumuolganorum Tartatorum, sed propterea omnes Gothos fuisse
 appellatos, quoniam Gothi qui in sulam Islandiam siue Scandauia incolerent,
 autores eius expeditionis extitissent. Iis maxime finibus Moscouitæ
 ex omni parte clauduntur, quos Modocas Ptolemæo fuisse credimus, ho-
 die autē à Moscho amne haud dubie sic dicti, qui & regiæ urbi, quam inter
 fluit, suū quoq; nomen indiderit. Ea est omnium Moscouiæ urbium longe
 clarissima, tum situ suo, qui regionis medius esse existimatur, tum insigni
 fluminū opportunitate, domorumq; frequentia, & munitissimæ arcis celebri-
 tate. Oblōgo etenim ædificiorū tactu, secundū Moschi fluminis ripā ad spa-
 tiū quinque milliariū extendit, domus in uniuersū sunt lignæ, distinctæ in tri-
 clinia,

Zebellinæ pel-
 les præstantis-
 res.

Cathaium
 Gothi.

Moschus
 amnis
 Moscha

clinia, coquinas & cubilia, capacitate amplæ, nec structuris enormes, aut ni-
 mium depressæ: trabes enim ingentis magnitudinis ab Hercynia sylua sup-
 portantur, quibus ad rubricæ lineam delibratis, & contrario ordine inter se
 ad rectos angulos coniunctis & confibulatis, exteriora domorum septa sin-
 gulari firmitate, nec multa impensa, & summa celeritate constituuntur. Do-
 mus fermè omnes & ad usum olerum, & ad uoluptatē priuatos habent hor-
 tos, unde raræ urbis circuitus longe maximus apparet. Singulæ regiones sin-
 gula habent sacella, sed conspicuo in loco templum est deiparæ uirgini dica-
 tum celebri structura atq; amplitudine, quod Aristoteles Bononien-
 sis mira-
 bilium rerum artifex & machinator insignis, ante sexaginta annos extruxit.
 Ad ipsum urbis caput Neglina fluuiolus, qui frumentarias agit molas, Mo-
 schum amnè ingreditur, peninsulamq; efficit, in cuius extremitate arx ipsa
 cum turribus ac propugnaculis admirabili pulchritudine Italorum archite-
 ctorum ingenio constructa est. In subiectis urbi campis capreolotum & le-
 porū incredibilis multitudo reperitur, quos nemini plagis & canibus sectari
 licet, nisi princeps id ad uoluptatem intimis familiaribus uel peregrinis lega-
 tis indulserit. Tres fermè urbis partes duobus alluuntur fluminibus, reliqua
 uero latissima fossa, atq; ea multa aqua ex ipsis amnibus corriuata, præcingi-
 tur. Vrbs etiã ab aduerso latere alio flumine, quod Lausa dicitur, munita est,
 id pariter in Moschum paulo infra urbē euoluitur. Porro Moschus ad me-
 ridiem excurrens in Ocham amnem multo maiorem apud oppidum Colu-
 mnam sese effundit, nec magno inde itineris spatio Ocha ipse & suis & alie-
 nis undis magnus et tumens exoneratur in Volgam, ubi ad cōfluentes sitū
 est oppidū Nouogradia minor, de nomine maioris urbis, ex qua deducta
 est ea colonia, nuncupatū. Oritur Volga, qui antiquitus Rha fuit, è magnis
 uastisq; paludibus, qui candidi lacus appellantur. Sunt ex supra Moscham
 inter Aquilonem et Corum, emittuntq; cunctos fermè amnes, qui diuersas
 in regiones diffunduntur, uti de alpibus uidemus, è quorū iugis ac fontibus
 Rhenum: Padum ac Rhodanum, innumerabilesq; minores fluuios mana-
 re compertum est. Siquidem ex paludes pro montibus perenni scaturigine
 humorē affatim præbent, quū nulli omnino montes ea in regiōe multa etiã
 hominum peregrinatione reperiantur, ita ut Ryphæos mōtes et Hyperbo-
 reos, toties ab antiquis celebratos, pleriq; cosmographiæ ueteris studiosi pe-
 nitias fabulosos esse arbitrentur. Ex ijs itaq; paludibus Diuidna, Ocha, Mo-
 schus, Volga, Tanais atq; Borysthenes oriuntur. Volgam Tartari Edilum,
 Tanaim uero Don appellant, ipse Borysthenes Neper hodie nuncupatur.
 Hic paulo infra Tauricam in pōtum Euxinū decurrit. Tanais autē à Mæo-
 ti palude, ubi Azoum est nobile emporium, excipitur. Volga uero ad meri-
 diem Moscam urbē relinquens, uasto circuitu ingentibusq; mæandris pri-
 mo ad orientem, mox in occasum, ac demum ac Austrum magna aquarum
 mole

Aristoteles ar-
 chitectus.

Ocha flu.

Rha qui est
 Volga flu.

mole præcipitatus in Hyrcanū mare deuoluitur. Supra eius ostium urbs est Tartarorum nomine Cytracham, ubi à Medis, Armenisq; & Persis mercatoribus nundinæ celebrantur. In ulteriore Volgæ ripa Tartarorū oppidum est Casanum, à quo Casaniorum horda nomen ducit, distat à Volgæ ostio Caspioq; mari quingentis millibus passuum. Supra Casanū autem centesimo & quinquagesimo milliari ad ingressum amnis Suræ, Basilius qui nūc regnat. Surcicum oppidum condidit, ut in ea solitudine mercatoribus ac uia toribus, qui de rebus Tartaricis ac eius inquietæ gentis moribus proximos finium præfectos certiores reddunt, certa & tuta mansio cum tabernis hospitalibus statueret. Moschouitarū Imperatores uarijs temporibus, uti ex usu præsentiu rerū fuit uel libido, noua ac obscura loca nobilitandi longius pertraxit, apud diuersas urbes imperij atque aulæ sedem habuere: siquidem Nouogrodia quæ Caurum & Solem, & ferè Occidentem spectat uersus Liouonium mare nō multis ante annis totius Moschouix caput fuit, summāq; semper obtinuit dignitatem, propter incredibilem ædificiorum numerum, latissimiq; & piscosus lacus opportunitatē & uetustissimi ac uenerabilis templi famam, quod ante quadringentos annos Byzantium Cæsaris æmulatione, sanctæ Sophiæ dei filio Christo dicatum fuit. Nouogrodia perpetua quasi hyeme & tenebris longissimarum noctium premitur: nam polum arcticū ab horizonte sexagintaquatuor gradus eleuatum uidet, sex ferè gradibus ipsa Moscha ab æquatore remotior, qua cœli ratione solstitij tempore propter exiguas noctes, continuatis ferè solis ardoribus æstare perhibetur. Vrbs quoque Volodemaria regiæ nomen adepta est, quæ ad ortum solis ducentis amplius milliariibus à Moscha distat, eoq; sedem imperij ab strepitu Imperatoribus necessaria ratione translatum ferunt, ut ex propinquo, quum tum bella cōtinenter cum finitimis gererentur, paratiora præsidia aduersus Scytharum irruptiones opponerent: est enim citra Volgam in ripis Clesmæ amnis sita, qui in Volgam euoluitur. Cæterum Moscha, uel ob eas, quas diximus dotes, regiæ nomine dignissima iudicatur, quoniam medio quodam totius frequentioris regionis ac imperij loco sapientissime constituta, munitaq; arce & fluminibus, consensu omnium, præcellentix meritā laudem honoremq; nulla ætate defuturum sibi uendicasse cæterarum urbium collatione uideat. Distat Moscha ab urbe Nouogrodia quingentis millibus passuum, medioq; fermè itinere Ottoferia Volgæ amni imposita occurrit. Is amnis ut fontis proximus, nondum recepris tot annibus exiguus lenisq; permeat. Inde per nemora & campestris solitudines Nouogrodiam peruenitur. Porro à Nouogrodia ad Rigam proximū Sarmatici litoris portum paulo minus quingentorum milliariū iter est, isq; tractus superiore commodior putatur, quum frequentes habeat uicos, urbemq; Plefchouiam uicini impositam, quam duo amnes complectuntur. Ab Riga autem quæ magni

Z magistri

Cytracham
emporium
Surcicum oppidum

Nouogrodia
laus

Altitudo polaris

Volodemaria
urbis

Opportunitas
& nobilitas
Moschæ urbis

Riga Liouonia

magistri militiæ Liuoniorum ditionis est, ad Lubecam Germaniæ portum in sinu Cimbricæ Chersonesi milliaria paulo plus mille periculosa nauigationis numerantur. Ab urbe Roma uero Moscham duobus millibus & sexcentis miliaribus distare compertum est, breuissimo, scilicet, itinere euntibus per Rauennā, Taruisium, Carnicas alpes, Villacumq; Noricum, & Viennā Pannonicam: atq; inde superato Danubio, per Olmuttum Morauorum usque ad Cracouiam Poloniæ regiam, mille & centum milliaria existunt. Ab ipsa uero Cracouia ad Vilnam Lithuanix caput quingenta: & totidem ab ea urbe ad Smolenchum ultra Borysthenē situm: & a Smolenchō ad Moscham sexcenta computantur. Verum id iter quod est à Vilna per Smolenchum ad Moscham, hyeme per niues longo concretas gelu, lubricamq; sed multo attritu solidatā glaciem expeditis in curribus incredibili celeritate cōficitur. Æstate uero nisi difficili laboriosoq; itinere campestria superari nequeunt: nam ubi niues perpetuis solibus dissolui eleuariq; cœperint, in paludes cœnosasq; uoragines abeunt, uiris pariter & equis inextricabiles, nisi ligneis pontibus infinito propè labore consternantur. Terra Moschouia in uniuersum neque uitē, neque oleam, neque paulo suauioris pomi frugiferā arborem præter melopepones & cerasa producit, quum teneriora quaque gelidissimis Boreæ flatibus exurantur: campi tamen tritici, siliginis, milij, panicisq; & omnis generis leguminum segetes ferunt, sed certissima messis in cera & melle consistit. Regio enim tota fœcundissimis apibus plena est: quæ non in manufactis agrestium aluearibus, sed in ipsis arborū cauis probatissima mella conficiunt. Hinc per syluas & opacissimos saltus, frequentia ac nobilia apum examina ramis arborum pendentia uidere est, quæ nullo aris crepitu colligere sit necesse. Reperiuntur sæpe fauorum ingentes massæ arboribus cōdita, ueteraq; mella deserta ab apibus, quum singulas arbores in uastis nemoribus rari agrestes minime perscrutent, ita ut in admirandæ crassitudinis arborum stipitibus, permagnos mellis lacus aliquando reperiant. Retulit & cum multo omnium risu Demetrius legatus, ut est ingenio comi & faceto, proximis annis uicinix suæ agricolam, quærendi mellis causa in prægrandem cauam arborem supernè desilisse, cumq; profundo mellis gurgite pectore tenus fuisse haustum, ac biduo uitam solo melle sustinuisse: quū uox opem implorantis in ea syluarū solitudine, ad uiatorū aures penetrare nequiuisset, ad extremum uero desperata salute mirabili casu, ingentis ursæ beneficio inde extractum euasisse, quū forte eius beluæ ad edenda mella more humano, se demittentis auersos renes manibus comprehendisset, & eam subito timore exterritam ad exiliendum tum tractatu ipso, tum multo clamore concitasset. Nobile quoque linum, & canabum in restes, multaq; item boum tergora & massas ceræ ingentes, Moschouitæ in omnem Europæ partem mittunt. Nulla auri argentiue uel ignobilioris mitalli, ferro excep-

Vilna Lithuanix caput

Itinera difficilia

Mella nobilia

Casus facete relatus

Ursæ miraculum

Metallo caret Moschouia

cepto, apud eos uena, secturæ ue reperitur, nullumq̄ est tota regione, uel gē-
 marum, uel pretiosi lapilli uestigium. Ea omnia ab externis populis petunt:
 naturæ tamen iniuria, quæ tot bona prorsus inuiderit, uno pellium nobilissi-
 marum mercimonio refarcitur, quarum pretium incredibili hominum cupi-
 ditate & luxu adeo creuit, ut in singulas uestes suffulturæ millenis aureis nū-
 mis ueneant. Fuit autem tempus quo hæc uilius emebantur, quum remotis
 siquæ Septentrionis nationes politioris cultus, nostræq̄ adeo anhelatis luxu-
 riæ penitus ignaræ, summa simplicitate, eas uilibus ac ridiculis sæpe rebus
 permutarent, ita ut uulgo Permij atq̄ Pecerri, tantum pellium zebellinarū
 pro ferrea securi rependerent, quantum earum simul connexarum ipso secu-
 ris foramine, quo mauubriū inducitur, Moschouie mercatores extrahere po-
 terant. Ante quingentos annos Moschouitæ gentilium deos colere, Iouem
 scilicet, Martem & Saturnum, & plerosq̄ alios quos sibi in sano errore homi-
 nibus ex industrijs, aut regibus antiquitas finxit. Tunc uero primum Chri-
 stianis sacris initiati, quum Græci antistites haud satis constâtibus ingenijs,
 à Latinorum ecclesia dissentire cœperunt, factumq̄ est, ut Moschouitæ eos
 religionis ritus quos à Græcis doctoribus accepissent, iisdem sensibus, & syn-
 cerissima quidem fide sequerentur. Spiritum enim sanctū tertiam in diuina
 trinitate personam, à patre deo solum produci persuasum habent, quum re-
 ctissima ueritate à patre simul Christoq̄ filio proficisci credendū sit. Verum
 ea controuersia apud conuentum Florentinum, præsidente Eugenio quarto
 pontifice, magnâ partium contentione agitata, eum exitum habuit, ut perti-
 nacia Græcorum in sermone potius quam in sensu castiganda uideret, quum
 Græci antistites euidentissimis conuicti rationibus, spiritum sanctum à pa-
 tre per filium produci faterentur. Sacramentum quoque non ex azymo, uti
 iure debemus, sed ex fermentato pane conficiūt, idq̄ sub utraq̄ specie, sicuti
 soli apud nos sacerdotes, panis, scilicet, diuiniq̄ sanguinis, ab eorum presby-
 teris uniuerso populo communicatur: quo maxime errore imbuti Bohemi,
 paulo ante patrum nostrorum memoriam à Latinorum ecclesia descuerūt.
 Cæterum quod ualde alienū à Christiana religione esse uidemus, nullis sa-
 cerdotum suffragijs, nullaq̄ propinquorū aut amicorū pietatē iuuari mor-
 tuorum manes atbitrantur, fabulosumq̄ esse purgatorij locum putāt, è quo
 tandem piorum animæ, quum diuturna ignis pœna, tum multis parentatio-
 nibus, indulgentiaq̄ summorum pontificum expiata, immortalium felicitate
 beata in cœli sede consequantur. Cæteris in rebus easdem ferè carimo-
 nias tenent, quæ à Græcis usurpatæ sunt, Romanamq̄ ecclesiam cæterarum
 omnium principatū obtinere, superbe & pertinaciter negant, sed ante alia, Iu-
 daeorum genus, uel memoria quidem horrent, nec eos intra fines admittunt
 ueluti pessimos atque maleficos homines, qui etiam nouissime Turcas enea
 tormenta conflare docuerint. Christi uitæ miraculorumq̄ omnium historia

*Simplicitas
mercatorum*

*Moschouitæ
olim gentiles*

*Dogmata Mo-
schouitarū in
religione*

*Purgatorij
nō admittunt*

*Euangelia. Pauli epi-
stolæ* ab euangelistis quatuor conscripta, itemq; Pauli epistolæ, dum sacra fiunt, è
*Homeliæ do-
ctorum* suggestu clariore uoce recitantur, probataq; uitæ sacerdotes homilias ecclesiæ
*Cōcionatores
nō admittunt* doctorum publicè legunt, etiam ijs horis quibus sacra minime conficiuntur,
*Libri sacri
translati* non enim oratores cucullatos qui aduocato populo concionari, & ambitiose
*Metropolita
Archimandrita* nimis atq; subtiliter de diuinis differere soliti sunt, admittere fas putant, quo-
Episcopi niam rudes imperitorum animos simplici potius doctrina, quam altissimis
*sanctioris ui-
te professores* arcanorum interpretationibus ad sanctiorem morum frugem euadere, uiri
solidæ religionis arbitrantur. Hos quos modo diximus, sacros libros, itemq; noui ac ueteris Testamenti enarratores, præterea Ambrosium, Augustinū, Hieronymum atq; Gregorium in linguam Illyricam traductos habent, religioseq; custodiunt, Antistites, principesq; minorum sacerdotum singulis urbibus, pagisq; præfecti sacra curant, controuersias dirimunt, & moribus deprauatos summa quadam uindictæ potestate persequuntur. Regem sacrorum quem ipsi metropolitam uocant, à Constantinopolitano patriarcha petunt. Archimandritæ autem & episcopi, coniectis in urnâ meliorum nominibus, sorte ducuntur. Eorum uero hominum qui humanis cupiditatibus ultro renuntiarunt, diuinarum que rerum contemplationi & factorū ministerio sese dedicauerunt, duplex est genus, utrunq; cœnobîa incolit: sed alterum est uagum & paulo solutioris uitæ, sicuti apud nos diuorum Francisci atq; Dominici sectam profitetes: alterum cōstat ex sanctioribus monachis, quorum ordinem diuus Basilîus instituit, ijs ne limine quidē uel in suprema uitæ necessitate, pedem efferre fas est. Procul enim ab oculis prophanorum singulari duritiæ uitam in occultioribus adytis degunt, summamq; subactæ carnis & confirmati in religione animi opinionem præbent. Vniuersus populus quater in anno & pluribus semp̄ diebus ieiunare cōsueuit, abstinetq; ab esu carniū, ouorum, & lactis. In uere primum, more Latino post diē cinerum: mox adulta ætate in honorem diuorum Petri & Pauli: & initio autumni demum, quum assumptæ in cœlum Mariæ uirginis memoriã celebramus: postremo sub ipsam hyemem, quum aduentus domini pronuntiat. Per hebdomadam uero, diem Mercurij sine carnibus, diem autem Veneris sine ouis lacteq; traducunt, sed Saturni dies mensa omnibus obsonijs opipare referta hilariter excolitur. Cæterum secus ac nos solemus, nullas festorum dierum uigilias obseruant. Religiosissimè templa uenerantur, adeo ut ea neq; uiros neq; fœminas ueneris pollutos complexibus intrare fas sit, nisi prius priuatis balneis abluantur. Saepèq; accidit, ut complures utriusque sexus sacra audiētes extra limen consistāt, & propterea à petuleis iuuenibus recentis incontinētiae notati, facies aliquandō nutibus saluentur. In ipso naturali die Ioannis baptistæ, & in paschate, trium magorum, presbyteri sacros panes paruos toti populo largiuntur, quorum esu febribus confictatos alleuari existimant. Alia quoq; sacra, certo anni tempore apud flumina gelu cōcreta

creta

creta celebrantur. In ripa tabernaculum constituunt, & aduocata nobilitate, hymnos numeroſo concentu pronuntiat, ſacræq; lymphæ multa aſperginè profluentem purificant, & ſoleſſi cærimonia ſtratum & conſecratum circumciſa & reuulſa glaciè protinus aperiunt. His rebus rite conſectis, ſi qui adſunt languentes uel morboſi, in flumen deſiliunt, & ſacris aquis abluuntur, quò ob id elui morborum ſordes perſuaſum habeât. Defuncti uti apud nos, me diocri funeris pompa comitantibus preſbyteris efferuntur, capite mappa ue lato. Cæterum non in templis, uti apud nos impia propè, uel abominabili certe corruptela uſurpatum eſt, ſed in ſeptis ac exterioribus templorum ue ſtibus ſepulturæ traduntur: hæ quoq; more noſtro quadragenis diebus pa rentât: quod certe mirum uidetur, quum in purgatorio loco expiari animas & criminum pœnam ullis amicorum ſupplicijs, ulloq; pietatis officio miti gari penitus negent. In cæteris eadem quæ a nobis de religione ſentiuntur, conſtantiffime credunt. Moſchouitæ Illyrica lingua, Illyricisq; literis utûtur, ſicuti & Sclaui, Dalmatæ, Bohemi, Poloni, & Lithuani. Ea lingua omniû lon gè latiffima eſſe perhibetur, nam Conſtantinopoli Ottomanorum in aula familiaris eſt, & nuper in Ægypto apud Memphiticum Sultanum & equi tes Mamaluchos haud ingratis auribus audiebatur. In hanc linguam ingès multitudo ſacrorum librorum, induſtria maximè diui Hieronymi & Cyrilli translata eſt. Præter quoq; patrios annales, Alexandri etiã Magni, Roma norumq; Cæſarum, itemq; M. Antoni & Cleopatræ memoriã hæſdem li teris commendatam tenent. Philoſophiam uero & ſyderaſcientiam, cæ teraſq; diſciplinã, & rationalem medicinã nunquã attigère, hæq; pro me dicis ſe gerunt, qui alicuius paulo ignotiõris herbæ uires, ſe pluries obſeruaffe profitentur. Anni apud eos non a natali Chriſti, ſed ab ipſo mûdi initio nu merantur, qui non a menſe Ianuario, ſed a Septembri incipiunt. Leges toto regno habent ſimplices, ſumma principum & iuſtiſſimorum hominû æqui tate conditas, & propterea populis ualde ſalutares, quoniam eas ullis cau ſidicorum cauillationibus interpretari atq; peruertere non licet. De furibus, ſi carijs & latronibus ſupplicium ſumunt: quum de maleficijs quæſtionem ha bent, reos multa gelida aqua ſuperne demiffa profundunt, quod intoleran dum tormenti genus eſſe perhibent. Nonnuquam obduratis & contuma cibus, ut conſeſſio criminis exprimatur, ligneis cuneolis digitorum ungues conuelluntur. Iuuentus omnis uarijs ludis, ſed militiæ proximis ſeſe exercet: in ſtadio curſu contēdit, in palæſtra colluctatur, pernicipitati equorum ſtudet, omnibusq; præmia, & præſertim ſagittariorum peritiſſimis præponuntur. In nuiuerſum Moſchouitæ ſtatura ſunt mediocri, ſed quadrata & ualde to roſa, cæſij omnibus oculi, proluxa barbæ, crura breuia, & uentres extenti: equi tant contractis admodum cauribus, & peritiſſime uel auerſi & fugientes ſa gittas emittunt: domi opipare potius quàm laute uiuunt, nãq; omniû ferme

*Funera**Sepultura**Illyrica lin
gua omnium
latiffima**Historias
callent**Leges ſim
plices**Supplicia**Exercitatio
gentis**Victus qualiſ*

*Mira de carni-
bus asseruatis*

*Tetrao auis
lingua Mos-
chouitica, Pli-
nio Erythra-
tao*

Vino carenti

*Medonē, bir-
ram & cerui-
siam bibunt*

*Succus ex ce-
ras*

*Pudicitia fœ-
minarum ob-
seruant*

*Sophia uxor
Ioannis*

cibariorum quæ uel à luxuriosissimis desiderari possunt, mensæ eorū & par-
uo quidem pretio passim instruuntur. Gallinæ siquidem, & anates singulis
sape argenteolis tenuibus nummis ueneūt: maioris minorisq; pecoris incre-
dibilis est copia, & occisæ media hyeme iuuenæ, cōcretis gelu carnibus duo-
rum ferè mensū spatio non putrescunt. Venatione & aucupio uti apud nos,
nobiliora obsonia parantur, nam uenaticis canibus & plagis omnis generis
feras capiunt, & asturibus atq; falconibus, quos mirificos regio Pecerra præ-
bet, non modo phasianos, & anates, sed cygnos & grues consecretantur. Astu-
res ex genere infimo aquilarum uel miluorum, falcones uero accipitrum no-
bile genus antiquis fuisse putamus. Capitur quoq; auis subnigra, puniceis
supercilijs, magnitudine anseris, quæ pulparum sapore phasianorū superat
dignitatem, Moschouitica lingua Tetrao nuncupata, quæ Plinio Erythratao
uocatur, Alpini populis cognita, & maxime Rhetis, qui saltus ad Abdæ
amnis fontes incolunt. Ingentes etiā sapidissimosq; pisces, & ante alios stu-
riones, quos Siluros antiquitus fuisse putamus, Volga præbet, & hi quidem
hyeme multa inclusi glacie, recentes pluribus diebus asseruantur. Aliorum
uero piscium multitudinem ferè incredibilem, ex candidis, quos diximus,
lacubus expiscantur. Vino natiuo quū penitus careant, aducctitio uti solent,
sed in festis conuiujs tantum, & sacrificijs. Ante alia Creticū subdulce, maxi-
mo in honore habetur, sed in usum medicinæ tantū, uel principalis luxuriæ
ostentationē: quum miraculi loco sit, eductum Creta per Gaditanas fauces,
& tantis conclusi maris oceanicq; fluctibus agitatum incorrupta suauitatis
ac odoris dignitate, inter Scythicas niues ebibisse. Populus uero medonem
bibit ex melle lupulisq; decoctum, quod picatis in cadis ueterascit, & ex anti-
quitate nobilitatem adsequitur. In usu quoque sunt birra atque ceruisia, si-
cuti apud Germanos Polonosq; uidemus, quæ ex tritico zeacq; uel ordeo
decoctis, omni conuiuio circumferuntur. Hanc quadam cognata cum uino
potestate, largius compotantibus ebrietatem inducere adfirmant. Medo-
nem ac birram per æstatem in frigidare infusa poculis glacie, uoluptatis gra-
tia solēt: nam ingentia glaciei frustra nobilium in cellis subterraneis singulari
studio recondūtur. Sunt & qui in delicijs habeant succum ex subausteris ce-
ralis expressum, qui perspicuus & purpurissantis uini colorem, & saporem iu-
cundissimum refert. Vxores & fœminas non in eo honore sunt apud eos uti
apud cæteras gentes, nam propè ancillarum loco habentur. Viri insignes ea-
rum uestigia mirum in modum obseruant, & pudicitia diligentissime cauēt:
nō enim adhibentur conuiujs, neque sacrorum causa remotiora templa pe-
tere, aut temere in publicum egredi permittuntur. Cæterum uel ab externis
hominibus, & exiguo quidem pretio ad Venerem omne uulgus fœminarū
facile pellicitur, adeo ut parum earum amoribus studere uiri nobiles existi-
mentur. Basilius ante uiginti annos Ioannem patrem amisit. Is Sophiam
Thomæ

Thomæ Palæologi, qui late in Peloponeso imperabat, Constantinopoli-
 taniq; Imperatoris erat frater, uxorem duxit. Ea tum Romæ erat, Thomæ
 patre Turcarum armis Græcia pulso. Ex hac quinque liberi felici fœcundi-
 ditate suscepti, ipse Basilius, Georgius, Demetrius, Simeon & Andreas. De-
 metrio & Simone iam pridem morbo absumptis, Basilius Salomoniam Ge- *Salomoniam,*
 orgij Soborouij, eximie fidei atque prudentiæ consiliarij filiam, in matrimo- *Vxor Basilij*
 niū sibi collocauit, cuius fœminæ singulares uirtutes una sterilitas obscurat.
 Solent autem Moschouitæ quum de uxore ducenda deliberāt, omnium to- *Delectus uir-*
 to regno puellarum uirginum delectum habere, ac forma, uirtutēque animi *ginæ.*
 præstantiores ad se perducere iubere, quas demum per idoneos homines, fide-
 lesq; matronas inspiciunt ita diligenter, ut secretiora quoque ab ijs contre-
 ctari explorariq; fas sit. Ex ijs uero magna atque sollicita parentum expecta-
 tione, quæ ad principis animum responderit, regijs nuptijs digna pronun-
 tiatur. Cæteræ uero, quæ de formæ pudicitiaq; & morum dignitate contem-
 derant, sæpe eadem die in gratiam principum, proceribus atq; militibus nu-
 bunt: sic ut mediocri loco natæ plerunque, dum principes regiæ stirpis clara
 stemmata contemnunt, ad summum regalis thori fastigium, uti & Turcas
 Ottomanos solitos esse uidemus, pulchritudinis auspicijs euehantur. Basi- *Basilij ætas*
 lius quadragesimum septimum ætatis annum non attingit, specie corporis
 eximia, animi uirtute singulari, suorumq; studio ac beneuolentiâ, & rebus ge-
 stis, progenitoribus suis antefendus. Nam quum per sex annos cum Lio-
 nijs, qui septuaginta duas urbes fœderatas in eius belli causam trahebant,
 armis contendisset, paucis legibus datis potius quàm acceptis, uictor disces-
 sit. Polonos quoque initio statim ipsius imperij, acie profligauit, Constan-
 tinniq; Ruthenum copiarum ducem captum & catenis uinctum Mos-
 scham perduxit. Sed ipse aliquando post ad Borysthenem supra Orsam ur-
 bem, ab eodem Constantino quem dimiserat, magno prælio est superatus:
 ita tamen ut Smolenchum oppidum, quod antea Moschouitæ occuparant,
 post tantam etiam uictoriam à Polonis partam, in ditione Basilij relinque-
 retur. Sed aduersus Tartaros, & maxime Europeos Præcopitas, sapius se-
 cundo prælio à Moschouitis est dimicatum, ulciscendis fortiter iniurijs, quas
 illi repentinis incursionibus intulissent. Supra enim centum & quinquagin- *Incredibilis*
 ta millia equitum Basilius ad bellum ducere consueuit, distinctis per uexilla *equitatus*
 turmis, quæ suos duces sequuntur. Regiæ alæ uexillo inscripta est Iosue *Insigne regij*
 Hebræi imago illius, qui, ut sacræ referunt historiæ, à deo maximo longis- *uexilli*
 simum diem, retardato solis cursu pijs precibus imperauit, Pedestres co-
 piæ nullo propè usui sunt in illis uastis solitudinibus, tum ex ipsa ueste quæ
 fluxa talarisq; est, tum ex hostium cōsuetudine, qui cursu potius & equitan-
 di celeritate, quàm uī statariæ pugnæ, uel ipso congressu militiam exercent.
 Equi eorum statura infra mediam existunt, sed robusti & uelocissimi haben-

Arma gentis

habentur. Equites præpilatis hastis, clavisq; fetreis & sagittis rem gerūt. Paucis falcati sunt gladij: corpora uero clypeis rotundis, ut Asiatici Turcæ, uel inflexis & angularibus parmis, more Græcorū, itemq; lorica & galea pyramidalis proteguntur. Basilius etiam Sclopettariorum equitum manū instituit, multaq; aenea tormenta Itolorum fabrorum artificio conflata, suisq; imposita curribus in arce Moschæ uisuntur. Ipse insigni apparatu & singulari comitate, qua tamen regia maiestas nulla ex parte corrumpitur, publice cū proceribus atq; legatis epulari solet, magnumq; inaurati argēti pondus duobus abacis expositum eodem triclinio conspicitur. Nullam prætoriani militis cohortem, præter ipsam familiam, corporis custodię causa circum se habere uel alibi alere consuevit: ab urbana enim fideli multitudine stationes habentur, nam unaquaq; urbis regio foribus, cancellisq; sepitur, nec temere per noctē, aut sine lumine in urbe uagari licet. Aula omnis constat ex regulis & ex ipso militum delectu, qui per statos mensium circuitus, frequentandæ nobilitandæq; regiæ causa per uices ad implenda comitatus officia è singulis regionibus accersuntur. Porro exercitus omnis quum bellū ingruit, uel hostibus indicitur, ex euocatis ueteranis, nouis que prouinciæ delectibus cogitur: nam cunctis in urbibus præfecti militiæ iuuentutē inspiciunt, idoneosq; in ordines militum transcribunt, quibus ex arario prouinciæ, certa pacis tempore, sed ea quidem exigua stipendia persoluntur. Verum qui militant, immunitate uectigalium gaudent, & cæteris paganis præstant, regiaq; gratia omnibus in rebus potentes existūt: patescit namq; ueræ uirtuti nobilis locus, quum bellum geritur, siquidem egregio & in omni rerū administratione salutare instituto, ad suum quisque spectatum facinus, uel perpetui præmij uel ignominia sempiternæ fortunam adsequitur.

*Apparatus regie mensæ**Exercitus regius**Immunitas militaris**Optimum institutum*

F I N I S.

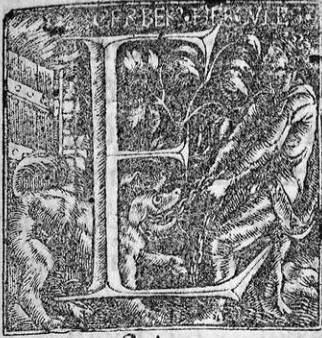
BENEDICTI LAMPRIDII.

Hos dono Iouius mittit tibi Rufe labores
 Anfractus longos, & spatia ampla maris.
 Hæc quoniam nemo melius te iudicet, unum
 Vllæ nec terræ, nec maria ulla latent.
 Magna quidem Iouius donat tibi Rufe, sed ipse
 Longe maiori munere dignus eras.

PETRVS MARTYR DE

INSVLIS NVPER REPERTIS, ET DE

moribus incolarum earundem.

LX mearum decadum libellis in uulgus emissis colligere licet, fugitiuos quosdam ad uicina Darienis appulsos nostrorum libellos admirantes dixisse, terras se aliquando incoluisse, quarum habitatores instrumentis uterentur eiuscemodi, ac politice legibus parentes uiuerent, atriaque ac templa lapidibus constructa magnifice, plateas etiam, stratasque uias ordine composito, ubi negotientur, haberent. Eas nunc terras nostri reperere: qui autores fuerint, quomodo res processerit, attente audiatur quisquis peregrinarum regionum conditiones & populi mores scire desiderat. De insula Cuba, quam Ferdinandam placuit appellari, Hispaniola occidentali proxima. Septentrionalis tamen adeo, ut Cancri tropicus media fecerit Cubam, Hispaniola uero a tropico distet ad equatorum gradus aliquot, pauca tetigimus hactenus. In hac insula sex iam sunt oppida erecta, prima a diuo Iacobo Hispaniarum patrono nomen sumit. Natiuum est ibi aurum, & montanum, & fluuiale: auro suffodiendo inuigilatur. Quo anno libelli mei portas clauerunt, tres Hispani ex antiquioribus Cubae ciuibus, Franciscus Fernandes Cordubensis: Lupus Ocho. Caicedus & Christophorus Morantes, nouas quaerere terras instituunt. Est inquietus & semper magna molliens Hispanorum animus: tria instruunt eius generis nauigia, quae appellat Hispanus Carauellas, proprijs impensis, habita a gubernatore Diego Velasco quem nauigandi potestate ex angulo Cubae occidentali, qui sancti Antonij nomen adeptus est, altum capiunt cum centum & decem uiris. Est hic angulus ad reficiendas naues, ac aquationi, ac signationi aptissimus: caelo tantum & aqua contenti sex ad nauigant inter Zephyrum & Austrum dies ac dimidium, quo tempore sex tantum & sexaginta se miliaria percurrisse arbitrantur. Stabant autem in ancoris ubicunque sol cadens illos deprehendebat, ne per ignotum pelagus errantes, scopulis illiderentur, aut arenosis uadis impliciti mergerentur. In insulam incidunt ingentem, nomine Iucatanam, cuius initium incolae Eccampi uocant. Oppidum in litore situm adeunt, magnum adeo, ut Cayru illud nostri dixerint, hospitaliter ab incolis nostri suscipiuntur: ingressi summa sunt repleti admiratione, turritas domos, templa magnifica, uias ordine stratas ac plateas, ac nundinaria ibi agi commercia reperiunt: lapideae sunt domus, aut ex lateribus & calce, arte & industria confectae: ad prima domorum impluua, & primas habitationes per duodecim aut decem gradus ascenditur, non tegulis tantum, sed culmis aut herbarum fruticibus coopertae sunt

Darienes flu.

In Cuba oppida excitata

Iucatana ins.

sunt. Mutuis se muneribus afficiunt, bullas aureas & ex auro fabrefacta monilia perpulchre formata barbari nostris, nostri aut illis sericeas ac laneas uestes, uitreos etiam calculos, & aurichalcea tintinnabula, munera illis grata, quia peregrina, sunt impartiti. Specula floccifaciebant nostra, quia illi lucidiora ex quibusdam lapillis assequuntur. Vestita est hæc gens non lana, quia pecudes non habent, sed gon sapio mille modis & uarijs fucato coloribus. Fœminæ à cingulo ad talum induuntur, uelaminibusq; diuersis caput & pectora tegunt, & pudice cauent, ne pes aut crus illis uisatur. Tempa frequentant, ad quæ primarij uias ex proprijs domibus sternunt: idolorum culturæ indulgent, sunt recutiti: summa fide negotiantur, permutâdo tamen sine pecunijs: crines ornant. Vnde id habuerint interrogati per interpretes, dicunt aliqui, transisse aliquâdo uirum quendam formosissimû per eos tractus, qui eis id insigne in sui memoriam reliquerit. Alij, obisse lucidiorem sole hominẽ in eo opificio, certi nil habetur. Aliquot ibi dies cõmorati, iam uidebantur incolis esse molesti: nullius enim hospitis est grata mora longa: commeatum capiunt, rectâ tendunt ad occidentem per prouinciam Comi & Maiam dictas ab accolis: præterlapsi sunt, aquam tantum & signa ex itinere capientes: barbari litorales nostras admirabant naues mari innatantes, ad quas uisendas & fœminæ permixtæ uiris cum infantibus passim prodibant. Nam ex mari non sine stupore illorum ædificia, sed præcipue templa litoribus proxima, in modum arcium erecta prospectabant. Iacere tandẽ ancoras placuit ad miliaria centum, decem in prouinciâ, cui nomen Campechium, cuius oppidû est domorum trium millium, amice seinuicẽ complectuntur, nauticâ nostrorû artem, nauigiorû magnitudinẽ, uela, amplustra, resq; cæteras barbari attoniti admirabatur. Vbi excussorum tormentorum tonitrua, fumosum ac sulphureum odoremq; ignitum senserunt, à deo mitti fulmina arbitrabant. In atrio regulus nostros benigne magnificèque hospitatus est. Post sumptas more illorum epulas in quibus pauones habent & altilia, uolucres etiã montanas & nemorales, ac aquatiles, perdices, coturnices, turtures, anates, & anseres, cuniculos: ultra hæc lupos, leones, tigres uulpes, & quadrupedes agrestes, ut apros, ceros & lepores. Ducti sunt nostri cum regio comitatu ad latum compitû in oppidî latere sitû, ostendunt nostris quadratû quatuor graduum erectû marmoreû, partim ex tenaci bitumine, partim ex lapillis pulpium, cui hominis inhærebat simulacrû superculptû, adhærentibus illi duobus quadrupedibus ignotis qui marmorei hominis uterû, uti canes rabidi uidebatur uelle dilacerare. Serpēs bitumine ac lapillis cõpacta, pedû longa septẽ & xl. uti bos magnus marmoreû leonẽ uorans, recenti cruore irrorata simulacro astabat: proximi solo affixi erant tres tigni, quos tres alij lapidibus suffulti transuerfabant. In eo loco reos puniunt, in cuius rei argumentû, stratas uidentur innumeras cruore illitas & cõfractas sagittas, & mortuorû ossa in uicinû

cortem

Campechium

cortem proiecta. Domus & hic sunt ex calce & lapidibus ædificatæ. Regulo
 Lazari nomen indiderunt, quia Lazari die terram ceperunt. Abeūt ad millia
 inde, ad occidentem semper, quindecim. Prouinciã captant nomine Aqua- Aquanil
 nil, cuius oppidum Mosco dicitur, regulus Capoton, ultima acuta. Hostili-
 ter inspectat nostros hic regulus, insidias nostris struit, petentibus aquam,
 trans collem proximum fontes esse innuunt, quã iter erat per angustas semi-
 tas. Ex mutatis in fronte coloribus, & arcuum & telorum gestamine, fraudẽ
 sensere, tendere ulterius nostri recusant. Palantes & imparatos adoriuntur
 nostros barbari, mille amplius sternunt fugientes nostros, cœnoso in litore
 (erat enim ibi mare cœnoso) implicantur, duos & uiginti sagittis transuer-
 beratos perimunt, reliquos maiori ex parte uulnerant. Tribus & triginta, in-
 quiunt, classis ipsum prætorem Franciscũ Fernanden uulneribus percussum.
 Ferẽ nullus euasit incolumis. Si ad monstratos colles processissent, perempti
 fuissent ad unum. Mœsti ergo redeunt, qui superfuere ad Fernandinam in-
 sulam unde uenerant, ac cum fletu & gemitibus ob relictos & præsentis uul-
 neratos à socijs recipiuntur. His intellectis Cubæ Fernandinæ gubernator
 Diecus, Velasquem quatuor Catauellarũ classem instruit cum hominibus
 circiter trecentis. Huic classiculæ præfecit nepotem suum Ioannem Grisaluã,
 additis subprætoribus Alfonso Auila, Francisco Montegio, & cõmẽdatario
 Petro Aluarado, nauclero autem eodem Antonio Alamino prioris classi-
 culæ rectore. Idem iter capiunt, sed australius aliquanto ad millia forte sep-
 tuaginta, turrim ex alto uident, terram minime. Ea turri duce, in sulam appre-
 hendunt nomine Cozumellam, qua suauis se olfecisse odores spatio trium
 milliarium uento inde perflante, inquit. Ambitu reperiunt esse milliariorum
 quinque ac quadraginta: plana est, gleba fortunatissima: aurũ habet, sed
 peregrinum aliunde allatum: melle abundat & fruticibus ac hortensibus. uo-
 lucris etiam & quadrupedibus. Est horum incolarum, ut breuibus absol-
 uam, ea cœnomia & politia, quæ de Iucatana: domus, templa, uic, commer-
 cia, uirorum ac fœminarum gestamina ex gossipino, non laneo uel serico: do-
 mus lapideæ, culmo contectæ, ubi sit lapidum penuria: sed ubi sit lapidina-
 rum copia, laminis lapideis conteguntur, marmoreos postes in plerisque, ue-
 luti apud nos pleræque domus habent, Turres ibi uetustas dirutarum uesti-
 gia redolentes repperunt, unã præ cæteris graduũ octodecim, ut ad illustria
 templa cõscēdit. Nostras sunt admirati naues, & nauticã artẽ, noluerunt ho-
 spites primo, impetu, benigne eos tendẽ admiserũt: turrim conscendũt duce
 primario, quẽ sacerdotẽ credunt: uexillũ in cacumine sistũt, regi Castellæ im-
 periũ adiudicant, Sanctæ crucis nomen in sulæ assignãt, quia ad nonas Maij
 Sanctæ crucis festo sunt in sulã ingressi. Cozumellã uero, inquit, appellari
 à regulo Cozumellao, cuius maiores ipse iactat fuisse huius in sulæ habitatores. Cozumella
insula
 Cameras in turri reperi, statuis tũ marmoreis, tum fictilibus urorum
 simlacrũ

simulacris instructas, quos unisono cantu elato inuocant, suauibus adolent
 odoribus, uti penates eos colunt: res ibi diuina celebrata est, sunt recutiti. Re-
 gulus hic eleganter ex gossipino uelamine indutus, pedis unius digitos ab-
 scissos habebat: natanti piscis uorax, qui Tuberon dicitur, uno morsu digi-
 tos raptauerat, laute copioseq; nostros alluit. Post triduum abeunt ad occi-
 dentem semper, uident procul montes, Iucatanæ erat insula quæ à Cozumel
 la quinque tantum millibus passuum distat. Iucatanæ latus meridionale ca-
 piunt, putato continenti proximum circumeunt, illam nequeunt uniuersam,
 ob frequentes scopulos, & ob arenosa uada. Ad iam notum latus boreale
 Alaminus nauclerus naues reducit. Ad idem oppidum Campechiū & La-
 zarum regulum, ad quem priores superiori anno proficiscuntur, placide sus-
 cepti ad oppidum inuitantur: inuitasse pœnituit: ad lapidis iactum ab oppi-
 do nostros sistere iubent: accolæ abire imperant, aquandi petunt copiam pri-
 usquam discedant nostri, puteum à tergo relictum monstrant, licere inde a-
 quam haurire, aliunde minime inquit: pernoctatū est in uicino putei cam-
 po: diffidunt barbari, armatorum tria circiter millia castra loant nō longe à
 nostris: pars utraq; noctem duxit in somnem: illi nostrorum eruptionem in-
 pagum, nostri barbarorum impetum repentinum ueriti, tubarū clangoria-
 bus, & tympanorum boatu somnolentos excitabant: ubi illuxit, accedunt bar-
 bari, appellant interpretes Cubenses nostros, quorum idioma, si non idem,
 consanguineum tamen: face thurea inter utrunq; agmen accensa, minantur
 internecionem, ni prius abire properauerint quàm fax extinguatur: nolle se
 hospites protestantur, fax consumitur, deuenitur ad manus, perimunt è no-
 stris unum, quem sagitta male scutatū reperit, multi feriuntur: ad tormenta
 quæ apud puteum erant locata, se reducant nostri, ut inde globos iaculentur
 in barbaros: retrocedunt ad oppidum barbari, milites feruenti animo cupie-
 bant. illos persequi, uetuit Grifalua prætor. Inde procedunt ad Iucatanæ cal-
 cem ultimum, ducentorum reperiunt esse miliarium, amplius productā ab
 oriente in occidentem: portum petunt egregium, cui nomen dedere Portus
 desideratus. Ad terras deinde transfretant alias, & terramprehendunt Iuca-
 tanæ uicinam ab occidente: dubitant sit insula nec ne, continenti esse annexā
 arbitrantur. Est ibi sinus quem suspicantur ambitum utraque terra, nil certi,
 Caluacā, aliās Oloan ab accolis hæc tellus appellatur. Flumen ingens ibi re-
 pertum, dat suo furore in pelagus potabiles aquas, duorum milliū spatio à
 prætoris Grifalua appellarunt flumen. Admirati nostras moles mari natan-
 tes barbari accolæ utranq; fluminis ripam ad sex millia armatorū, scutis au-
 reis, arcibus & sagittis, ensibus etiam latis, & hastis adustis armati obsident,
 prohibitori descensum & litus tutaturi. Stat ea nocte pars utraq; in alis, pri-
 ma luce ecce Canoas circiter centum armatis plenas: diximus aliās, Canoas
 esse lembos uniligneos: & hic se Cubenses interpretes, & hi sat cōmode con-
 ueniebant

ueniebāt in lingua: pax oblata per interpretes admittitur, accedit una Canoa, reliquæ sistunt. Canoæ rector quid nostri quærissent per alienas terras percontatur: aurum cupere respondetur, permutatione tamen, non gratuito aut uolenter. Redit Canoa, quid actum sit regulo referunt nauæ: accersitus regulus uenit libens: narratu dignum: cubicularium ad se uocat regulus, cubicularia iubet afferre ornamenta, ut prætorem nostrum Grifaluam ornet imperat, à calceo incipit aureo illum induere, ocreas, thoracem, & quicquid armorum ex ferro aut calybe solet cataphractus noster aliquis proditurus ad pugnam sibi sumere, uniuersum id est auro miris modis formato regulus Grifaluae impartitur. Compensat Grifalua sericeis, laneis ac lineis uestibus, rebusque alijs nostratibus. In huius lucatanæ initio, quando in Cozumellam traiecerunt, in Canoam piscatoriam inciderunt: nouem inerant hamis aureis piscantes incolæ inermes, capiunt omnes nil timetes. Ex illis unum agnouit hic regulus, se tantumdem auri missurum in crastinum pollicetur ad Grifaluam, quanti ponderis uir ille reperiretur: negauit redemptionem socijs inuitis prætor, illum retinuit ac discessit, quid ultra faciat recogniturus, ad millia centum circiter, ad zephyrum semper, sinum ingentem reperiunt, in quo tres paruæ insulæ sitæ erant, adeunt grandiores: proh crudele facinus, proh truculentas hominum mentes, stomacho claudat portas quisque pius ne perturbetur, pueros puellasque suis dijs immolat passim, sunt recutiti, simulacra quæ colunt, partim sunt marmorea quadam, alia fictilia: marmoreas inter imagines extat leo pertusa ceruice, in quam miserorum sanguinem proiciunt, ut inde fluat in lacunam marmoream. Quibus cærimonijs miserorum sanguinem litent referamus, non iugulis, sed pectoribus apertis ex infausta uictima cor eruunt, ex cuius calido cruore idolorum labia illiniunt, reliquum fluere patiuntur in lacunam: inde in apertum, cor & exta comburunt, gratum fumum dijs fore arbitrantur. Ex idolis unum est uirile quod inflexo capite lacunam sanguinariam superinspectat, tanquam acceptans sacrificium hostiarum. Torulos brachiorum & fœmorum, ac surarum pulpas edunt, præcipuè si hostem bello uictum sacrificauerint. Riuum concreti sanguinis, ueluti ex carnificina exeuntem reppererunt. Ex insulis uicinis ad id facinoris miseros transportant, capita cadaueraque ibi truncata uiderunt innumera, integra etiam pleraque uelaminibus contexta. Vniuersi tractus illi auro gemmisque abundant. Pererrans insulam unus è nostris in duos semisuffusos urceos alabastrinos perpulchre laboratos lapillis incidit, diuersorum colorum plenos. Aiunt lapillum se reperisse, qui missus est ad gubernatorem, ualoris duorum millium Castellanorum auri. Sacrificij hanc insulam appellarunt. Extant & in huius Colluacanæ lateribus aliæ sitæ insulæ, in quibus solæ mulieres habitant sine uirorum commercio. Putant aliqui Amazonico uiuere more, qui prudentius rem ponderat, cœnobitas esse uirgines, secessu gaudentes, uti apud nos, & multis in locis apud ueteres Vestales, aut Bonæ deæ sacra. Cer

Sacrificij
insula

tis anni temporibus trañciunt ad eas uiri, non coitus causa, sed moti pietate,
 campos & hortos illis composituri, quo cultu queant uiam ducere. Fama ta-
 men uiget, esse alias insulas fœminarum sedes, sed corruptarum, quæ mam-
 millam à teneris scindunt, quo facilius queant sagittariam artem exercere: ad
 easq; trañcere coitus causa uiros, nec retinere mares: Fabulam puto. Ad litus
 ergo Colluacanae terræ se applicant nostri, placide negotiantur, aureum re-
 gulus cacabum, armillas, torques, bullas, multaq; præterea diuersorum gene-
 rum monilia nostris impartitus est: nostri contra nostratibus illum alacrem
 reddunt. Figere hic pedem, & coloniam deducere cupiebant: prohibuit Grifa
 lua prætor, desperatis animis uixerunt eo tempore commilitones in prætorē.
 Turritis constat ædificijs hæc prouincia, oppidis amplissimis quindecim, &
 alicubi uiginti millium domorū se aliqui uidisse attestantur. Sunt non ubiq;
 connexæ domus, hortis & cortibus intersecantibus, multæ distant à seipsis,
 plateas habent mœnibus circumseptas, in quibus fora nundinasq; exercent,
 uias ordine stratas, furnos, fornacesq; , calcem ac lateres coctos habent, figu-
 los, lignariosq; fabros, & artifices, mechanicarumq; artiū omnium opifices
 assequuntur egregios. Potanchanus hic regulus dicitur, regio Palmaria, eius
 oppidum regium aiunt esse domorum quindecim millium. Quando novos
 hospites suscipiunt, qui pacem in illis terris admittunt, in amicitia fœdus sibi
 ipsis cum nouacula uel gladio lapideo sanguinis parumper ex lingua uel ma-
 nu, aut lacerto, uel alia quauis corporis parte, hospite inspectante eruunt. Sa-
 cerdotes uiuūt cœlibes & incorrupti. Quid sit coire nemo intelligit, donec nu-
 bat. Nephas & morte piandum est aliter accidere. In fœminis mira castitas,
 Licet unicuiq; potenti, postquam unam duxerit uxorem, habere pellices quot
 quot uoluerit: sed nupta adulterio comprehensa uenditur à marito, primario
 tamen principi, à quo licet mulieris propinquis illam redimere. Nemini non
 coniugato phas est iungi in mensa, uel eadem lance uesci, aut poculo bibere,
 paremque coniugato se prebere. Augusto Septembriq; mense quinq; ac tri-
 ginta dies abstinent, non à carnibus modo, quas assequuntur optimas, sed
 neq; piscibus uescuntur, aut re aliqua, quæ sanguinem nutriat: hortensibus ac
 leguminibus illos dies peragunt. Menses uiginti dierum numero claudunt:
 annum uero mensibus uiginti: aliquot ibi dies lautos egere. Abeunt, litus
 idem sequuti, regulum conueniunt alium, cui nomen dedere Ouandus: regu-
 lus ubi nostros aurum cupere intellexit, laminas conflatas attulit aureas, se
 copiam eius metalli desiderare prætor significauit per interpretes. Postero die
 aureum hominis simulacrum, pigmeum, flabellumq; aureum, & artificio ua-
 rio larua iubet afferti, calculorumq; ferta, pectoralium, & bullarum copiam,
 & diuersorum generum ornamenta & uariorum colorum lapillos nostris est
 impertitus, dapibus quoq; lautissimis persapide conditis saturauit. In litore
 inuitatos properanti cursu, frondētibus ramis ex reguli mandato erectis, ilico
 scenis

Amicitia
fœdus

Voluntas
aliquid

Inscris

scenis contegebant, inertes in ramis ferendis: familiares regulus percutiebat scepro, quod manu gestabat: serui demisso uultu quæcunque uerbera patienter sustinebant. Interrogatus, ubinam auri tanta colligeretur copia, proximos digito monstrauit montes, & flumina ab illis decurrètia. Sunt hi fluminibus ac lacubus adeo assueti, ut idem illis sit natare, quod terra incedere. Merguntur flumine quando aurum placet colligere, manusq; arenis efferunt plenas, demum de manu in manum cribrantes arenam, aurum deligunt. Spatio duarum horarum dicunt auro implere cannulam digitalem. De suffumigijs & harum terrarum odoribus dulcia molliaq; dici queunt, quæ prætermittimus, quia magis ad effœminandos animos faciunt, quàm ad bonos mores. Puerum annorum duodecim oblatum à regulo recusauit prætor, puellam admisit pulchre ornata, socijs inuitis puerum abiecit. Ex lapillis ab hoc regulo habitis, unum scribunt esse ualoris duorum millium castellanorum auri. Discedunt tandem ab hoc regulo auro & gemmis onusti. Grisalua prætor unam è Carauellis ad patrum gubernatorem destinat ad Fernandinam cum nuntijs & habitibus, auro & gemmis. Litus interea secant reliqui occidentem uersus, una uero propius ferè litus abradebit, qua Franciscus Montegius subprætor uehebatur: duæ per altum tendebant in prospectu: admirati accolæ, rem nouam miraculo ascribunt. Duodecim ad Montegium ueniunt Canoæ, per interpretes colloquuntur, benigne se inuicem saluant, supplices orant incolæ ut descendât, magna pollicentur si regulum patriæ adierint: precibus eorum negat Montegius se posse annuere, quia socij nimis à se distarent, contentos tamen dimisit, datis quibusdam nostratibus muneribus illis gratis, quia ignota sunt. Celebre oppidum aliud adeunt, ad litus sese applicant unâ tres Camarellæ, prohibentur ab accolis descendere, scutis, arcubus plenis pharetris, & ligneis latis ensibus atque hastis adustis armati, ad nostros prodeunt, sagittas iaculâtur eminus illi, tormentorum globulos in barbaros nostri. Machinarum strepitum admirati, ac furore perterriti aufugiunt, pacem optant. Iam commeatus nostris deficiebant, iam quassatæ longis itineribus naues erant. Ad insulam igitur Fernandinam factis & repertis antedictis, contentus Grisalua, socij haudquaquam reuertuntur. Nunc diuertendum est parumper, & alia nauigatio pertractanda. Hinc ad has regrediemur terras, quas nostri reperierunt. Diebus idem Velasquen gubernator eodem ferè tempore, quo classem eam quatuor Carauellarum parauerat, aliam destinauit unius Carauellæ tantum, & uno Bergentino comite, cum uiris quinque ac quadraginta. Violentas hi manus in accolas exercuerunt, Idolorum sectatores sunt & recutiti, propterea licere illos trahere ad aurum suffodiendum putauerunt. Sunt litori continentis in modum proximæ parvæ insulæ multæ, ubertate soli, & fortu natissima gleba beatæ, Guana pan, Guanguan, Quitilla: ex una istarum tercentum rapiunt utriusq; sexus accolæ (huic insulæ posuere nomen Sanctæ Marinæ) in Carauellam hos in-

culcant, & ad Fernandinam tendunt, Bergantinum cum socijs quinq; ac uiginti relinquunt, qui dent operam uenationi hominum ulteriori. Portus quēprehendit Carauella, Carenas dicitur: distat is ab angulo Cubæ primario diui Iacobi millia ducenta quinquaginta. Hæc insula est longissima, porrecta ab oriente in occidentem, quam cancri tropicus interfecat. Miserorum uindictam quærente fortuna, è custodibus in terram descendunt quidam, pauci remanent. Nacti occasionem recuperandæ libertatis insulares, raptis nostrorū telis ruunt in custodes: perimunt sex, defiliunt in mare reliqui: Carauella potiuntur insulares, regere illam didicerant, redeunt in patriam: sed primo in eandem insulam uicinam descendunt, Carauellam exurunt, tela secum asportāt, lembis trañciunt ad suos, relictos nostros cum Bergantino adoriuntur, prosternūt, perimunt: qui euasere, infelices ad Bergantinū profugiūt. Arbor est littori proxima, crucem in eius arboris cacumine locant, & superiorem arboris corticem his uerbis inscribunt, Vannuis Aldarici. Est Dacien fluuius, in cuius ripa situm est oppidum putati continētis primarium. Re intellecta gubernator, in relictorū auxilium propere mittit naues duas bellatoribus onustas, fero sapiunt: res iam acta erat, crucem sequuti litus adeunt: literas legunt arbori insculptas, non ausi sunt fortunam tentare, cum desperatis egregie armatis præcipue recedunt: ex insula proxima isti tanquam lepores abducunt utriusq; sexus quingētos, eadem causa arbitrati iure merito posse id efficere, quia recutiti. Idem his euenit ad Fernandinam applicatis, unum è nauibus ferociter aggrediuntur, acriter dimicando, custodes Hispanos perimunt quosdā, cæteri sese in mare proñciunt, & ad sociam, quæ proxima erat, Carauellam adnant, unā omnes cum superstite Carauella raptatam adoriuntur. Dubia fuit quatuor horarum spatio uictoria, pro libertate recuperanda tam uiri quàm foeminæ rabide pugnabant, ne adeptam amitterent prædam, Hispani acrius dimicabant: uicerunt Hispani tandem, quia pertractandis essent agiliores: in mare sese proñciunt uicti barbari, cum lintibus recolliguntur, tum ferro perempti in certamine, tum aquis suffocati circiter centum: defuere ex Hispanis pauci, ad Diui Iacobi oppidum & aurifodinas trahuntur. Ad aliam dehinc tendunt è uicinis insulis, quæ sunt ibi frequentiores, quàm in nostro Ionio symplegades, quarum congeriem Archipelagus uulgus appellat: hostiliter suscipiuntur, quotquot è nauibus descenderunt, perempti aut percussi sunt. Putāt hanc esse insulam, Ioannes quidā Pontius, unius clasticæ præfectus adiuit, & perturbatos reliquit: fugatur ab accolis, floridamq; appellauerunt, quia resurrectionis die eam insulam reppererint, uocat Hispanus pascha floridum resurrectionis diē. Sex & uiginti, inquit, se uidisse insulas, sed à colono prius præterlapsas, tanq; Hispaniæ Cubæq; custodes, in quibus uenientes oceani procellæ illiduntur. Natium in plerisque Granatum aurum reperiunt, monilia & isti uaria gestant: & laruis utuntur, tum ligneis deauratis, tum aureis perpulchre

perpulchre ornatis. Opifices sunt ubiq; argutissimi. Ex laruis unam secum attulit Franciscus Chieregattus, ex ea colligere licebit, quali polleant ingenio. Nouacularum structuram mirum est uidere, ex lapidibus flauis quibusdam diaphonis uti crystallinis eas formant, & cum eis radunt haud secus ac si ex egregio chalybe factæ essent: sed quod spectatu dignum est, quando obtusam iam habent ex exercitatione aciem, non cote, nō lapide, neq; puluere illas acunt, sed tantum aqua imposita temperantur. Sunt & apud hos instrumentorum & elegantium rerum mille genera, quæ longum esset narrare. Redeamus ergo unde sumus digressi, ad Cozumellam, Lucatanam, ac Colluacanam siue Olloram, terras dites ac elysias recenter repertas, à quibus diuerteram reuertor: ubi quanti sint momenti tractus illi, cognitum est, Cubæ insulæ habitatores Hispani, gubernatore Annunçte, nouam classem instruunt Caravelarum decem, cum uiris quingentis, additis, uti leuis armaturæ, equis duobus bergantinis, quorum opera utuntur ad uadosa litora, frequentium scopulorum discrimina tentanda. Equos nauibus imponunt, quinque mares, scæmelas uero sedecim bello aptas. Fernandum Corthesium, qui tunc erat prætor urbanus, generalem eligunt classem gubernatorem & prætorem, subprætores uero Alonsum Fernandem Portucarerium, Franciscum Montegium, Alonsum Auilam, Alueradum commendatarium Spatensem, Ioannem Velasquem, Diecum Ordassum: uentum sequuntur eundem, ab angulo Cubæ ultimo ad occidentem. Quamprimum Frãnciscus Fernandes Cordubensis, mox Ioannes Grisalua, ad prospectum insulæ sacrificiorum, de qua mentionem fecimus, deueniunt, insperatus acer turbo captare terram uetuit, uersis illos uestigijs ad Cozumellam Lucatanæ orientalem fera tempestas transportauit. Portum habet unicum hæc insula, cui nomen Sancti Ioannis porta, latine indiderunt, sex oppidis tantum contenta est, & aqua puteali, aut cisternali, fluminibus caret & fontibus, quia plana, quinque tantum ac quadraginta mille passuum spatio ambitur. Aufugiunt incolæ ad syluas nemorosas, oppida deserunt præ timore: uacuas domos ingrediuntur nostri, patrijs fruuntur cibis, domorum ornatus uariorum colorum, aulæ, uestesq; ac lodices, amaccas appellant, ex gon sapio natiuo reperiunt. Habēt etiam innumeros libros. De his cum cæteris ad nouum Cæsarem nostrum aduectis late dicemus. Perlustrant uniuersam nostri milites, compositis tamen agminibus, ne qua uis ingrueret: paucos reppererunt accolas, una scæminæ comite, per interpretem Cubensem, Lucatanos tres alios abductos à primis Hispanis, scæminam hortantur, ut absentes accersat regulos. Scæminæ familiares erant acolæ cum ea ducti, à scæmina uocati per nuntios ueniunt reguli, fidem amicitiae præstant, domos patrias alacres repetunt, multa ex raptis supellectilibus restituntur, idololatrias & recutitos esse reperiunt: pueros puellasq; Cemibus immolant. Sunt Cemes nocturnorum lemorum simulacra quæ colunt. Interrogatus à

*Nouaculæ ex
lapidibus*

Cemes

me Alaminus Nauclerus, Franciscus Montegius, & Portucacerius nuntij, qui regi munera attulerunt unde immolandos habeant, pueros puellasq̄. Ab insulis collateralibus, inquit uenum ducuntur permutatione auri aut aliarum mercium. Nusquam enim feralis monetæ dira sollicitudo in tam vasto terrarum spatio habitatores premit. Idem aiunt de reliquis nuper inuentis insulis, è quibus duas nominant, Destam & Sestam, ubi nudî degunt, puerorum puellarumq̄ inopia canibus litant. Canes alunt comedendos, uti cuniculos alit gens nostra, non sunt latrabiles, rostro uulpino, quos ad esum destinant, pullos castrant, ad sobolem procreandam foeminarum copiam, marium numerum exiguum seruant, ut de ouibus pastores nostri: pingues sunt castrati usque ad quadrimestre mirum in modum. Ab his sacris nostri illos deterrent, nephas esse ostendunt, legem petunt quam sequantur, esse deum unicum qui cœlum creauit ac terras, bonorum omnium datorem, sub triplici persona unitum in substantia, facile persuadent: Cemes perfringi patiuntur: Beatae uirginis imaginem depictam à nostris præbitam in sacro sui templi loco sistunt, templum ac eius pauimenta uerrunt & abradunt, crucem ob ipsius dei atq̄ hominis laudem, ob salutem humani generis superimpositam recordatione adorandam receperunt, in templi cacumine unam ingentem ligneam locant. Conueniunt omnes deiparæ uirginis cum tremore reuerenti figuram suppliciter ueneraturi. Per interpretes significarunt hi ac colæ esse in Iucatana uicina insula Christianos captiuos septem, qui ad eam, tempestatibus raptati, appulerant: quinque tantum milliorum spatio dirimitur à Iucatana hæc insula. Quinquaginta uiros cum duabus carauellis prætor Cortesius ad id negotij destinat perquisitores, Cozumellanos tres secum aduehunt cum literis ad Christianos, si qui reperiantur: quam egregium facinus sint acturi, si aliquem adduxerint, ostendit, rem ardentè commendat, ab illis nanque sperat lucidiorem sole se tractuum illorum omnium notitiam habiturum. Abeunt bonis auiibus, sex dies eis assignantur ad reditum, octo expectarunt: demissos in terram Cozumellanos nuntios trucidatos aut detentos suspicati sunt: illis relictis, redeunt ad Cozumellam nostri. De discessu ex Cozumella cogitabat iam uniuersa classis, opposita illam uis maris detinuit. Ecce ab occidente Canoam inspectant uenientem ab Iucatana, Christianum unum è captiuis aduehit, septennio is uitam degerat apud Iucatanos, Hieronymum Aquillarem nomine, uirum Astigeranum Vandalum: quo gaudio se in uicem fuerint complexi, casus loquatur: infelicem sortem suam, & sociorum unam amissorum enarrat, auditur attentis mentibus: nec dissonum fore arbitror, nec tuæ beatitudini molestum, si rem, ut accidit, recensuero. In meis decadibus mentio facta est de nobili quodam Aldiuiâ ab Darienensibus misso. Sinus Vrabæ in putato continenti habitatoribus, ad Hispaniolam Admiranti Colono, pro regi & senatui regis (ad quos pertinet putati continenti

mentis

mentis remedium) signatum qua rerum omnium penuria urgerentur: sinistris auibus miser Aldiua prouinciam suscepit: in Iamaicæ insulæ Hispaniolæ Cubæq; laterali à meridie prospectu repentinus uortex in arenosas detulit syrtes. Ea uoracia cæcæq; uada Hispani uocant uiperas & quadranter uiperas, quia ibi multæ naues implicantur, uti uiperina cauda lacerti: discinditur Carauella, uix Aldiuiæ & è socijs triginta licuit in Carauellæ scapham descendere: sine remis, siue uelis misere raptantur à pelago defluenti: diximus nanque in Decadibus, esse ibi maria perpetuo fluxu labentia in occidentem: tredecim errarunt dies inscîj quò tenderent, nil esui aptum repererunt unquam. Septem ex eis consumpsit fames, fuerunt ipsi marinis piscibus esca, in Iucatanam transportantur. Superstites iam inedia deficientes in crudelis reguli potestatem inciderunt. Valdiuam prætorem unâ & socios quosdam trucidauit, mox immolauit Cemibus, demum cum unitatis amicis comedit. Hostes autem, aut appulsos hospites hi depascunt, de reliquo, à carne humana abstinent. Hic Hieronymus Aquillaris, & socij sex in tertium diem immolandi seruabantur, nocte ruptis uinculis truculenti manus tyranni euasere: ad regulum huic infensum, supplices confugiunt: admittuntur, sed in seruitutem. Admirandum auditu est de huius Aquillaris genitrice: ubi rem intellexit, illico insaniuit præ dolore, licet in nube tantum filium audiuerit, in potestatem carnes humanas edentium incidisse. Hæc si quando carnes affatis inspectat, aut ueribus affixas, clamoribus domum replet, inquiens, En matrem omnium miserrimam, en filij mei frustra. Habita igitur epistola prætoris Aquillaris per Cozumellanos nuntios, coram regulo Hero, qui Taxmarus dicitur, quid Cozumellani afferant enarrat, de potentia regis eorum, qui ad eas partes appulerunt, deque uirorum fortitudine, de illorum beneficentia in amicos, de sæuitia in detrectantes, uel eorum postulata respuentes, multa edisserit: trementem reddidit Taxmarum. De operam, ne hostes suam ditionem ingrediantur, seruum rogat, sed pacato ueniant animo. Pollicetur Aquillaris pacem, & si opus fuerit, contra hostes auxilium & fauorem. Aquillarem dimittit, tresque illi dat familiares comites: ita iunctim trañciunt ex Cozumella in Iucatanam, ad flumen, Alamino nauclero regente, alias repertum tendunt: fauces eius arenis erant conclusæ, uti de Nilo Ægyptio legitur, flantibus Etesijs, propterea maioribus non licuit nauibus aduerso flumine procedere, quamuis sit aliàs huiusmodi nauibus aptum suscipiendis. In Bergantinos & nauium lintres ducentos uiros in litus exponit prætor. Per Aquillarem pax offertur. Quid sibi uelint percontantur accolæ: Dapes inquit Hieronymus Aquillaris. Spatium erat ingens arenosum ad latus oppidi, illuc tendant, insinuant accolæ. Eunt, Postero die afferunt gallinas octo earum more, quæ sunt pauonibus neq; minores, neque insipidiores, suffusci coloris, & tantum

Mañcium

Mañcij, quantum uix sufficetet decem famelicis. Est autē Mañcium frumenti granum quo ipsi panem conficiunt, nostro panico nō multum dissimile Pro-
 testantur unā ut inde discedant, propere ingens armatorum ad nostros disce-
 dere reuertes multitudo concurrat iterum, quid sibi uelint per alienas terras
 uagantes interrogant: pacem se cupere, per Aquillarem respondent nostri, &
 rerum permutatione dapes, aurumq̄, si aurum possident: nolle se pacem aut
 bellum cum eis, respondent: abeant iterum, ni malint usq̄ ad unum trucidari:
 nolle abire, nostri inquit, non habita ciborum copia, quæ alendis mili-
 tibus præsentibus sufficiat: crastinum adferenda cibaria signant. mentiti sunt:
 mane sequenti nostris, qui castra locarant in arena, & fuerant pernoctati, tan-
 tundem afferunt epularum, & sui reguli nomine iubent abire. Cupere se
 oppidum uidere, & potiores dapes, nostri dicunt. Recusant illi, & terga uer-
 tunt submurmurantes: inedia nostri urgebantur, uictum quærere coguntur.
 In terram mittit subprætores prætor cum uiris centum quinquaginta. Per di-
 uersa tendunt ad oppidana rura: è turmis unam, obuñ barbari male tracta-
 bant: non longe aberrant socij, audito strepitu, laboratibus socijs opem ferunt.
 Alia ex parte prætor tormenta in Bergantinos & schaphas locat, ad litus se
 applicat cum reliquis militibus, litus tutaturi, & prohibitori descensum: pro-
 peranti cursu ad pugnam parati, occurrunt Barbari, sagittis & iaculis eminus
 nostros impetunt, feriunt imparatos: uiginti circiter tormenta in hostes præ-
 tor exonerat: strage globorum & stridore, ac flammaram eruptione perculsi,
 perturbantur palantes crurum tenus, in aquas se proñciunt: & nostri hostes
 insequuntur fugientes, unā cum perterritis oppidum ingrediuntur: continuo
 cursu barbari trañciunt oppidum, & domos deserunt. Ad fluminis ripam pro-
 tentum dicunt esse oppidum, quantum non ausim dicere, mille quingentorū
 passuum, ait Alaminus nauclerus, & domorum quinque ac uiginti millium:
 stringunt alij, ingens tamen fatentur & celebre: hortis intersecantur domus.
 quæ sunt egregie lapidibus & calce fabrefactæ, maxima industriâ & archite-
 ctorum arte. Ad quarum sedes habitabiles per decem & duodecim alicubi
 gradus ascenditur, & spatijs interiectis secantur. Nemini quidem licet uicini
 murum trabibus onerare, sunt domus omnes trium domorum intercapedi-
 dine separata, culmis tamen & paleis coopertæ maiori ex parte, lapideis la-
 minis plerāq̄. Quadraginta hominum millia barbari professi sunt eo die pu-
 gnæ interfuisse, uictos tamen à paucis ob nouum pugnadi genus cum tormē-
 tis: & quia prætor in terram equites sexdecim exposuerat, qui pugna interfue-
 runt, à tergo barbaros adorti, turmas findebant celeri cursu, non aliter quā
 si greges ouium interficerent, perimendo. feriendo à dextris & à sinistris: mi-
 raculo perculsi miseri hæsitabāt, neq̄ exercēdi tela locus dabatur, idē animal
 arbitrabantur hominē equo annexū, uti de centauris nata est fabula. Duos &
 xx. dies sunt potiti oppido, laute sub tecto nostri, sub dio barbari esurientes
 degunt:

degūt, neq̄ sunt ausi nostros adoriri: munitiorē oppidi partē, ueluti arce tuti elegerunt, nocturnisq̄ freti custodijs, suspecti semper emptionem timentes, somno uacabant. Potanchanum dicitur ab accolis oppidum, & à uictoria ibi adepta, Victoriā nostri appellarunt. Mira etiam de atriorum ruralium ad delicias in prædijs ædificiorum magnificentia, magnitudine atq̄ elegancia, cum solarijs, impluuijs, & tabularis egregijs more nostro: ut quatuor Hispani rurale quoddam ingressi, per horas quatuor in eo uagati fuerint, antequā ipsius exitum ob magnitudinem comperire potuerint. Per interpretes tandem & captos in prælio, regulum & eius primarios accersunt, ut inermes & supplices ueniant: datur opera, parent dicto, domus quisque suas repetit, pacem illis præstant lege proposita, ut ab horrentibus humanorum corporum carimonijs erga manes & perniciosos dæmones, quorum simulacra uenerantur, abstinerent, nostrocq̄ deo Christo cæli rerrarumq̄ satori, ex uirgine munda prætito, & ad humani generis leuamen crucifixo, dirigant mentis oculos, ut que regi Hispaniæ se subditos fore profiteantur. Pollicentur utrunque: quantum breuitas temporis passa est instruuntur, restitutos nostratibus muneribus contentos reddunt. E' cælo missos arbitrantur uiros, qui adeo pauci numero ausi sint contra ingentem multitudinem manum conferere: nostros & illi quibusdam aureis donis affecerunt, seruas etiam uiginti donarunt. His ita relictis, alias eorundem litorum terras quæsituri abeunt, siuum repetunt sub Grisalua repertum ab alamino, cui nomen dedere Bian sancti Ioannis: Bian uocat Hispanus sinum, pacatis animis ueniunt accolæ. Ab litore oppidum erat distans milliare, domorum aiūt mille quingentarum, super tumulo erectum: ad oppidi hospitia inuitant nostros, dimidiam oppidi partem offerunt, si perpetui uelint esse habitatores secum: putant, uel Potanchanensium exemplo perterritos, ad quos iam forte fama peruenerat, uel sub talium uirorum umbra sperasse in uicinos hostes fauorem & auxilium habituros. Perpetuis nanq̄ mutuis se bellis conficiunt imperij cupiditate. Recusant æternam sedem, annuunt temporaneæ. Redeuntes ad litus, nostros sequitur populus, scenas illis & ramata mapalia summa cum diligentia erigunt, & tutissimis tegminibus à pluuia cooperiunt: castra ibi locant, ne marcescant socij. Prætor Alamino nauclero & Francisco Montegio dat negotium, ut illius terræ occidentem uestigare intendant, fessos interim ipse recreaturus, & curaturus saucios. In Potanchano manet ergo prætor cum reliquis, Bergantinos præbet ituris duos, homines quinquaginta. Ad hunc usque sinum lenis erat decursus aquarum: ubi paulo inferius ad occidentem ad nauigarunt, ac si ex montibus altis à torrente raperentur, ita impetus illos æquoris breui spatio ad quinquaginta à socijs transportauit milliaria: in aquarum concursum incidunt. A læua uasta maris planicies sese ostendit, quæ descenditibus ad occidentem undis obuiabat, uti duo ingentia flumina, quando conueniunt ex aduerso

imberbi se credit esse spectabiliorem. Appetitu ergo urgente, non ratione sua dente tendit gens humana ad ineptias huiusmodi, regiturq; suo sensu quæq; prouincia, ut inquit diuus Hieronymus, uana eligimus, à certis & commodis abhorremus. Vnde habeant aurum satis dictum est, sed unde argentum nostri sunt admirati. Montes altos ostendunt, horum cacumina perpetuis canescunt niuibus, & paucis anni temporibus uerticem ostendunt, ob nubium aut nebularum densitatem. Plana ergo uel mitia montana, aurum procreare uidentur, asperi uero montes & gelidæ eorum ualles argentum: aurichalcum etiam assequuntur. Secures bellicas nanq; ac ligones fossorios apud hos inueniunt, ferrum aut chalybem minime. Ad munera ergo regi allata deueniamus, & à libris ordiamur. Diximus libros habere gentes has: libros attulerunt unà cum cæteris muneribus, hi Colluacanæ noui coloni, procuratores, nuntij multos. Scriptibilia sunt eorum folia ex interiore arborum tenui cortice, sub libro superiore creato. Rarum aiunt esse, uti uidemus, non in saliceo aut ulmeo, sed uti cernere fas est in palmularum esui aptarum tela dura folia exteriora interfecante, ueluti retia foraminibus & maculis augustis contexta, bitumine tenaci retiacula compingunt. Ad optatam hinc formam mollefacta conuertunt, & extendunt ad libitum, dureq; facta liniunt gipso. Putandum est autem eos aliqua gipso consanguinea materia tabellas uidisse. Credendum est gipso in farinam cribrato superfultas, in quibus quicquid uenit in mentem, scribi potest, deinde spongia uel pannulo deleri, ut denuo reitetur. Ex ficuum tabellis fiunt libelli, quos magnarum domorum dispensatores per fora secum ferunt, stiloq; metallico merces emptas coaptant, delendas quando iam in computatorios codices teaduxerint. Non foliatim libros concinnant, sed in longum distent, ad plures cubitos: materias in quadratas reducunt partes, non solutas, sed tenaci bitumine flexibili adeo coniunctas, ut ligneis compactæ tabellis, arguti librarij uideantur manus subisse. Quacunque pateat liber apertus, duæ sese facies inscriptæ offerunt, duæ paginae apparent, totidem sub illis latent, nisi protendatur in longum. Sub uno nanque folio multa coniuncta folia consistunt. Sunt characteres à nostris ualde dissimiles, taxillis, hamis, laqueis, limis, stellisq; ac formis eiusmodi, lineatim exarati nostro more, Ægyptias ferè formas æmulantur: interlineatim hominum, animaliumq; species, regum præcipue ac procerum depingunt, quare credendum est gesta esse ibi maiorum cuiusque regis conscripta, quemadmodum nostra fit tempestate. Videmus sæpenumero eos generalibus historijs, fabulosis etiam codicibus, ipsius rei, quæ narratur, ad alliciendos emere cupientium animos autorum, figuras interserere, arte quoque grata superiores tabulas compingunt, nil differre à nostris clausi uidentur: legum quoq; & sacrificiorum, carimoniarumq; ritus, astronomicasq; annotationes, & computationes quasdam, seminandiq; rationes & tempora,

libris

libris commendant. Annum ab occasu heliaco Vergiliarum incipiunt, & mē-
 Tona sibus claudunt lunaribus. Mensē autem à luna nominant tona: quum mē-
 ses signare intendunt, tonas inquirunt: lunam eorum lingua tona dicūt. Dies
 autem à sole, unde tot soles quot dies: eorum idiomate sol tonaticus dicitur, ali-
 cubi tamen aliter: sed nulla ratione moti, annū distribuunt in menses uiginti,
 menses autem etiam diebus uiginti concludunt. Tempła quæ frequentant,
 aureis ornant auleis, & supellectilibus gemmeis admixtis, die illucescente thu-
 rificant templa, pijsq; spargunt preces ante rerum initia. Horrendum facinus
 in sacrificijs, & istorum tractuum habitatores omnes pro uictimis pueros pu-
 ellasq; sacrificant, eo modo quo supra dictum est. Quo tempore semina iacit
 in terram, & quando iam spicat segetes, populus seruos pretio emptos, laute
 depastos, & pretiosis uestibus ornatos suis Cemibus destinat sacrificandos:
 per dies uiginti immolandos circumducunt, transeuntes per uicos oppidani
 suppliciter salutant, ueluti inter cœlites propediem annumerandos. Acria-
 lia pierate Cemes uenerantur, suum proprium sanguinem offerunt, è lin-
 gua, hic è labijs, ille ex auribus, aliqui à pectore uel femore, aut cruribus,
 multi acutis nouaculis uulneratim emungunt sanguinem, quem manu rece-
 ptum rotatim proiectum cœlum uersus, per templi pauimenta conspergunt,
 ita placatos reddi deos arbitrantur. A uilla Ricca, id est, noua colonia, distat
 milliaria nouem oppidum domorum quindecim millium, ueteri incolarū no-
 mine Cemobal, nouo Sibylla: regulum reperiunt clausos habentem immo-
 landos seruos quinque: abductos regulus supplex repetit, inquiring, perniciē
 mihi regnoq; huic meo uniuerso astruitis, si seruos immolandos mihi aufere-
 tis. Irati nostri Cemes sata omnia à gurgulionibus corrodi, uel grandinibus
 deturbari, aut siccitate consumi, uel torrentibus imbribus uastari permittent
 cessantibus sacrificijs. Ne desperati desciscerent Cempoalani, minus malum
 elegerūt, in præsentia rati non esse tempus eis inuitis prohibere, quin ueteres
 ritus exercent, seruos restituerunt. Licet illis sacerdotes gloriam æternam, &
 perpetuas delicias polliceantur, deorumq; familiaritatem post huius seculi pro-
 cellosos dies: mœsti tamen hæc promissa auscultabant, maluissentq; liberari.
 Quines Sacerdotes Quines appellant, singulari numero Quin, cœlibes uiuunt & in-
 corrupti. Cum timore reuerenti sacerdotes uenerantur: hostium & in bello ca-
 ptorum ossa carnibus exesis in fasciculos ligata, ad Cemium pedes suspen-
 dunt, ueluti uictoriæ trophæa, luctorum titulis superpositis. Notandū aliud,
 Referunt, anniculos iam pueros puellasq; cum pijs carimonijs, sacerdotes in
 templis aqua in ctucem cum ureeolo capiti superiniecta baptizare uidentur,
 uerba non recipiunt, actus & murmura licet animaduertere. Neque illi, uti
 Mahumetici aut ludæi, putant eorū templa uiolari, si alienigenæ legis quisq;
 eorum sacris interfit. De libris, templis, ac sacrorum ritibus satis dictum puta-
 mus, ad alia regi allata munera deueniamus. Duas attulerunt molas, uti tru-
 fatiles,

fatiles, unam auream, argenteam alteram, solidas, tenues tamen: circumferentia ferè pari spitanarum octo. & uiginti ponderis Castellanorum, est aurea trium millium octingentorum. Diximus castellanum esse monetam auream, quæ ducatū triente superat. Eius centrum occupat ueluti regis in throno sedentis cubitalis imago dimidia, ad genu usque uestita, Genij similis, eo uultu quo nocturnos lemures pictores nostri pingere sunt soliti, campus ramis, floribus effigiatus: eadem est argenteæ facies. Ferè idem pondus utrunque, metallum purum. Aurea etiam grana rudia, non conflata, in argumentum auri natiui, uti ciceres aut lentes attulerunt. Torques quoque aureos duos, quorum alter constat catenulis octo, quibus inserti sunt rubri lapilli, non pyropi tamen, duo & triginta supra ducentum: uirides autem tres & octaginta supra centum, non smaragdi tamen. Eiusdem sunt existimationis illi, qua hi apud nostros nobiles. Ab eius torquis fimbria tintinnabula pendent aures septem & uiginti, figuris quatuor gemmeis auro ligatis interfecta. Dependent à singulis aurei perpendiculi. Torquis alter est quatuor catenularum aurearum, per gyros rubris ornatarum lapillis ceterum duobus, uiridibus autem centum septuaginta duobus, sex & uiginti aureorum tintinnabulorum eleganter comptorū. In ipsius torquis medio decem sunt insertæ magnæ gemmæ auro circumligatæ, à quibus centum perpendiculi suspensi egregie laborati. Coriaceos cothurnos diuersorum colorū afferunt, forte duodecim, hos auro, argento illos, gemmis alios fultos, coloribus tum glaucis, tum uiridibus, à singulis tintinnabula pendent aurea. Tiaras mitras, uarijs gemmis insutas, glaucis sapphyros æmulantibus refertas portant. De cristis, zonis, & flabellis plumeis quid referre queam non sentio. Si quid unquam honoris humana ingenia in huiusmodi artibus sunt adæpta, principatum iure merito ista consequentur. Aurum gemmasq; non admiror quidem: qua industria, quò ue studio superet opus, materiam stupeo: mille figuras, & facies mille perspexi, quas scribere nequeo. Quid oculos hominum sua pulchritudine æque possit allidere, meo iudicio uidi nunquam. Notarum nobis uolucrum sunt pennæ lucidissimæ, uti pauonum aut phasianorum caudas uisas admirarentur: ita & nos illorum pennas, quibus & flabella & cristas conficiunt, & elegantia ornant cuncta. Glauco, uirides, flauosq; ac rubros, ac candidos, suffuscos etiam colores pennis inesse natiuos inspeximus: auro cuncta illa instrumenta confingunt. Galeas attulere duas gemmis glaucis coopertas: unam tintinnabulis aureis fimbriatam, & aureis pluribus laminis, duobus aureis calculis tintinnabula sustentibus: altera gemmis eisdem, sed quinque ac uiginti fimbriata est tintinnabulis aureis, cristata uiridi uolucra conum occupante, cuius pedes, rostrum, & oculi, aurea. Singula uero tintinnabula singuli sustent aurei calculi, fuscinas

B b quatuor

quatuor tridentes pennatas uarijs coloribus intextas, quarum dentes sunt gemmei, filis aureis colligati. Eodem ordine sceptrum ingens gemmatum cum duobus aureis tintinnabulis. Aureum etiam brachiale, calceos ex corio ceruino, aureo filo confutos, solea candida subiecta: ex lucido lapillo semiglaucio, unâ & candido circumseptum auro speculum, sphingem, forte lapidem diaphonium auro circumligatum: magni lacerti caput, & cochleas ingentes duas, anates aureas duas, & uariarum uolucrum species aureas. Quatuor & pisces cephalos aureos & ex aurichalco uirgam: pennis miris modis insuta omnia. Portarunt bellicas peltas, & ancylia. Scuta quatuor & uiginti aurea, & argentea quinque. Mitram plumis uarijs contextam, in cuius fronte media lamina insculpta est aurea, effigiata Cemi idolo. Figuram quatuor aliarum sepiunt in modum crucis aureæ laminæ, uariorum animalium, leonum puta, tigrum, & luporum capita, uirgis & tabellis formata animalia, ipsorum corijs superinsutis, aurichalceis tintinnabulis ornata, & diuersorum animalium corijs integra, & egregie confecta. Lodices uarias gossapinas, candido, nigro & flauo coloribus intextas, duas auro & gemmis dices, tresque alias pennis & gossapino intextas scacorum ludo, quod argumentum est & scacorum fritillos habere eos in usu. Aliam à fronte nigro, candido, rubroque coloribus intrinsecus rasam sine uarietate. Aliam eodem modo intextam, aliorum colorum, rota nigra medium tenente, radiata pennis lucentibus intermixtis: candidas & alias lodices duas peristromata, aulæa, & sagulum patrio more uiri gestamen, & textas interiores, & capitis uelamina uaria tenuissima, & pleraque alia pulchra uisu magis quam pretiosa, quæ arbitror iam plurimorum lectorum ingenijs, quod harum rerum cognitio parum sit fructifera, tædiosa potius fore, quam delectabilia narratu. Prætermitto & innumeras nauigantium particulas, de laboribus, egestate, & periculis, & de monstris, & aduersis multis, quibus interdum non absque uitæ discrimine exerciti fuerunt, quæ in suis annotationibus quisque edisserit, in nostroque regio rerum Indicarum senatu leguntur, ex uarijs & multis eorum indicibus & priuatis literis hæc pauca collegi. Munerum tamen laudatores & Ferdinandus Cortesius, classis ipsius præfectus, & condenda Coloniæ nouæ in extremis terris autor, à regio Indico senatu contra rectum iustumque fecisse iudicantur, qui inconsulto Cubæ gubernatore, qui eos auctoritate regia miserat, prouinciã suscepit ab eius mādato alienam, qui uenerint, licet ad regem, se insalutato. Per procuratorem fugitiuos latrones, & læsæ maiestatis reos Cubæ gubernator appellat, ac in ius uocat. Illi autem se maius multo præstitisse regi obsequium, uenisseque ad maius tribunal arguunt. Petit capite puniantur gubernator. Petunt magistratus isti, & sumptorū tot laborum & periculorum præmium. Præmiū & mulcta differtur:

ut pars

ut pars utraque audiatur, statutum & sancitum est. Iam ad Darienses Vrabæ sinus in putato continenti habitatores ueniamus. Darientem diximus esse fluuiū in occidentale Vrabæ sinus cadentem latus. In huius ripa Hispani coloniam, regulo Cemato ui armorum pulso, posuerunt. Coloniae nomē ex uoto pugnae tempore promisso dixere. Sancta Maria antiqua. Ad hos diximus in calce decadum fuisse missos eo anno quo scribere desimus, duce Petro Aria Abulensi, uiros mille ducentos, id petente Vasco Mugnoe Balboa, qui primus australe pelagus latens adhuc detexerat, & Darienensibus præerat. Appulso ad Darienem Petro Aria gubernatore cum ampla regia potestate, diximus fuisse destinatos per diuersa cum uarijs peditum turmis diuersos centuriones. Breuibus absoluā, quia horrida omnia, suauia nullae ex quo nostræ decades deserunt, nil aliud actum est, nisi perimere ac perimi, trucidare ac trucidari. Ad uoluntatem creauerat rex Vascum: nequiuit diu ferre Petri Ariæ imperium: dissiderunt animis: confuderunt omnia: intercessit tempus, Ioannes Caicedus Franciscanae religionis pulpitarium Vasco promisit filiam in uxorem Petri Ariæ. Ars inter rerum duces, qua conueniāt, nulla reperitur. Dissident multo acrius, & res ad talem casum deducta est, ut occasionem nactus in Vascum Petrus Aries, processu per prætores urbanos formato, iugulari Vascum mandauerit, & unā primarios quinque alios: inquam Vascum sociosq; defectioni studuisse in mari australi, ubi classiculam nauigiorum quatuor Vascus ipse construxerat, ad australia putati continentis littora inuestiganda, dixisse Vascum commilitonibus trecentis, quos secum habet: En quid uiri tot laborum & periculorum mecum participes alieno semper subiecti imperio erimus? Quis ferre possit iam huius gubernatoris insolentiam? littora hæc sequamur quò fors dederit, & inter tot Elysiæ prouincias tam uastæ telluris unam eligamus, in qua nobis ipsis quod uitæ superest, liberi iam tandem uiuere possimus. Quis hominū nos repetire poterit, aut repertis uim inferre? Res ad gubernatorem delata est: Vascum ab Austro accersit Petrus Aries: paret dicto Vascus: in catenas conijcitur, negat Vascus tale consilium cogitasse: testes quærentur malefactorum quæ patrauerat: ab initio dicta colliguntur: morte dignus censetur: perimitur. Ita laboribus & periculis, quæ subiuit innumera miser Vascus, quando maiores se titulos adepturū sperabat, finem imposuit. Classiculam Petrus Aries ipse, uxore in Dariene relicta, conscendit, scrutaturus littora: nondum an redierit intelligimus: neque ipsi deest fortuna. Iam alius est designatus gubernator, dictus Lupus Sosa, ex fortunatis insulis, ubi exiit prorex, reuocatus ab Dariene, quid stomachi sit habiturus si redierit Petrus Aries, boni iudicent: nil unquam gloria dignum sub eo actum est: nimirum remissum ab initio fuisse hinc arguitur: illinc autem nimis indulgentem, & parum seuerum in corrigendis erroribus. De hoc satis. Omissa quædam

dam repetamus de flumine ingenti Dabaida profundissimo, quem nostri ob latitudinem ac magnitudinem eius immensam Grandem uocitarunt: qui labitur in ultimum Vrabæ sinus angulum, per portas (uti Nilus in Aegyptium mare) septem. Cuius copiosam descriptionem reperies in decadibus nostris. Quod eius montana sint auro ditissima, ex accolarum quos super his rebus accurate interrogauimus relatu, dixi. Dabaida arcana scrutaturi Vascus & prætores alij compositis agminibus aduerso flumine cum nauibus diuersarum specierum, quater conscenderunt, quadraginta millia passuum primo, mox quinquaginta, demum octuaginta, ex transuerso alias. O ingens facinus, o nostram detestandam ignauiam, gens nuda uestitam, inermis armatam in omni ferè conflictu profligauit semper, trucidauit ad unum, aliquando uulneribus confecit omnes. Sagittis bella gerentes uenenatis hostes laceffentem impetunt: & quæ uisu hostium carnes assequuntur detectas, ictum figunt certissimum. Habent & iacula, quæ pugnae tempore tam crebra iaculantur eminus, ut more nubis solem hostibus eripiant. Habent & ligneos durefactos enses largos, quibus cominus certant ferociter, si ad manus deueniatur, & Vascum ipsum multis uulneribus confecerunt aliquando. Ita flumen Debaida propulsantium accolarum rabie exploratum relinquuntur. Restat ut de Hispaniola reliquarum insularum genitrice ac ceu primaria earum, de quibus narrare instituimus, pauca dicamus. Resarcitus est in ea senatus, quinque sunt additi iudices, qui uniuersis illis tractibus leges præbeant. Sed propediem in ea colligere aurum, licet sit auro prægnans, desinent, quia fossores deerunt: ad exiguum miseri accolæ redacti sunt numerum, quorum opera auro legendo usi sunt. Absumpti sunt ab initio bellis acerbis, fame multo plures: quo anno radicem, qua panem nobilium conficiebant, eruerunt, & à maijcio grano seminando pane populari abstinerunt: reliquos uarij morbi, ignoti hæctenus, anno millesimo quingentesimo decimo octauo, qui tanquam morbosas pecudes contagioso halitu eos inuaserant, & unâ, ne mentiamur, auri cupiditas: in quo effodiendo, cribrando ac legendo miseros post, iacta semina, otiosis ludis ac tripudijs, & piscationi, aut parui cuniculi uenationi assuetos inhumane nimis exagitarunt. Iam per regium uniuersum senatum sancitum est, ut liberi reducantur in populos & agriculturæ generationique indulgeant. Serui autem & aliunde empti, ad id aurifodinarum opificium trahantur. De auri mortifera fame satis dictum. Auditum est mirandum, quantum in hac insula coalescant omnia. Octo & uiginti in ea sunt torcularia erecta, quibus magna saccari copia extorquetur. Saccareas aiunt cannas altiores crassiores que in hac insula creati quam alibi usquam reperiantur, ad crassitudinem lacertalem aiunt & uirilil stature, ac semis altitudinem nutriri, & quod maius, Valentia Hispanæ, ubi ingens saccari copia quotannis elicitur, ubicunque saccareis cannis inuigilatur,

Hispaniola

Saccari copia

latur, quinque uel sex, aut quando copiosius, septem phialas cannas quæque radix parturit: in Hispaniola uiginti aut triginta interdum. Quadrupedum est in ea copia immensa. Auri rabida sitis à cultura Hispanos hæcenus diuertit. Triticum augetur in immensum, ut centesimum aliquando reddidisse dicatur: ubi cura sit, in collibus aut montanis iugis, ad Boream præcipue uersis, tritico serendo intendere. Coalescunt & uites in eisdem partibus. Dearboribus uero cassiam fistulam gignentibus, ex insulis putato continentis uicinis asportatis (de quibus mentionem fecimus in decadum libellis) quid dicemus? Tanta est iam copia, ut post paucos annos libram simus uicinalo à pharmacopolis habituri. De syluis coccineis, deq; reliquis huius beatæ insulæ prærogatiuis, & naturæ in illam porrecta beneficentia, satis multa in decadibus. Placuit tamen pleraque repetere, quia à grandium negotiorum mole arbitror ad huiuscemodî rerum recordationem multorum lectorum ingenia diuertisse: ne clauia detorquent, quæ sunt sapida, modo materia pretiosa pretiosis uestibus induatur.

R. PETRI MARTYRIS DE INSVLIS NVPER
INVENTIS FINIS.

Bb 3

AD ILLUSTRIS.

AD ILLVSTRISSIMVM PRINCI

PEM FEDERICVM SACROSANCTAE MILITIAE ORDINIS DIUAE VIRGINIS TEUTONICORVM PROTOMAGISTRVM, SAXONIAE DUCEM, THURINGIAE LANTGRAVIUM, AC MARCHIONEM MISNIAE, ERASMI STELLAE LIBONOTHANI IN ANTIQVITATES BORVSSIAE PRAEFATIO.

N si uereor Federice princeps, res Borussicas altius & à prima origine repetiturus, antiquitatem in his quæ usque eò latuit, uelut ex cauea in scenâ theatricam producturus, multorum risus, ronchos & cachinnos, demumque explosionem magis quàm applausum legentis turbæ me incursum, tum quod id secum ferat antiquitas, ceu Aristoteles in problematatis perhibet, ut res anilibus fabulis simillimas narrare uideatur, tum quod res Borussicæ diuturna barbarie, sine ullis literarum monumētis quasi perpetuis tenebris mancipatæ, & in ipso lethæo demersæ penè obriguissæ extimantur, adeoque cōcretæ, ut etiã phœbeo calore agitata uix incallescere possint, quo iterum lucem solemque admittant. Verum dum hi blaterones tuâ celsitudinem istius ludi agonothesiam in orchestra conspexerint, sub cuius umbraculis me in hanc scenam prodisse pernoscant, forte ne lingulaces infrenique ore à te sapientissimo principe iudicentur, maledictis temperabunt, si mul & nasum cōtinebunt. Quod si nec reuerenti tuâ maiestatem, effrenataque lingua uerbis non æquis defluant, malignitatis quoque aculeos haud recondere uelint, imò blaterare malint, nihil est quo perhorrescere oppidò possim, ut cœptam scenam interturbem. Ronchiscent hi nasutuli obstrepant, clamant, arguant, criminantur, exhibent denique, dummodo tibi plausibilis, lepida ac iucunda nostra actitatio uisa fuerit. Antigonidas olim musicæ artis peritissimus, cum discipulo in arte probe instituto, populo tamen non admodum grato, in scenam progressus cunctis audientibus dixisse fertur, Mihi cane & Musis quia uidelicet ars bene cœpta, quantumque populi lenocinio destituatur, iusta tamen cōprobatione non exiit. Sed ut tandem his respondeam, qui longe petitas historias calumniantur, ceu minus fidei illis insit, cæcutientibus id forsitan euenit & nocturnis oculis, sed penes clare cernentes plus dignitatis antiquitati inesse, nemo sanæ mētis ambigit. Ne quoque res Borussicas ceu sempiternis tenebris obnoxias, & minime ad solem lucemque ex caliginoso uetustatis recessu redituras, possint argumentari, meminerint saltem quæ de Hercule feruntur, qui cerberum tricipitem ab inferis, solemque hunc nostrum accalorem ferre coegisse dicitur, Threicium & uatem raptam sibi Eurydicen ex tartareis sedibus diuina sua suauiloquentia eduxisse. Ob id nec inficias eant locutulei, res Borussicas quantumcunque umbra uetustatis cōtetas ac rubigine obductas, imò in abditissimos recessus actas, curiosa indagacione non posse non restitui, ex noctisque caliganti nebula eximi, ac claritate diei illustrari ornarique:

riq̄: quum hæc ipsa indagatio, puta industria, unica ab omnibus esse asseritur, cui nihil inaccessum, nihil occlusum relictū sit. Hæc res quomodo liber obstruas, & in penetrabilibus reconditas elicit, exprimit & promit. Hæc cœlum petit, & subterranea regna subintrat, maria scrutat, oculis subijcit quicquid usquam latet sepultum q̄ est. Illa ipsa Homerū cæcum plus Argo mille oculos habente uidere dedit. Hæc Zeu sim Helenam nunquā à se uisam tanta uetustate depingere docuit, ut eius forma digna iudicaretur, propter quam tantum laboris subiisset Græcia, & alta Pergama ruerent. Hæc Phidiam statuarium dignissimum, simulachrum Iouis exprimentē eò usq̄ euexit, ut diuinitatis effigiem è cœlo mutuatus diceretur. Hæc eadem fores antiquitatum Borussiae uectibus è cardine semotis, ut paterent effecit, extracq̄ latebras quicquid de his obuallatum fuerat produxit. Hæc adminiculatrice ex imo lethæi fluminis cœno hæ ipsæ conquiritæ erutaq̄ sunt, & utcunq̄ à foribus detergæ, sese ceu postliminio reuersæ, tuis luminibus cōspectuiq̄ illustrissime princeps, primum ostentantes, te ut felicem moderatorem suum salutant, ut patrem patriæ uenerantur: & quicquid usquam in secundiorē sortem, faciemq̄ splendidiorem commutatam, ceu fermè singula aspexerint, id totū tibi sacræq̄ sanctæ militiæ, cuius tu magister, imò dictator perpetuus extas, tribuūt. Quod si sunt qui te circūstant, & has ineffigiatas rudesq̄ Borussiae imagines toruis luminibus respexerint, abigendasq̄ duxerint, quod sine cultu ornatori, & penè inuestes in hunc augustissimum cōfessum productæ sunt, his responsum sit: Fœminam probam pigmenta fucumq̄ non decere, nec orationē fidem habiturā ungueta usque adeo redolere. Logographis id tribuimus, ut quodcunq̄ suauius quàm uerius narrēt. Nos in his cōmentariolis sine fraude, omni apparatu orationis seposito, Borussiae antiquitates exposuimus: ut si qui futuri sint, cultiori sermōe res Borussicas describere uolentes, hinc sumere possint, quod ornatum iri tantopere uelint. Nuda nanq̄ hæc oratio facile quem quis imponet cultū perferet. Ut autē fidem sine scoria habituri sint hi nostri commentarioli uetustate & carie oppleti, ipsos ex præclarissimis rerum scriptoribus elucubratos esse fidem facio, Plinio scilicet, Solino, Pomponio Mela, Cornelio Tacito, Strabone, Ptolemæo: ex neotericis Gordano, qui primus res Gothorū literis mādauit, nostro Alberto Magno, qui has inuisit & peragrauit, Othone Freisingensi episcopo, qui quinq̄ imperatorū Ro. res gestas luculenter scripsit, Helmodo Lubicensi presbytero, qui res Sclauorum haud ineleganter prosequutus est, Borussicasq̄ simul attigit, Blódo Foroliuiēsi, Aenea Syluio, & præter hos quicquid annales Borussiae usq̄ uetustatis habuere, pleraque etiā per acceptionem. Nam apud Val. Maximum locus est, quo res suo seculo cognitæ, & absq̄ literarū monumentis cōseruatas manare ad posteros indicant, sola scilicet traditione patrū. Id genus disciplinæ Hebræis etiā usitatissimū est. Huiuscemodi

innixis fulcimentis, commentariolos nostros non temere edi posse arbitra-
 tus. Ne autem manus nostras excedentes absque patrocinio uagabundi er-
 rent, ipsos nomini tuo illustrissimo dedicandos duxi, tum quod neminē ma-
 gis rerum Borussiae cognitio deceat, quā Borussiae principem, tum quod
 pari tutela hac nostra aetate ac prisca Borussia fruatur. Quū igitur princeps
 illustrissime simul & inuictissime à curis publicis feriatu fueris, frequēti quo-
 que ueterum, quibus inhias, lectitatione satiatus magis quā lassatus, etiā
 domestica peculiariaq; inuisas legas que: subinde agnosces in his Borussiae
 praeter ueteres eius limites, uarios ipsius cultores: crebro enim illinc migratū
 est, aliquorum maiore numero cogente, moresq; uetustiores: quos si ad praes-
 entes accommodabis, non obscure lucebit quanta sunt quae sacrosancta mi-
 litia Teutonicorū in Borussia egerit. Optimo enim iure gloriari poteris, eam
 quam patres regionem barbaram, incultam, asperam, idololatrā, foedam, ac
 rerum omnium inopem acceperāt, illam ipsam splendidam, cultam, ciuilem,
 opulentam, humanam, & quod maximum est, Christianam reddiderunt et
 reliquerunt. O felix nimium Borussia, si sua norit bona illo principatu. Faci-
 le demum illustrissime princeps deprehendes, quā iusto dei iudicio Boruf-
 sia ad Germanorum redierit incolatum: quum Germaniae & pars sit, & Ger-
 manis à rerum exordio debita, inhabitata, luculentissimorum scriptorum te-
 stimonio. Cur, me iudice, indigne iterum à quibuscunq; alijs gentibus in-
 habitatur administratur ue? Ego autem hanc scribendi prouinciam non
 tam mea sponte quā iussu uenerandi antistitis Iobi Pomesaniensis, à nul-
 lo antea tentatam accepi, ut meo Marte aduersus quoscuq; aliter de Bo-
 russiae finibus & populo sentiētibus, ceu pro aris & focis dimicaturus sim, ul-
 tima potius perpeti certus, quā ignauiter cessurus. Te igitur principem in-
 uictissimum, & ad arma progenitum, pro tua uirtute rogo, ne desistas auxi-
 lia ferre tam pio ac iusto bello, ut iunctis uiribus omnem colluuiem barba-
 rorum ex his tuis finibus eliminemus. Nullum enim apud me dubium uer-
 titur, si tuo Marte agendum erit, facile hanc oram ex manibus iniuste occu-
 pantium uindicabimus. Quod breui futurum, modo fata sinant,
 tuae auitaeq; uirtutes, ac genitoris tui praedara facinora ad-
 monent. Nunc ad institutum pergamus.

ERASMI

ERASMI STELLAE

LIBONOTHANI DE BORVSIAE ANTIQVI
TATIBVS LIBER PRIMVS.

BORVSIA ultimæ Germaniæ ora, à Vistula a

Borussie situs

mne, quem ad occidentem terminum habet, incipi
ens, sinusq; Baltici maris, qui septentrionale latus
eius ambiunt, percurrēs, orientalem solem ab Ala
nis excipiens, mōtib; Hamaxubñs australe latus
eius obtegentibus, à quibus continuis syluarū iu
gis disternatur. Fuit hæc terra diuersis habitata
cultoribus. Nam ut Gordianus Gothus scribit, nu
per Hulmigerij Germani eam tenuere, à quibus aliquādiu Hulmigeria di
cta, hodieq; ea pars quæ Vistulæ accolit Culmigeria pro Hulmigeria uoci
ta. Sed hi per Gothos quamprimū ex Scandania in continentē descendit
sent, inde pulsi eam, ut is ait, occupauere. Ptolemæus aut̄ uetustiores incolas
recensens, Gothones, Venedos, Stagnanos, & Sargatios Sudinosq; his lo
cis insedisse scribit, quibus Gelidanos simulq; Gillones. Vacinos & Chari
nos, quos ipse Charionas nominat, addit, finesq; ad Hamaxobios usq; pro
tendisse indicat. Ad Vistulam uero pauciores sedisse cōmonstrat: nam Fin
nos cū Venedis & Sulones duntaxat hanc orā habitasse ait. Hos aut̄ popu
los nullo alio quodam cōmuni nomine dignatur: forte quia nō unus popu
lus, nec in unum cōcessit nomen, Verum Cornelius Tacitus diligentius hæc
loca cōquirens ipsa Germaniæ prorsus adscribit: quanq; promiscue Sarmat
is Germanisq; populis habitata asseueret, Venedos enim Germanis con
numerandos censet, quod & domos fingunt & scuta gestāt, peditum usu ac
pernicitate gaudent. Quæ omnia diuersa Sarmatis extitere, in plaustris solū
modo ac equis uiuentibus: quanq; & ipsi ex Sarmatarū moribus traxerāt.

Hulmigeri

quod uicinos latrocinio infestaret. Quicquid enim inter Peucinos, quos qui
dam Basternas dixere, syluarū ac montiū erigit, latrocinio pererrauere. Erāt
aut̄ Peucini & Basternæ, ut Plinius testat, cōtermini Dacis, sermone, cultu, se
de ac domicilio Germanos referētes, multa tamē foeditate Sarmatarū conta
cti: nā & cōnubñs pmiscuis utebātur, & proceres eorum pari sorde ac plebs
torpebat. In dubiū Tacitus uertit, Sarmatis ne an Germanis ascribant: uerū
hæc loca hodie Poloniæ ascribūtur. Plinius tamē ipsos Germanis cōnume
rat: cui & Varini & Gothōes Germani sunt, ex Vindelicorū genere. Ultimo
aut̄ regionē Borusli intrauerūt, populi qui Ptolemæo teste ad Riphæos mō
tes, ubi in septētrionē fusius excurrūt, nec lōge quā Tanais ex eis erūpit, sedes
habuere, q̄ infelicitate sua cōciti (p̄peruis nāq; niuib; algoribusq; illic terra
rigit, ad omneq; naturę ministeriū dānata est) ad nouas sedes capeffedas pa
triā egressi in hæc loca delapsi sunt: quę tū soli fertilitate, tū pascuorū lacuūq;
amoenitate

*Peucini
Basterna*

amcenitate ipsis quum primū placere, nec non ultra progressi sunt, hic se-
 des unanimi consensu sibi desumentes, utq; sibi ac posteris perpetuo essent
 duraturæ, terrā uocabulo gentilitio Borussiam appellauerunt, quæ usque ho-
 die unius literæ suppressione Brussia uulgo dicitur. Hæc est uera huius gen-
 tis origo. Et cæterum quicquid dicitur, perinde ac anilem fabulam haben-
 dum esse censo. Facit istius rei fidem permaximam, quod usque hodie po-
 puli ad Riphæos habitantes, eodem pariq; sermone quo hi utuntur. Borus-
 sij uero sedibus formati, terram cultoribus uacua (Gothi enim populari-
 ter eam excessere) nullo repugnante facile occupauerunt, circa eam portione
 quæ ad Vistulam est. Hæc adhuc a paucissimis Germanis tenebatur. Pro-
 pagantes igitur sese à Chrono flumine usque in contingentiam Hulmigeror-
 um: quæ nuncupatio post pulsos per Gothos ueteres colonos è medio oræ
 huic regioni accommodari cœperat, nomine suo breui cæterorum hic habi-
 tantium nomina obfuscauere: quod forte euenit, quia Borussij conterminis
 gentibus, puta Germanis, notiores existerent, uel quod multitudine suorum,
 amplaq; ac spatiosa oræ occupatione, ipsos etiam indigenas superarunt. Ter-
 rarum nanq; limites pro nutu potentiorum sapenumero nomina sortiun-
 tur duratq; hodie ea nuncupatio, quod qui ex Germanis uel Vistulam, uel
 illic maris tractum accolunt, Borussij uocentur, qui tamē cum illis ipsis præter
 cælum commune habeant nihil, iustiusq; Borussiensis nuncupandi foret.
 Terram hanc Borussij undiquaq; fœcundam longe lateq; incolentes, ipsam
 tamen minime excoluere, uel ob ignorationem rei rusticæ, uel ne bonitate
 soli deprehensa, & ipsi finitimorum metui obnoxij fierent, indeq; eliminaretur,
 uel quod uictum è terræ nascentibus nondum nouere: carnibus nanque feri-
 nis, & quidem crudis pro cibo, lacteq; pro potu uescebantur: quandoq; etiā
 sanguine equino mixto, & eo usque ad ebrietatem. Domos non finge-
 bant, sed specubus & arborum subere (unde etiam Subaria dicta comperitur) ab
 imbris & algoribus sese ac infantes protexere. Nulla eis sacra aliquandiu
 fuere: tandem in eam deducti insaniam, ut serpentes ferasq; & arbores reli-
 giose colerent, ceu de his in subsequentiis dicemus. Nō leges, nō magistra-
 tus nouere: tantum cuiq; licuit, quantum audebat: nihil à feris uita illorum
 distabat. Erga tamen naufragos, & maris tempestate iactatos, humaniores
 & illis ipsis undiquaq; auxilio fuere: in reliquis mira fœditas ac fœda pauper-
 tas: nam eis nec arma, nec ferrū fuerant. Si quando ad prælia inter se concu-
 rarent, sudibus præustis & perticis utebantur. Non autē multi effluxere an-
 ni, quum Germani Hulmigeriam incolentes resumptis uiribus (nā per Go-
 thos multum attriti fuerant) accitisq; trans Vistulam socijs, qui amne lintri-
 bus transmissis eis consedentes, & iunctis uiribus contra Borussios bella pa-
 rant: penitiora quoque regionis ingressi, quotquot Borussiorum offenderāt
 aut in seruitutem acceperant, aut retrocedere coegerant, breuiq; sese suosq;

à metu

à metu barbarorum asseruere, Borussij uero quo à Germanis finitimis tu-
 tiores forent, se cum Sudinis, qui ultra Chroni fluuenta sedes habent, eiusq;
 regionis aborigines creduntur, societatem iniere, qui tū uirtute & potentia plu-
 rimum pollebant. Est aut Chronus fluuius qui hodie Pergulus dicitur, quē
 in finibus Borussiae ortū brumalem uersus, multi lacus eodem fermè loco se
 mutuo influētes efficiūt: qui Borussios à Samijs primū, ut Strabonis nomi-
 ne utar, deinde à Sudinis disternat, populis etiā Ro. armis tentatis magis
 quàm uictis. A Druso enim Germanico, testante Plinio, classibus oppu-
 gnati sunt: qui primus Ro. ducum septentrionalem oceanū ingressus est, &
 post eū, Domitianū Caesarem in expeditione quā contra Sarmatas, quod le-
 gionem cū legato necarent, instituit, ob succinū quod abundantius barbari
 illic inter maris eiectionia, soli omnium gentium exceperere, bello petiti sunt, sed
 se magna eius rei propter quā peti se senserant copia, succini scilicet, redimen-
 tes, illacessiti remansere. Sed hic de succino obiter dicamus: abūdat enim eo
 hac ora, quā quasi peninsula est ob sinuosos flexus maris, terramq; spatio-
 se in freta excurrentē, in quā ui tempestatū id ipsum aduehit: id olim à Ger-
 manis glessum dictū est, ut eruditi scriptū reliquere. Inde glessaria regio ipsa
 à Ro. militia nūcupata, & ab alijs Subaria à subere, quū patrio nomine Su-
 dinia uocetur: ab eruditis uero Austrasia. Succinū etiam sualternicū Scythi-
 co uocabulo barbari appellant. Vbiuis aut loci succinū gignatur, scriptores
 non cōueniunt. Præter enim ea quæ fabulose de ipso in Phaëthōtis fabula
 prodita sunt, Pitheas Gothonibus Germaniæ gentis accolis æstuariū Men-
 tonomon nomine esse ait, ab oceano stadiorū sex milliū ab hoc diei nauiga-
 tione insulā abesse Abalū, ex illa uernis fluctibus succinū aduehi, & esse cō-
 creti maris purgamentū: incolasq; pro lignis eo uti dicit, proximisq; Teutho-
 nis uēdere: huic & Timæus assentit: sed insulam Basiliam uocauit. Nitias au-
 tem solis radiorū succum esse uoluit, hosq; circa occasum, ut ipse credit, uehe-
 mentiores in terram actos, sudorem pingue in eam partē oceanī relinquere:
 deinde æstuante mari in Germaniæ litora enī. Mithridates in Germaniæ
 litoribus insulā esse asserit, uocariq; eā Cedron, cedri genere syluosam, inde
 & in petras defluere, Cornelius Tacitus Effluorum gētem, qui dextro Sui-
 onici maris all uūtur, nuncq; Liffom uulgo nominantur, ipsum legere inter
 uada, ac cætera maris eiectionia ipso litore asserit: quod & hodie fieri cerni-
 mus. Quidam nostri temporis experti, ipsum è limo quorundam montium
 sole excalescente fluitare existimant, in herbidoque solo atque algido, quod
 his montibus subest, indurari: oceano illic efferuescente inde rapi, in proxi-
 maq; litora expelli. Indicium istius esse, quod ipsum aliquando ex solido e-
 ruitur, quod & ipsi uidimus: quanq; cerea mollitie, & penè lentum sit, ob id
 ipsum mari denuo immergunt, cuius rigore lapidescit. Hanc uero opinionē
 neq; omnino adstruere, neq; refellere in animo est. Quod autem hos mon-
 tes nomi

Sudini

Chronus flu.

Succini descri-
ptioSuccini descri-
ptioSuccini descri-
ptio

tes nomi

Succini pro
uentus

tes nominatim non adunt, mihi suspicionem incertitudinis facit. Plinius uero naturæ fidissimus interpres, Germanici Cæsaris classibus bellum, ut dictum est, in septentrionali oceano, gerentis experientia innixus, tradit succinum gigni in insulis septentrionalis oceani, ipsumque nasci defluente medulla ex pinei generis arboribus (ceu enim resina in cerasis, ita & in pinis humoris abundantia erupit) densarique rigore maris, eo intumescere ex insulis rapi, ceteroque littore expelli: ita in uolutis herbis, ut ex his pendere uideatur, salo expuis succum uero arboris esse, ipsumque primum liquidum distillare, argumento sunt quedam intus lucentia, ut formica, aut apes, etiam lacertæ, cæteraque id genus, quæ adhæsisse musteo non est dubium, indurescente uero humore inclusas remanere. Pineæ autem arboris indicium est pineus in attritu odor, & quod accensum tædæ modo fragrat. Rude est informeque ac glebæ simillimum, dum ex aquis excipitur, corticibus ac alijs rebus sibi in hærentibus: ob id diu incognitum barbaris, inter maris quisquillas iacebat. Germani id ipsum primum nouisse traduntur, in Pannoniamque ad Carnuntum oppidum aduexisse, inde Veneti ipsum accipientes, primum rei femam facere, mox proximi Pannoniæ circa Adriaticum mare Transpadanicum, quorum agrestes femina molitium uice, & decoris gratia succinum gestauere. Hinc natam fabulam de Pardo omnibus notam credimus. Eius esse genera quamplurima constat: candida, sed odoris præstantissimi sunt, quibus diu minus pretium erat: hac uero tempestate & fulua & cerea mercede præstant: ex fuluis etiam translucentibus amplior erat autoritas, præterquam si nimio ardore flagrent: imaginem enim igneam, non ignem inesse placet. Summa laus Phalernis tum fuit, à uini colore dictis, molli fulgore conspicuis: id ab aliquibus Chrysolectrum dici conperimus, quasi coloris aurei: rapacissimum id est igneum, & si iuxta fuerit celerimè ardescens. Sunt in quibus decocti mellis lenitas placet. Domitius Nero Romanus imperator, capillos coniugis suæ Poppeæ in hoc nomen adoptauerat, ipsos quodam carmine succinos appellando. Ex eo tertius hic color à matronis expeti cœpit in capillis. Dum quoque is gladiatorum munus Po. Ro. exhibiturus esset, Iuliano quodam equite Ro. id curante, ad ipsum comparandum missus, qui hæc littora peragrauit, uidit, ac comercia tentauit, tantamque copiam Romam inuexit, ut retia in uenatione publice ædita eo non darentur, armaque & librilla, totusque simul diei unius apparatus è succino esset: uisa tunc fuit gleba tredecim librarum. Solinus tamen refert id succinum à rege Germaniæ Neroni dono datum: cui sententiæ magis accedo. Tanta fuit eius, ut eruditi scriptum reliquere, in delictis taxatio, ut hominis quauis parua effigies uiuorum hominum uigentiumque pretia superaret. Quumque in alijs ad luxuriam quæ sitis ostentatio & usus placeret, ceu in Corinthijs æs auro argentoque mixtum, in cælati ars & ingenium: uniones quod capite, gemmæ quod digitis circumferuntur. In succino, ut Plinius inquit, tantum delictiarum con-

Fuluum succi
num

Succini pre
tium

scientia

scientia luxuriâq; expetita est. Est usus eius multiplex in medicina: nam ab *Succini phar-*
 infantibus pro amuleto gestatur: contra lymphationes & noctis metus cui *maca*
 cunq; atati prodest: urinæ difficultatibus potum alligatumq;, quod Chry-
 solectrum uocant, collo alligatum mederi febribus Callistratus prodidit. Tri-
 rum cum melle ac rosaceo aurium uitij, & si cum Artico teratur, oculorû ca-
 liginem remouet. Stomachi etiam uitij uel per se farina eius sumpta, uel cû
 mastice ex aqua pota, quod de candidis maxime crediderim. Tonillis quo-
 que resistere creditur, & faucium uitij: ob id mulieres Padanae ipsum circa col-
 la longo seculo gestauere, uario genere aquarum iuxta illos infestante guttu-
 ra ac carnes uicinas: quod hodie Turcarum equestres copiae in equis suis ob-
 seruant. Neotericorum pariter experientia ad citandos partus candida ope-
 rari depromit: notissimum id Germaniae mulieribus. Calculos quoq; uesicae
 & renum eo potu elidi euocariq; quamplurimi testantur. Venena pestilen-
 temq; aërem eius nidore fugari compertum est. Distillationes quoq; sisti, uul-
 neratis, si in potu sumpserint, prodest: malagmatis ob id etiam assumuntur,
 Verum & hoc notum fieri oportet. Succinum quocunq; libeat colore tingi
 hœdorum seuo & anchusæ radice: quippe etiam ipsum conchylio infici tra-
 dunt. Quæ uero translucida sunt, ad gemmas adulterandas magnam habent
 uicinitatem, & maxime ad amethystos. Politur succinû adipe suis lactantis
 incoctum. Ramenta eius oleo addito dilucidius ac diutius flagrant quam li-
 ni medulla. Notissimum cuiq; est quod attritu digitorum caloris ui accepta,
 attrahunt ad se paleas & folia arida, ut magnes ferrum. Visum esse quidam
 retulere, quod æris etiam ferri laminas attraxerit. Ego glebam uidi cui ferrum
 quasi adnatum inhæserat, quod ui sua forte attraxerat. Multi tentauerunt suc-
 cinum flexile ac ductile reddere, sed nequicquam cessit, mirum, quum nimia
 humida & succulenta prodeat, uti indicauimus. Hæc tumultuarie de succino,
 Sudinorû opibus dicta sint, propter quas sæpenumero ab exteris gentibus
 bello petiti. Sensere nanq; præter Ro. arma & Saxonum Angliam occupan-
 tium oppugnationem, à quibus se terra & mari impigre defensasunt. Habue-
 re enim uero hi populi, ut de moribus eorum aliquid transeûter dicam, regu *Sudinorum*
 los suos, quorum legibus obtemperabant: agrosq; coluere & commercia no *mores*
 uere. Vestium cultus apud eos fuit, ut mares lanea, sceminae lineâ tunica ute-
 rentur, circulosq; ex ære uel orichalco colla circundabant. Auribus etiam cro-
 talia suspenderunt, rem friuolam, quod tamen neq; hodie desitum. Domos
 in uillarum modum extructas inhabitauere uicosq;, ac sine muro & uallo o-
 mnia, quod forte ab externis, ipsos cõmercij gratia aduentibus didicere: alio
 quin alienum à Sarmatis, Sed ut ad Borussios repedemus, societatem cum
 Sudinis eos inijisse diximus ob Germanorum finitimorû metum. Nec a Su-
 dinis aspernati sunt: uerum eorum potentia adiuti, & contra quosuis conter-
 minos populos tutiores facti, aliquandiu in sua sceditate degerunt: de qua
 Cc posthac.

*Bestia Borussiorum**Vri*

posthac. Nunc de cæteris Borussiae rebus editis prosequamur. Generat & terra hæc feras multijugas, eas etiam nec alibi cognitatas. Præter enim urfos, apros, ceruos, quibus abundat, Vros excellenti vi & uelocitate profert, qui uacillitate corporis parum infra elephantum sunt, eaque ferocitate, ut neque homini neque feræ si quam conspicati fuerint, parcant. Cornutumque id animal est: eius cornuum magnitudo tanta uisa est, ut urnas binas unius capitis cornua, ut Plinius testatur, impleuerint. Barbari ex his potant, argenteo circulo parte qua labris admouetur circumducto. Sunt enim caua & in mucronem demum concreta. Alii pila his præfixa cuspidant. Romani in laminas ea secabant, ut lumen quod his includebant latius funderent, ipsisque pro lichnuchis ac lateribus usi sunt. Qui sese uenatione eorum exercent, si plurimos interfecere, relictis in publicum cornibus, quæ testimonio sunt, magnam laudem adipiscuntur. Soliti erant antiquitus caueis ad hoc ex opera factis eos capere, captosque iugulare, forte quod ea tempestate ferro caruere: sed eo mortis genere, feram tam insignem posteriores ætatis iuuenes præcipuæ uirtutis & audaciæ, interire dignum censentes, ob id canibus ipsos insequi placuit, uenahulisque cominus ac eminus petere, arboribus sese robustioribus semper condentes, ne & ipsi à fera rursus impeterentur, quæ cornibus arbori insertis, uindictæ uida, inhæret, donec insequentium telis faucia concidat: tali morte feram dignantur atrocissimam. Fera hæc sub mento uillos longiusculos habet in arunci speciem, cæteris tauro persimilis existit. C. Caligula Romanus Imperator primus Romæ Vros in arena ostendit, quos tum imperitum uulgus bubalos falso credidit. Gignit hæc terra & bizontes iubatos, qui è bouum syluestrium genere sunt, sed nostra ætate admodum infrequentes. Aiunt hos solipedes, maribusque ac foeminis iuxta iubas cornua, eadem utriusque forma & magnitudo, colore quoque & specie haud dissimiles tauro sunt. Aliqui ex horum genere unicornes perhibentur: quod uerum sit, nec ne, incompertum habeo. Plinius tamē Indicos boues syluestres unicornes, tricornesque esse scripsit: ob id non incongruens uidetur eos & alio loco nasci, uerum esse alterius generis à bizonte suspicandum est. Tale forte est cornu quod hodie in Archiua protomagistri integrum custoditur, ac Monocerotis asseritur, quum nigrum illud sit, hoc uero luteum conspicitur. Sunt & in ea regione greges ferorum equorum, quos Græcia non uidit, nec Romanus, quapropter alio uocabulo nominari non possunt. Hi cicuribus equis omnino similes extant, præterquam quod dorso molliori sunt, ob id nec usui apti. Dicuntque ipsos nequaquam mansuescere posse. Carnibus eius incolæ etiam hodie uescuntur, quas non in sua ues asserunt. Gignit & alces (quos falso syluestres asinos quidam autumant, quum hos Asia tantum ac Africa procreet) specie media inter ceruinam & iumentum, nisi quantum aurium proceritas, ipsaque ceruix distinguit, magnitudine inter camelum & ceruum: maribus in supercilij cornua nascuntur, quæ quotannis

*Bizontes**Equi feri**Alces*

quotannis amittunt, latiora quàm ceruis, ramosa tamen & per totū concreta ac solida: unguļæ bifidæ, coloreq; ceruum imitatur: uenatorem è longinquo sentit: animal certe simplex, & quod plus latebris quàm fugæ fidat. Si uī carnum urgetur, magis in canes se calce quàm cornibus tueatur: in locis palustribus sese plurimum condit, illic & partus ædit suos: formidinis eius argumentum esse aiunt, quod rarerer solitarius, in armento multū appareat. Ungulis eius comitalem morbum, & iam spumantem abigi creditum est, si cute attingitur. Hallucinati sunt qui alcem nullo suffraginum flexu dixerunt, neq; quietis causa procumbentē, uerum accliuem arbori somnum capere, quæ ad infidias à uenatore incisa feram unà affligit ac cōcidit. Quod & pascendo retrograditur ob superius labrū prægrande, quasi progrediēdo pasci nequeat: quæ singula non de alce, sed de machlin fera, illi haud dissimili, quam Scandaniā mittere aliqui prodidere, dicta sunt. Habet & syluas incæduas, unde uis ingens lignorum & ad naualem usum & domesticum conuehitur: tere-
rumq; arborum ad malos nauium accōmodam, quæ inde in remotissimas oras deferuntur: habent & syluæ præter id suas diuitias, unde quasi sponte compendium nō modicum incolis prouenit, apum, scilicet, ingentem multitudinem, quarum alueos ceu natiuos intra arbores ad hoc cauas cernere est: ex quibus tanta mellis & ceræ copia prouenit, ut Germaniæ Britanniaq; , ac cæteris adiacentibus insulis, comode harum rerum usum suppeditet. Nec apiarū arte uel industria examina illic curant: nullis enim satorum floribus, aut herbis ipsa inuitant, nec si longius euolent reuocant: è frondibus & syluestribus floribus succum contrahunt, quo opera conficiunt sua, quæ compendij ingentis argumēto sunt. Præter illa & pelles quasdam non ignobiles mittunt hę syluæ, quę uestium ambitis principum hominum subduntur. Lectorem etiam stragula ex his consuunt, pretioq; ingenti uendunt: has olim pelles ouini uelleris commutatione mercatores ab incolis receperunt. Gaynos barbari uocant ea animalia, Germani martes, è mustelarum syluestrium genere, ab aliquibus historiam naturalem commentantibus, esse scribuntur. Piscationes quoque diuersis in locis non incommodas exhibet: nam pisces omnis generis tum ex lacubus, tum ex æstuante mari illic prendunt, ceu psittas, soleas, lingulas, rumbos, troffullas, mullos, asellos, salmone, marinos canes, & id genus alios, anguillas præter cæteros numerosiores: nec de his incolæ uescuntur, nisi quod sole aëreq; siccatum tostumq; sit.

Sed ad alia pergamus. Hæc ad loci situm, ac terrarum prouentum, uti antiquitas possedit, tradita sint.

LIBRI PRIMIFINIS.

Cc 2

ERASMI

ERASMI STELLAE LIBANOTHA=

NI DE VETVSTATIB. BORVSSIAE LIB. II.

Empore quo Valentinianus Romanis imperauit, Alani populi septentrionales Borussijs contermini, contra Rom. imperium arma sumentes, post diutinas in imperij fines excursiones à Sicambrijs compressi sunt, quo bello Sicambri sibi & posteris libertatem pepererunt. Alani qui cedi supererāt, pars per imperij terminos delapsa Hispanias usq; peruenit, ubi se Gothis illic belligerantibus iunxerāt, qui tandē sedibus ibidē sumptis, se confusaneo duarū gentiū uocabulo Gothialanias appellauere, quasi Gothorū & Alanorum sedes. Pars uero imbecillior, quā domi remanserat, ac cæde patrata patriam repedauerat, exuta præcipue iuuentutis manu, sibi non satis in sedibus proprijs fidens, cum uxoribus & filijs, omniq; seruitiorum multitudine, ad Borussios conterminos secessit: supellectilem tum omnem secum in carris ac plaustris trahens, tum etiam pecora, quorum prouentu hæc gens plurimum uicitat, uniuersa ac sese Borussiorum fidei & tutelæ commiserant. Nec ipsi à Borussijs repulsi, quod eorū multitudine adauerti, facilius quibusuis populis resistere posse crederent, etiam tum magis Germanos formidabant, qui penitiorē Vistulæ ripam accolebant, ipsosq; sæpiusculè à suis quæ possederant locis, disturbarunt. Concesserunt itaq; Alanis cohabitandi ius, qui rursus Borussijs mulierum suarum coitus permiscere: connubia enim nulla habuere, sed ut quisq; in mulierem incidit, ea ad Venerem uti licebat: qua re breui in eam multitudinē coaluere, ut quoscunq; contingentes populos superarent. Ex ea tandem multitudine cæperunt inter se se angustia finiu premi: utcunq; enim placuerat, ac cōmodum quisq; ratus, tantū terræ sibi equisq; desumpserat: unde rixis uarijs inter se dissidere cæperant, quæ plerunq; cædibus transigebant: id populum hunc agrestē intra se discordē, in eo concordē fecit, ut de rege sibi constituendo cōuentus agere cæperint: ubi pro ruditate populi uaria undiquaq; ea de re dicta agitataque sunt. Viduutus Alanus, qui cæteris & dignitate & uigore animi præstabat (magna enim seruitiorum classe abundabat, unde etiam sibi in alienis terris auctoritatem nō modicam acquisiuit) inquit, Ni ò Borussij apibus uestris hebetiores essetis, de hoc quod inter uos agitatis, dissidium nullum esset: has enim regem habere uidetis, cuius imperatis obtemperāt, qui opera eorum dirigit, singulas ad labores idoneos deputando, qui & inobedientes castigat, inertesq; foris aluearia propelli iubet, cuius hortatu omnes in labore perdurant, operaq; sua perficiūt: uos qui hæc indies uidetis, illas sequamini duces, & regem uobis constituite, eiusq; uoluntati obsequimini. Ille rixas inter uos dirimat, cædes ulciscatur, furta puniat, innocentiam tueatur: is solus in omnes sine ulla exceptione ius dicendi potestatemq; habeat. Eius dictis cuncti in-

genti

genti sublato clamore assenserunt. An ergo nobis eris Biotterus? quod ipsorum lingua apum regem significat. Is nec uocem aspernatus, omnium ore rex salutatus est. Miranda mortalibus gloria cupiditas, qua humilis quisque se dignum fastigio regio existimat. Is usque in eum diem pari foeditate qua ceteri humi uitam trahens, unica populi exclamatione tam rudis & inculti, regem agere coepit. Nec ei regius animus defuit. Nam quamprimum a plebe maiestate regia secretus fuerat, non alio animum applicuit, quam ut apum ducem imitaretur. Quare in primis palantem populum certis finibus instar examenum inclusit, quae peculiaribus aluarijs labores suos perficiunt. Operaque agrestia exercenda monuit, & prout loci situs admittebat peragenda, puta ut hi terram colerent, sementaque spargerent, ac arbores consererent, illi uero apum compendio insisterent: alios pecori, alios piscationi deputans: legesque condidit, quibus futuris finium angustijs prouidere se credidit. In primis, ne quisquam paterfamilias plures partus aleret, nec etiam seruitia quam pro laboribus suis explendis sibi sufficerent, ceteros aut uenundaret, aut necaret: ne quis paterfamilias partus inutiles mancosque, ceu ad labores inefficaces educaret, utque filio parentem senecta oppressum, uel imbecillitate uirium labores non ferentem, impune strangulare fas esset: utque pueri non adeo incerto patre nascerentur, coitum promiscuum prohibuit, & sub connubij specie instituit, ut quotquot & quacumque paterfamilias puellam suscipiendam prolis gratia iniret, siue ex seruitijs peculiaribus uel alienis foret, siue ex liberis, eam secum suo detineret tugurio, aleretque. Alieni tamen iuris puellam non nisi pretio, quasi aere emptam, a quocumque deduci pro prole procreanda inhibuit. Adulteria tamen non usque adeo prohibuit, sed abigendos moechos potestate castigauit. Quo autem populum hunc ferocem ad uitam produceret mansuetiorem, comestiones frequentes & publicas instituit, quibus feros hominum animos demulctos iri credidit: nec in eo hallucinatus est. Nam breui ad eam deuenere mollitiem, ut eos quocumque uellet perduceret: hinc hospitalitatem maxime colendam esse statuit, quia ipsa amicitiae firmissime glutinarentur. Potum ex aqua & melle cocinnare docuit, qui latine mulsum dici potest, quo in comestationibus & publicis & priuatis uti concessit: cuius dulcore mirum in modum barbari delectati facile ad eneruationem peruenere. Ad religionem autem se uertens, sacerdotes a Sudinis socijs populis accersit, qui insana superstitione contaminati, eos immunda quaeque animalia, ut serpentes colubros perinde ac deorum famulos nuntiosque religiose colere docuerunt, quos intra domos nutriebant, eisque ut dijs penetibus litabant. Deos in syluis a lucis habitate dixerunt, illis uictimis ibidem ut placarentur, immolandum esse: ab his solem pluiasque expetendas fore. Sacra eorum aditu aduenarum pollui, nec aliter quam humana uictima expiari constanter crediderunt. Ferras omnes, alcem praecipue, has syluas incolentes, ut deorum seruos uenerandas esse

Primus Borussiorum rex

Leges

Idololatria

das esse monuerunt, ideoque ab eis abstinendum. Solem & Lunam deos omnium primos crediderunt, Tonitrua fulgetrasque ex consensu gentium adorabant tempestates aduertendas citandasque precationibus dixerunt. Hirco in sacrificijs usi sunt, ob foecundam animalis istius naturam: nam ad coniunctionem sexuum maxime defertur, sine qua generatio est nulla in animantibus. Praecellentes arbores, ut robora, quercus, deos, inhabitare dixerunt, ex quibus sciscitantibus responsa reddi audiebantur: ob id nec huiuscemodi arbores cadebant, sed religiose ut numinum domos colebant. In eo numero & sambucum, & plerasque alias habuere. Statuit & dies natalitios & funera pari modo celebranda, mutuis, scilicet, comestationibus & comotationibus, tum lusu & cantu, absque mœnore cum summa, hilaritate & gaudio, utque alterius, uitae spe praese ferrent, illo saltem ostenderunt, quod exutos spiritu, armatos uestitosque ac magna suppellectilis parte circumposita humarunt. Quo more usque nunc sepeliuntur, addito etiam potu melleo, aut ex frumentis facto in testaceis uasis. In funiebri epulo partem obsonij potusque uita defuncti manibus libarunt, hodieque libant, pudendo illic Christianorum praesulum dedecore. His & caeteris populo illo instituto, religioque firmata, Viduutus hanc oram prudenter & quietissime rexit, nullis excursionibus in uicinos populos permissis, nec aliqua rursus ab eis perpeffus incommoda. Eo uita defuncto filios quatuor sibi superstites reliquit, qui inter se de imperio dissidentes, gentem iam paci diuinitate assuetam, ad praelia mutua suscitabant. Concurrerant ergo inter se multis praelijs: sed senior natu quia ex matre Alana progenitus, solus Alanorum suffultus auxilijs, Borussisque exosus, fratribus qui multitudine abundabant, cedere cogitur. Post multas igitur caedes ex utraque parte commissas, eum statuere dissensionis finem, ut senior natu Viduuti filius, ex matre Alana prognatus, cum suis Alanis retrogrederetur, a uitaque loca repeteret, his ut posset dominaretur. Serram uero Borussiae fratribus tribus ex matre Borussica, ac in solo Borussico natis relinqueret. Accepit conditionem hanc Litalalanus, ita enim senior natu iuuenis nuncupabatur, Borussiae egressus magno suorum numero. Et quum supra modum aucti essent, pristinas sedes quas uacuas inuenerunt, facile implerunt. Ab hoc quoque eorum duce in posterum, qui prius Litfani dicebantur, Litalalani dicti sunt, nunc hodie uulgo Litfani nuncupantur. Qui in Borussia remansere, terram secundum capita diuiserunt, Pomesamus, qui ex his aetate praecellebat, sorte eam occupauit ora portionem, quae Hulmigeriae propinquior est, tum a Germanis habitata, a quibus Borussis magis formidabant. Sed quoniam Pomesamus strenuus manu uideret ac animo feroci, multitudinisque admodum studiosus, hanc magis tutari cum posse confidebant, & ex ipso haec portio posthac Pomesamia dicta. Alter Viduuti filius Galingus nominatus: huic terra quae nunc Galingilia nuncupatur, obuenit, a quo & terra nomen sortita est. Tertius uero Natangius, Natangiam terram a se nominauit & obtinuit. Haec sunt tres primaue terrae Borussiae portiones

Litfani

Hulmigeriae

riones. Nati uero eorum & nati natorū, iterū paternas diuidentes possessio-
 nes aliam atq; aliam uarietatem nominum induxere, ut hi Barti, alij Naode
 ritæ dicerentur: & qui hodie uetustatis uestigiū retinentes Varnienses à Va-
 rintis dicuntur. Eo pacto Viduuti filij inter se imperio diuiso, pro sua quisq;
 libidine deposito regio nomine, quam tenuit portionem administrauit, sub
 inde inter se dissidentes: in hoc tamen concordēs fuere, ut aduersus quosque
 suos uicinos, præcipue Polonos, & Germanos excursions facerent, accos la-
 trocinjs infestarent. Sæpe prædam ingentem hominū pecudumq; ab eis a-
 gentes: & dum ipsi rursus insequerentur, sese & prædam in intimis syluarū
 latibulis occuluerunt, quod insequentes, ne insidijs circumuenirent. retinuit.
 Ex huiuscemodi depradatione, quia ducibus non tenuis quæstus, plebi etiā
 uictus obtigit, agriculturā & alia agrestia opera, quæ sub Viduuto exercēda
 sumpserant, breuī intermisere, aut eatenus exercebāt, quatenus necessum ui-
 sum est. Ducti lucri cupiditate ad pristinos mores latrociniaq; quā breui re-
 uertentes, Germani tandem consuleutes in mediū, uocatis in auxiliū Sue-
 tiæ regulis: ij in oceano Germanico siti sunt, à Latinis Sitiones dicti, qui Ga-
 nipoti cognominabantur, quod & ipsi Germani essent, & re bellica tum terra-
 tum mari plurimum pollerent: qui eis auxiliares copias classibus traduxere,
 pluribus annis cū Borussijs belligerātes: quo multis trucidatis atq; cæsis, eos
 ad deditiōē cōpulere. Est usq; hodie oppidulū ad Vistulā cum arce sitū, quod
 Suetza uocat, ubi hi qui ex Suetza uenerāt, castra sua posuerūt, quod postea
 in eā munitionē quā uidemus, p Teutonicos fratres extructū est, ex quo Bo-
 russios rebellantes identidē impugnarūt. Nouem regulos id confecisse bellū
 annales habēt: sed qua tēpestate, aut quādiu durauerit, nec an simul, an sibi
 inuicē succedētes id bellū gessere, an etiā Borussios ad tributū pendendū coē-
 gere, nihil reliq; est, donec ad tpa Henrici primi patris magni Othonis uentū
 est. Ea tēpestate barbara gens iterū latrocinio finitimos impetēs, p Hugonē
 cognomine Botyrū, aliās Bructerū, ex Saxonia natum: tum principē Germa-
 norū, Vistulā ex utraq; ripa accolentiū, quos aliq; Bructeros fuisse autumāt,
 seditionibus ex natali solo pulsos, in hac loca deuenisse: ab eius gentis princi-
 pe, qui illic, ut dictū est, imperitabat, Borussij cōpressi sunt, adeoq; uiribus
 exuti, ut pacē lōgissimā seruarit: p mansere nāq; quieti ad tps Othonis tertij
 impatoris Ro. Sub id tēpus Borussiorū ferocia recusa est, uiribusq; adeo cō-
 trita, ut omnino ab incursionibus cessarēt. S. Adelbertus natione Bohemus,
 sed in Saxonia enutritus, ac episcopus Pragensis, in Borussiā cōmigravit, ac
 gentē hanc à suis erroribus reuocare conatus est: sed à Sudinis dū sacra pera-
 geret interficitur, corpusq; dissectum ante uolatilia proijcitur: quod eius ho-
 spes colligens, mox redintegrauit, & ipsum cophino trans amnē ad Polonos
 detulit, ac pro auro tanti ponderis (sed quoniā exiguum diuina ordinatione
 pendeat) uendidit. Boleslaus Poloniae princeps ipsum in insigni loco actu-
 mulo conseruauit. Qui multis clarens miraculis, à Datho pontifice maximo

consecratut. Dies eius martyrii octauo Calendas Maias ab ecclesia celebratur. Tempore quo Conradus secundus Romano praefuit imperio, Borussii cum Polonis conspirarunt, qui tunc ab imperio Romano, cui iam diu subiecti erant, descuerant, ducemque eorum Bilislaum cum coniuge sua Gertrude Leopoldi Austriae Marchionis filia pepulere. Tributum quoque quingentarum librarum argenti arario publico quotannis debito inferre recusantes, rati Borussii Polonorum auxilio facilius Germanos finitimos ad internecionem caesuros. Durante autem hac Polonorum rebellione, usque ad Federici, cognomento Barbarossi tempora, qui copiis per Oderum fluium traiectis, Polonia ingressus, urbes quas repugnantes inuenit, expugnat & diripit: arcem Glogam eum subuertisse annales habent: singula igne ferroque deuastans: copias quas obuiam habuit ex Borussis, Bossallanis, Tartaris ac Polonis ingentis multitudinis, minimo negotio fudit, Poloni in sola deditioe praesidium esse arbitrati, Borussii in fuga salutem quaesierunt, quos imperator insequutus, multis caesis, multis captis, ultra Vistulam compulit. Coacti tum fuissent Caesaris ferre iugum, ni alio tenus imperii negotiis auocatus fuisset. Huic expeditioni Ludouicus Thuringorum princeps, Ferrei cognomentum sortitus non solum interfuit, sed & praefuit: quippe qui duobus millibus equitum, & magno peditem numero sese Caesari iunxerat. Polonis siquidem ad deditioem coactis, Bilislaosque restituto, ac tributo duorum millium librarum argenti fisco imperiali, & quatuor ab arario publice pendendum imposito, Germanos qui ultra citraque Vistulam habitabant, ut tuti ab incursionibus barbarorum permanerent, Massobiorum ducem, qui Caesari consanguinitate iunctus fuerat, in tutelam contulit, quod fidelis Romano imperio semper fuisset, & ex antiquissima Germanorum Saxonum domo duceret originem. Non multum temporis effluxit, ubi Borussii infesto agmine finitimos petiere. Primum Massobios, sic quoque hac etate uocitantur, qui sese pecunia uestibusque multo tunc redemerant, subinde Germanos uicinos, qui se diu armis, quamuis agre defenderant. Tandem inuocantes fidem Conradi ducis, cui a Caesare commissa erat, Conradus quoties Borussis acie occurrit, fugatur, caedit, ac castris exiit. Ob id de domestica potentia desperans, auxilium Celestini Pont. Ro. (qui imperator Henricus, qui Federico successerat, cum magnis copiis in Asiam profectus fuerat) implorat. Celestinus ergo Pont. ut rebus afflictis succurreret, Christianum ordinis Cisterciensis monachum in episcopum Borussiae designat. Qui ad Conradum primum ueniens, communiato cum eo consilio, quo gentem tam ferocem ab incursionibus in Christianos prohibere, simulque ad fidei ueritatem inducere posset. Acciti tum fuere ex Litfonia fratres, milites Christi cognominati, qui unam cum Christiano praesule Borussios aggressi sunt: is in uirtute uerbi domini: hi bello & armis, sed omnia nequicquam: nam semen sacratissimum, quod praesul spargeret, cecidit in terram sterilem, & absque fructu

fructu exaruit. Fratres, si quos ad deditiōem receperant, cum primum oportunitate habita rebellarunt, quos in praesidijs collocarant obruncantes, & quā breui spatio sese à seruitute quam imposuerant, & praesul & fratres uindictarunt. Tandem Christiano praesule nihil proficiente, fratribus partim occisis, partim fugatis, quū & barbari longo tempore inquietissimi fuissent, è re fore arbitrati sunt, pacem quā perpetuū bellum amplecti. Fit itaq; pax ex utraq; parte, necessaria magis quā honesta. Interea catholici suasu praesulis, per Poloniam ac Hulinigeriam aedes sacras uicatim restituit, cœnobia utriusq; sexus extruunt, quæ pro sua pietate calicibus, libris, & alijs apparatus ecclesiasticis ornant atq; ditant: anristites undequaq; , ut possunt, ecclesijs praeficiunt. Fuit summum Christianis à barbarorū populationibus otium. Id populum fidelem in meliōre spem erexit: quare magis atque magis rem diuinam ampliandam duxit. Sed cuncta barbari rupto foedere turbarunt: foeda enim populatione in fines Christianorū effunduntur, longe lateq; per Poloniam & Massobiam grassantes, omnia praedari ceperant. Deinde incensis uillis, agrisq; uastatis, sacrarijs omnibus spoliatis atq; dirutis: amplius enim ducentis aedibus sacris perisse igne legimus: oppida insuper & cœnobia: quibus singulis euersis & direptis, ingentem uim praedæ tum hominum tum pecudum, ac tantā omnis generis suppellectilem, quantā nunq; ante abegerunt. Conradus quū se imparem contra hostem tam ferocē, ac multitudine superiorē uidisset, se ultra amnem in terram Coianorū, qui olim Onomani, hodie Cumani dicti, recepit: dum interim in Asiana expeditione Ptolemaida, uel ut alij dicunt, Acona oppugnatur, ordo militaris Teutonicorum fratrum domus hospitalis, beatæ Mariæ in Hierusalem humilibus initijs ortum sumpsit. Per cuius fortissima pectora demum omnis hæc pestis ex Christianorum finibus explosa est, Borussiaq; ad fidei præcepta colla rigida submittere Christiano iugo coacta est.

ERASMI STELLAE DE ANTIQVITATIB. BORUSSIAE LIBRI SECVNDI FINIS.

AD INVICTISSIMUM PRINCIPEM FEDERICVM
 Erasmi Stellæ Libanothani distichon.

Da Federice tuo genio foueatur & aura
 Hic liber, & rabido qui uolet ore latret.

AD EVNDEM FEDERICVM PRINCIPEM
 inuictissimum Erasmi Stellæ elegiacum:

Diuitias Federice tuas hic collige princeps,
 Quas habet arctoi Brussica terra poli,
 Scilicet Heliadum lachrymas Phaëthonta querentū,
 Audax quod patrios flectere tentat equos,
 Par nec erat loris, placuit tamen ire sub axe
 Ætherea, atq; genus testificare deūm,
 Nescius ipse uia perdit conamine uires,
 Mox ruit è curru lapsus in alta freti.
 Hunc iuuat æternis lachrymis fleuisse sorores,
 Sed pius in lenta succina fletus abit.
 Has fert undisonis Tethys tibi fluctibus, illum
 Testantes casum, rupta q; lora ducis.
 Muncra clara deūm uarijs quæ uultibus ornat
 Mille gerens formas Proteus ille senex.
 Hinc quædam radiant auro q; simillima fuluo,
 Et lunæ niueam sunt imitata bigam.
 Lacteus est alijs candor, croceo igne coruscus,
 Hyblæi retinent mellis & illa decus.
 Indiæ opes superant hæc, & Gangetica dona,
 Et quod mollis Arabs, Scythis habet ue rapax.
 Terra nutrit syluas, sunt hæc stabula alta ferarum,
 Siue uelis uros, siue bisonta magis.
 Hic nusquam notus, bene tornus nascitur alces,
 Atq; feri armenta conspiciuntur, equi,
 Quiq; sua pelle est gratus uestire gainus
 Membra uirum, rigidum pellit & inde gelu
 Hæc ubi legisti, Stellæ Federice memento,
 Brussica qui cunctis gesta legenda dedit.

DE MOLVCCIS INSVLIS ATQVE

ALIIS PLVRIBVS MIRANDIS, QVAE NOVISSIMA

Castellanorum nauigatio Serenifs. Imperatoris Caroli. v.

auspicio suscepta, nuper inuenit: Maximiliani Trans

syluani ad Reuerendifs. Cardinalem Saltz

burgensem epistola lectu per

quam iucunda.

VERENDISSIME ac Illustrifs. Domine, domine mi unice humilli. commē. Redijt his diebus una ex quinq; illis nauibus, quas Cæsar superioribus annis dū Cæsareæ Augustæ esset, in alienum & tot iam seculis incognitum orbem miserat, ad inquirendum insulas, in quibus aromata, perueniūt.

Nam licet Lusitani Portugallenses ex aurea Chersoneso, quam nunc Malacchen putamus, magnam uim eorum ad nos deferant, nihil tamen Indiæ illæ suæ præter piper gignunt. Reliqua enim ut cynamomum, gariophilum & myristicam nucem quam muscatam, & operimentum eius, quæ florem muscatæ uocamus, ad suos Indos ex lōginquis atq; adeo nomine tantum cognitis insulis aduehi certum est, nauibus nullo ferramento, sed palmarum folijs duntaxat compactis, quarum uela rotunda sunt, & hæc quoq; ex uimine palmarum contexta. Hoc genus nauium iuncas appellant, unico tantum uento secundo aut aduerso agi solitas. Nec mirum, quum hæc omnibus ferè seculis nostris mortalibus incognitæ fuerint. Nam quæcunq; hæctenus de aromatu huiusmodi natio solo à priscis autoribus prodita legimus, partim prorsus fabulosa sunt, partim à ueritate tã aliena, ut etiã regiones illæ ubi ipsi aromata gigni prodidere, ab ijs oris ubi nunc ea nasci compertum est, paulo minus distent quàm nos ab eis seiungimur. Nam ut reliqua omittam, tradidit Herodotus alioqui clarissimus autor, cynamomum in auium nidis reperiri, in quos uolucres illud ex longissimis regionibus, & præsertim Phœnix (cuius nidum nescio quis unquam uiderit) detulissent. Plynius uero qui certius aliquid afferre posse sibi uidebatur, quod iam ante atatem suam, tum Alexandri Magni tum aliorū classibus multa illustrata fuissent, tradit cynamomū gigni in Aethiopia Troglodytis connubio commixta. Quum nunc compertum sit cynamomum longissime ab omni Aethiopia gigni, & maxime Troglodytarum, hoc est, in speluncis subterraneis habitantium. Nostris autem qui nunc rediere, quibus nihil tam cognitum erat quàm Aethiopia, necessarium fuerat, prius quã has insulas repererint & huc redierint, uniuersum orbem idēq; sub amplissimo pierunq; parallelo circuire: quæ nauigatio cum & admirabilis habeatur, & nostra superiorū uic atate ulla, non modo non inuenta, sed nec unquam tentata fuerit: statui & cursum eius et totius rei seriē

R.D.T.

R. D. T. quam uerissime scribere. Curauim enim mihi & à duce classis & à singulis nautis qui cum eo rediere, referri omnia diligentissime. Retulerunt autem & Cæsari, & alijs multis singula quidem ea fide & sinceritate, ut non modo nihil fabulosi afferre, sed fabulosa omnia alia, ueteribus autoribus prodita refellere & reprobare narratione sua uiderentur. Nam quis Monoscelos seu Scyopodas, Scyritas, Spitameos, Pigmæos & multa huiusmodi monstra potius quam homines esse crediderit. Cùm & à Castellanis in occidentem per meridiem & à portugallensibus in orientem uelificantijs tot loca ultra tropicum Capricornum quæsitâ, inuenta, iustrataque fuerint: ab his autem nostris, reliquus uniuersus orbis nauigatione nunc peragratus sit, neque tamen unquam de huiusmodi monstruosis hominibus certi quicquam audiri potuerit, credi debet ea omnia fabulosa et mendacia esse anilia, nullo certo autore per manus quodammodo tradita. Sed ne ego cui totus nunc orbis peragratus est, in orationis meæ exordio nimium digrediar, ad rem uenio. Cum hinc ante annos ferè triginta Castellani in occidentem, portugallenses autem in orientem nouas atque incognitas terras perquirere cœpissent, ne alter alteri impedimento essent, partiti sunt duo hi reges inter se terrarum orbem summi pontificis, puta Alexandri sexti auctoritate, hac ratione, ut ab Insulis Hesperidum, quas nunc promontorii seu capitis uiridis appellant, recta in occidentem tercentum sexaginta miliaria, quas leucas uocant, linea uersus Arcticum*, & altera uersus australem polum protenderetur, quoad rursus coirent, orbemque in duas partes æquales diuiderent. Et quicquid incognitæ terræ in parte orientali detegeretur, hoc Portugallensibus cederet: quicquid in occidentali, Castellanis. Hinc factum est, ut Castellani per meridiem in occidentem semper nauigauerint, & ibi continentem terram amplissimam, insulas uero maximas & innumeras auri & margaritarum aliarumque opum diuitias, & nunc postremo ingentem urbem mediterraneam Tenosticam in lacu quodam Venetiarum more sitam inuenerint. De qua multa & magna, uera tamen, Petrus martyr memoriæ prodidit, auctor circa rerum fidem quam elegantiam sermonis accuratior. Portugallenses uero, per meridiem & litora Hesperidum Ichthyophagorum æthiopum æquinoctialem & Tropicum Capricorni prætereuntes, in orientem nauigauerunt: & multas maximasque prius, incognitas insulas, atque adeo Nili fontes & Troglodytas inuenerunt. Illinc per Arabicum & Persicum sinus in Indiæ litora intra Gangem, ubi nunc maximum emporium idem & regnum est Calicuticum, delati sunt. Hinc ad Taprobanem quam nunc Zamaram uocant nauigarunt. Nam ubi Ptolemæus, Plynius, & reliqui Cosmographi, Taprobanem posuere, nulla nunc est insula, quæ ulla ratione ea esse aut credi possit. Inde ad auream Chersonesum ubi nunc Malacca celeberrima urbs & maximum orientis emporium situm est peruenerunt. Ex hac sinum magnum ingressi sunt, ad Sinarum usque populos, quos

nunc

nunc Schinas uocant, ubi cādidam gentem & ciuilem satis reppererunt, Germanis nostris similem, Credunt Seres & Scythas Asiaticos eousque protendi. Et licet incertus quidam rumor peruagaretur Portugallenses in Orientem eousque progressos, ut limitibus suis transcensis in Castellanorum terminos uenerint, Malaccham & sinum magnum intra nostros fines contineri, omnia tamen dicta potius quā credita fuere, donec ante quadriennium Ferdinandus Magellanus Portugallen. uir clarus, & qui multis annis Portugallen. nauium præfectus, oras totius orientis peragrarat. in odio regis sui, quem in se ingratissimum querebatur, & Christophorus Haro frater foceri mei, qui ex Vlyssipone, quam uulgo Lisbonam uocant, per suos multos annos in oriente illo & tandem cum Sinarum populis mercaturam fecerat, ita ut earum rerum magnum usum haberet. Is quoque iniuria à Portugallen. rege accepta, se in Castellam patriam recepit: Cæsari ostenderent, nondum quidem satis compertum utrum Malaccha Castellanorum finibus aut Portugallen. cōtineretur. Propterea quod hætenus nulla certa longitudinum ratio inueniri potuisset, satis tamen constare, si magnū & Sinarū populos ad Castellanorum nauigationē pertinere. Hoc itē haberi longe certissimum, insulas quas Moluccas uocant, in quibus aromata omnia gignerent, & unde in Malaccham ueherentur, in occidentem Castellanorum contineri, posseq; ad illas nauigari, & inde aromata facilius minoreq; impensa & pretio tanquam ex natiuo solo in Castellam deportari. Ratio nauigationis erat, ut ex occidente subter inferius hemisphariū in orientem usq; nauigarent. Res penè ardua & uana uisa est. Non quod graue existimabatur, recta ex occidente in orientem subter hemispharium uehi, sed quod incertum esset, utrum ingeniosa natura, quæ nihil nō summa prouidentia constituit, ita orientem ab occidente partim mari, partim terra distinxisset, ut hoc itinere & nauigationis cursu ad orientem perueniri posset. Non enim compertum erat, utrum illa ingens regio, quam terram firmam uocant, occidentale mare ab orientali disterneret, liquebat continentem illam ab austro in meridiem & inde in occidentem uergere. Repertas etiam ad septentrionem regiones duas, quarum alteram Baccalearum à nouo genere piscium, alteram terram floridam uocant. Quæ si terræ huic firmæ coniungerentur, nequaquam ex occidente in orientem posse deferri: cum nihil de freto aliquo huius terræ quod trāsiri posset, licet diligentissime magnisq; laboribus perquisitum, nunquam tamen inuentum esset. Per Portugallensium autē limites & orientem, rem incertam & longe periculosissimā iudicabant. Qua de re Cæsari & suis uisum est, eos quidem rem ut magnæ spei, sic maioris difficultatis polliceri. Cumq; uterque in diem duceretur, obtulit Magellanus sese iturum, Christophorus autem impensis suis & suorū classem instructurum dummodo autoritate & auspicijs Cæsaris nauigare liceret. In

quo dum obstinatius persisterent, parauit Cæsar ipse classem quinque nauium, & huic Magellanus dux præficitur. Mandata erant ut ad littora terræ firmæ uersus austrum nauigarent, donec illius regionis aut finem, aut fretum ali- quod inuenirent, per quod ad odoríferas illas Moluccas perueniri posset. Soluti itaque Magellanus die decimo Augusti, Anno M. D. X I X quinque na- uibus ex Hispali. Vnde paucis diebus ad insulas Fortunatas, quæ nunc Cana- riæ passim appellantur uentum est. Ad Hesperidum inde insulas peruenere à quibus cursum suum inter occidentem & meridiem uersus continentem illam quæ supra memorauimus cepere, ac intra certos dies felici nauigatione promon- torium detexere, cui sanctæ Mariæ nomen inditum est. Vbi Ioannes Ruydias Solius nauium præfectus, dum iussu regis Ferdinandi catholici litora huius con- tinētis classe peruagaretur, ab Antrophagis quos Indi Canibales uocant, cum aliquot socijs suis comestus fuerat. Hinc nostri perpetuo cursu huius conti- nētis littora legere, quæ longissimo tractu in austrum, quam nunc plagam sub australi polo appellandam duco, & paululum ad occidentem uergentia protenduntur, ita ut Tropicum capricorni ad multos gradus transcendere. Sed non tam facile quam dixi. Sunt enim ultimo Martij sequentis anni de- lati ad sinum cui sancto Iuliano nomen imposuere. Hic polus antarcticus 46. gradus, & $\frac{1}{3}$ super horizontem suum illis eleuatum, tam ex altitudine & decli- natione solis ab æquinoctiali, qua iam plurimum & plus quam altero quouis sy- dere nautæ nostri utuntur, quam ex ipsius Antarcticæ altitudine depederint. Longitudinem uero à Fortunatis insulis in occidentem 56 gradus tradide- re. Nam cum præfati Cosmographi, & præsertim Ptolemæus, longitudes lo- corum à Fortunatis insulis in orientem usque ad Cattigaram centum & octo- ginta gradibus metiretur, & nostri quam longissime in occidente nauigauer- rint, cepere à Fortunatis insulis per occidentem ut debuere, usque ad Cattigarā alios 180. gradus designare. Tamē nostri nauitæ propter ea quod in tam longin- qua adeoque à terra distante nauigatione, longitudini certa signa terminosque sibi præfigere designareque possunt: potius mihi in longitudinum ratione hal- lucinari, quam quicquam certi attulisse uidentur. Attamē ea interim qualiacun- que fuerint, donec certiora reperiantur, non prorsus reijcienda sed admitten- da existimo. Sinus hic uastus uidebatur, & speciem freti referre. Quamobrem Magellanus præfectus duabus manibus sinus situm explorare iubet. Ipse reliquas in alto anchoris firmat. Post biduum relatum est sinum uadosum nec longius in terram prætendi. Nostri in reditu aliquot Indos, ad littora con- chylia legentes conspexere. Indos uocant omnium incognitarum terrarum in- digenas. Erant proceræ longitudinis, palmorum scilicet decem, ferinis pellibus tecti, fusciore quam regionis situs postularet, ad quos dum aliquot ex nostris in terram egredierentur, atque illis tintinnabula & chartas papyraceas depictas ostenderent, cepere nostros ad rude murmur & inconditum carmen circum- saltantes.

saltantes, utq; nostris sui admirationem facerent, demisere absq; nausea ses-
 quicubitales sagittas per guttur ad stomachi usq; fundū. Quas protinus rur-
 sus extrahentes quasi ea re fortitudinem suā ostentassent, gaudere uisi sunt.
 Venere tandem tres tanq; legati, & nostros signis quibusdam orarūt, ut se-
 cum longius in terram: progredierentur, quasi essent eos omni hospitalitate
 excepturi: Mittit magellanus cum his uiros septē bene instructos, ut regio-
 nem & gentem diligenter quoad possent indagarent. Hi cū eis ad mediter-
 ranea regionis 7 milliaria profecti sunt, uentum est in desertum & inuium
 nemus. Hic erat tugurium humile admodum & ferarū pellibus coopertum
 Duæ erant in eo mansiones, in altera mulieres cum prole sua, in altera uiri
 uersabantur. Mulieres & infantuli tredecim & uiri quinq; erant. Hi hospites
 suos ferali apparatu, qui tamen illis regius uidebatur excepere. Occisum est
 animal quod haud multū ab onagris differre uidebatur, huius carnes semi-
 tostas nostris apposuerunt nullo alio cibo neq; potu apposito. Nostris noctu
 præter morē sub pellibus cubare necessarium erat, ob ingentē uim niuium
 & uentorum. Quare priusquā dormirent excubias disponunt. Idē & Indi fa-
 ciunt, qui ad focum horribile quid stertentes, prope nostros strati erāt. Quū
 illuxisset, nostri postulant, ut cū familia unā secum ad naues reuerterentur
 Quod cū Indi illi diu negassent, & nostri hoc imperiosius exigere cœpissent,
 ingrediuntur uiri ferale illud gynecium. Hispani arbitrati sunt eos cum uxo-
 ribus hanc transmigrationem consultare. Cum interim alijs quibusdā hor-
 ribilibus pellibus, à planta pedis ad summū uerticem tecti, facie uarijs colo-
 ribus infecta, arcibus & sagittis ad prælium terribili & stupendo hoc accin-
 ctu ornati & longe maioris quàm antea staturæ in aciem prodeūt. Hispani
 qui ad manus deueniendū putabant, pixidem emitti iubent. Qui ictus etsi
 irritus fuisset, egregij tamē gigantes, qui paulo ante Iouem debellaturi uide-
 bantur, hoc sonitu adeo sunt deterriti ut protinus de pace loqui cœptū sit.
 Summa erat ut tres uiri reliqua familia dimissa, cū nostris ad naues redirent
 Itur itaq; ad naues. Sed quū nostri non modo gigantulorū cursum, sed nec
 passus cursu æquare possent, duo ex ijs ex itinere ad conspectū onagri pro-
 cul in monte pascentis quasi hunc insecuturi essent, fuga euasere. Tertius ad
 naues perductus, sed inedia, quā sibi Indorū more ex tædio indixerat, intra
 paucos dies extinctus est. Et licet præfectus nauium ad tugurium illud reui-
 sisset, ut denuo unum aliquē gigantum eorum caperet, quem pro rei nouita-
 te Cæsari afferret, nemo tamen inuentus est, sed omnes unā cū tugurio alio-
 sese transtulerunt. Vnde liquet gentem illam quoq; uagā esse, nec postea no-
 stri, licet ad sinum illum per multos dies ut infra memorabimus permanis-
 sent, Indū amplius in litore illo cōspexere: sed nec tanti etiam quicq; in ea re-
 gione esse arbitrati, quo & mediterranea illius longius scrutari deberent. Et
 quanquā Magellanus animaduerneret longiorem mansionem illic inutile

esse, tamen quia mare aliquot dies fluctuosum, cœlūq; turbidū essent, & terra illa continue ad austrum uergeret, ut quo magis progredierentur, eo regionem frigidiorē inuenturi essent, discessus necessario de die in diem dilatus est, donec iam mensis Maius aderat, à quo illic asperrima hyems sæuire incipit, atq; adeo, ut iam in nostra æstate ibidem hyemandū esset. Prospiciens autem Magellanus nauigationē diuturnam fore, com meatū inter suos, quo longius copia eius suppeteret, parcius iubet distribui. Hispani ubi per aliquot dies rem æquanimitè tulissent, hyemis quoq; magnitudinē ac terræ rigorem ueriti, orarunt tandē præfectum suum Magellanum, ut quoniā animaduerteteret regionem illam perpetuo tractu in austrum protēdi, nec spem finis illius aut freti superesse, hyemen quoq; sæuam imminentem, & multos inedia rerumq; incōmoditate extinctos, sese quoq; legem illam sumptuariā quam tulisset, diutius nō posse sustinere: Cæsarem autē nunquā eius animi fuisse, ut quicquā obstinatius tentari deberet, cui natura cæteraq; difficultates obstarent, labores suos iam satis perspectos probatosq; fore. Quū eouſque prouecti iam essent, quo nulla unquā mortalium uel audacia uel temeritas progredi ausa fuisset. Posse autē facile, flante ab austro uento intra aliquot dies, si meridiem uersus uelificarent, in mitiorem aliquā plagam deferri. At contra Magellanus, cui iam decretū erat aut mori aut cœpta perficere, respondet sibi à Cæsare cursum nauigationis præscriptū, à quo neq; posset neq; uellet ulla ratione discedere, & propterea eouſq; nauigaturū, quoad terræ huius aut finem aut fretū inueniret. Quod etsi hyeme obstante in præsentia præstare non posset, in æstate tamē regionis illius rem facilem fore. Siquidem ipsos tunc uersus Antarcticū terræ huius tractū secutos, quoad illius tota ea æstas unicus & perpetuus foret dies. Esse quoquo modo uellent, unde in diem & hyemis incōmoditatem leuare possent. Siquidem lignorū magnam esse copiam, mare, conchylia & pleraq; genera pisciū optimorum præbere: Fontes ibi salubres, aucupium quoq; & uenationem subuenire multis. Panem uero & uinū neq; hæcenus defuisse neq; deinceps defutura, dūmodo ea ad necessitatem, & tuendam salutem, non ad uoluptatē & luxū dispensari patiātur. Nihil autē hæcenus actū, quod aut admiratione dignū, aut quo reditui necessitatē prætexerent. Siquidem Portugallenses nō modo quotannis, sed quotidie ferè tropicum capricorni, cū in orientem penetrarent, nullo negotio ad duodecim usq; gradus transcendere. Se autē quantula laude dignos existimandos, qui quatuor nō amplius gradibus longius in austrum processissent. Sibi certe hoc statutum, antea se extrema passurum quam Hispaniam cum ignominia repetiturū: credereq; socios omnes, aut saltem eos in quibus generosus ille Hispanorū spiritus nōdum prorsus esset extinctus, eiusdē quoq; animi esse. Illud itaq; dūtaxat hortari, ut reliquū hyemis æquo animo sustinerent: tanto fore uberiora præmia, quāto maioribus laboribus

& pericu

& periculis Cæsari nouū & incognitum aromatum atq; auri diuitem orbē aperuissent. Hac cōcione Magellanus suorum animos mitigatos erectosq; esse existimans, intra paucos dies nefaria fœdaq; seditione afflictus est. Nā uulgo inter nauales socios cœpere sermones de uetere atq; aeterno Portugalensium Castellanoꝝ odio, Magellanium Portugallensem esse. Nihil ab eo gloriosius patriæ suæ geri posse, quàm hanc classem cū tot uiris perdere. Neq; credendum, etiam si posset, Moluccas insulas reperire cupere, sed satis habiturū si Cæsarem aliquot annos uana spe possit circumducere, interim noui aliquid euenturū, unde Castellani ab aromatum inquisitione prorsus auertantur. Neq; item cœptum iter ad Moluccas illas beatas pertendere, sed ad externas aliquas niues ac glaciē & cœli perpetuam intemperiem. Magellanus his dictis mirifice iritatus corrigit socios, sed asperius aliquādo, quàm homini peregrino, idq; in regione longinqua præfecturā gerenti cōueniret. Itaq; facta conspiratione nauem occupant, regressum in Hispaniam apparentes, ille cū reliquis quos adhuc dicto audientes habebat nauigium illud inuadit, ducemq; eius ac alios præcipuos supremo supplicio afficit, ijs etiā in quos iure id fieri non poterat eam sortē subeuntibus. Erant enim regij quidam ministri, in quos nemo præter Cæsare ipsū eiusue senatum, capitali pœna animaduertere iure potest. Nemo tamen pro tēpore regni imperium detrectare ausus fuit. Licet nō defuere qui adinuicem susurrarent, Magellanium eo modo in reliquos ad unum omnes Castellanos sæuitia grassaturū, donec sublatis uniuersis è medio ipse cum paucis Portugallensibus suis eadem classe in patriā reuerti posset. Altius itaq; hoc odiū pectori Castellanoꝝ infedit. Magellanus tamen cū primum maris procellas & hyemis asperitatem mitescere animaduertit, soluit ex sinu diui Iuliani 24 Augusti. Vtq; antea multos dies terræ tractum in austrum uergentē fuerat secutus, conspectum est tandem promontoriū, quod sanctæ crucis appellauere. Vbi dū eos sæuior tempestas ab oriente exorta deprenderet, una ex quinque nauibus ad litora elisa est, hominibus cum mercibus & armamentis saluis, præter seruum unum Aethiopem, qui fluctibus obrutus & demersus fuit. Hinc tellus paulo inter orientem & austrum protendi uisa est, quam dum more suo lustrare incipiunt, 26 Nouēbris, fauces quædam quæ speciem freti præse ferrent detectæ sunt, ingreditur eas Magellanus, protinus cum uniuersa classe, dum alios atq; iterum alios sinus cōspicit, iubet eos omnes diligenter nauibus collustrare, si uspiā transitus pateret, quas se ad quintū diē quæcunque acciderent, in freti faucibus expectaturum recepit: una ex his cui ipsius Magellani ex fratre nepos Aluarus Meschita præfuit, per sinus ipsius reflexus iterū in mare unde sinū ingressa fuerat defertur. Hispani aut cum se lonā reliquis nauibus distare cōsiderarent, facta cōspiraitone de reditu, Aluarū præfectū nauis suæ in uincula cōſciunt, ac iter suum septentrionem uersus

capiūt suntq; tandem ad litora Aethiopiæ delati, inde parato cōmeatū, octa-
 uo mēse postq; à reliquis discesserāt, in Hispaniā uenere. ubi Aluarū causam
 ex uinculis dicere faciūt, quasi ipsius maximo cōsilio atq; suasu, patruus Ma-
 gellanus tāta sæuitia in Castellanos usus fuisset: At Magellanus ubi aliquot
 dies ultra statutū tempus, nauim hanc expectasset, & altera redisset, quæ ni-
 hil præter sinum uadosum, scrupulosq; & rupes altissimas in litore cōperis-
 set: tertia uero nauis nuntiaret sinū hunc maximum freti similitudinē habe-
 re, quū triduo nauigantes exitum quidē nullum, sed quo latius progressi fu-
 issent, angustius maris spatium inuenissent, & eam altitudinē cuius multis in
 locis nulla longitudine fundum attingere potuere: animaduertisse etiam ex
 æstu maris, fluxū aliquando quāam refluxū uehementiorem, inde illis quoq;
 persuasum esset illac transitū in aliud aliquod pelagus patere: statuit per hūc
 uela uentis dare. Erat fretū hoc, quod quidem tūc fretum esse ignorabatur,
 latitudinis aliquando trium, aliquando duorū, nonnunq; decē, aut quinq;
 milliariorum Italicorū, uergebatq; paululum in occidentē. Altitudo autē po-
 li australis duos supra quinquaginta gradus inuenta est: longitudo uero ea-
 dem quā ad sinum sancti Iuliani cōperissent. Aderat iā mensis Nouembris,
 noctē habebant paulo amplius horarū quinq; & nullos unq; mortales in li-
 tore conspexere. Visa fuit tamē nocte quadā ignium maxime à sinistro late-
 re multitudo, ex quo coniecturā faciunt se ab incolis regionis illius fuisse con-
 spectos. Magellanus autē qd' terram illam fragosam atq; in super aternis fri-
 goribus rigentē uideret, indignū iudicabat in ea indaganda plures dies per-
 dere, quamobrē tribus tantummodo nauibus cōtinuo cursu in interiora fre-
 ti uectus est, donec uicesimo secundo die postquā in eo nauigare cœperat, in
 aliud mare amplum atq; uastū deferret: longitudinem freti milliarium Hispa-
 norum ferē centū esse attestantur: Terrā quam ad dextram habuissent: con-
 tinentem esse quā diximus haud dubiū est. Ad sinistram autē non emporiū,
 sed insulas esse existimant, quod aliquādo ex latere illo, in ulteriori litore ma-
 ris repercussum & fremitum audiuisent. Videt Magellanus, continentē rur-
 sus recta ad septentrionē dirigi, quamobrem iubet dimissa terra illa ingenti
 ad dextram nauigationis cursu per uastū & ingens hoc pelagus, quod ne-
 scio an unquā nostras aut alienas naues conspexerit, rectā eam oram dirige-
 re, ex qua Corus flare consueuit, hoc est inter occidentem & septentrionē, ea
 quidē ratione ut tandē per occidentē in orientem ac rursus sub zonam torri-
 dam perueniret, satis enim exploratū habuit Moluccas in remotissimo esse
 oriēte & haud multum à linea æquinoctiali posse distare. Hic perpetuus cur-
 sus fuit: neq; ab eo unquā discessere, nisi quantū tempestatum & uentorum
 uis eos aliquando aliorsum declinare coëgit, ubi quadraginta dies hoc mo-
 do uehementi & ut plerunq; secundo uento per altū delati fuissent, ac nihil
 unquā nisi pontum & undiq; pontū conspexissent, iamq; rursus ferē sub tro-
 pico

pico capricorni nauigarent, uenere in conspectū insulæ duę, exiguæ tamen & steriles, ad quas dū naues appellere conarentur, eas inhabitatas inuenerūt ad eas tamen curationi corporū (Nam piscatio habebatur satis cōmoda) bīdium consumptū est. Insulas tamen has infortunatas cōmuni decreto appellant. Tum rursus inde soluerunt, pristino illo cursu & nauigationis instituto. Dumq̃ iā trimestre supra dies uiginti feliciter per altū hoc ueherentur, ac ingens maris spatiū mensi essent, uastiusq̃ quā ullū humanū ingenium caperet, quod assidue ferre magna uī uentorū acti essent, consisteretq̃ iam denuo citra æquinoctialem lin eā, cōspecta est eis tandem insula quædā ab indigenis, ut postea cognouerūt, Inuagana nominata. Qui dū propius accederent, cōpererunt altitudinem poli Arctici undecim graduum. Lōgitudinem uero à Gadibus per occidentē 158 arbitrabantur. Protinus alias atque iterū alias insulas prospexere, ita ut se in archipelagū quendā ingentē delatos uiderent, ad Inuaganā uentum est, attamen insula inhabitata inuenta est. Accedūt aliam exilem licet, ubi duas Canoas Indorū cōspiciunt, sic enim hoc genus nauigij quod peregrinum est ab Indis nuncupari solet, est enim excissum cauatūq̃ ex unico arboris trunco, capitq̃ unum uel ad summum alterum hominem, indicjs ac signis sicut muti cū mutis loqui solent. Ab Indis scrutantur nomina insularū, & unde nam eis cōmeatus copia subministrari posset, cuius magna penuria premebantur, intelligunt illā in qua fuerant Inuaganā, ubi tunc essent, Acacan nuncupari, sed utranq̃ inhospitam. Cæterū haud longe distare insulam, cui Selani nomē esset, quā & fere digito ostendebant, eam habitam, & copiā omnium rerū quæ ad uitæ necessitatem spectarent in ea reperiri. Nostri aquatiōe in Acacan facta, ad Selani tendunt, deprehendit hic eos aduersa tempestas ut ad insulam illam naues appellere nequiuissent, quin ad Massanam aliam insulam deiecti sunt, ubi triū insularū agit rex, inde ad Subuth peruenere, ampla hæc est & ingens insula, ubi inito cū regulo fœdere, protinus in terram descendunt, ut sacra de more Christianorū facerēt. Aderat enim festū resurrectionis illius qui nos saluos fecit. Quare in litore ex nauiū uelis & ramis sacellum atq̃ in eo altare Christianorū ritu construūt, patrioq̃ more sacra faciunt. Accurrit regulus cū magna Indorum multitudine, qui omnibus peractis uisi sunt hoc deorū cultu delectari, Præfectumq̃ atq̃ aliquot ex præcipuis in tuguriū reguli deducunt & ea quæ habebāt cibaria apponunt. Panis quē sagum uocāt, erat ex trunco seu ligno arboris haud multū à palmis dissimilis. Hæc frustratim dissecta, ac in sartagine oleo frixa panē hunc præbet, cuius particulam Reuerendis, D. T. mitto: potus erat humor qui ex cōscissis palmarū ramis defluere & manare solet. Aucupia quoq̃ conuiuū ornabant. Reliqui fructus illius etāt regionis. Conspicit Magellanus in domo reguli quendā agrū & iam prosum ex extenuatum, scrutatur quisnā hic esset, et quo morbi genere torqueatur. Intelligit nepotē illius reguli, & iam biennio uehementi febris laborasse: iubet

eum bono animo esse: si modo Christo se deuoueret, protinus salutē & pri-
 stinam ualetudinem recuperaturum. Indus conditionē accipit. Cruceq; ado-
 rata baptismum capit, postmodum se incolumē affirmat, surgit ex lectulo, am-
 bulat, cibum sumit ut reliqui. Nescio quæ insomnia Indis suis narrat. Quid
 multa: Regulus ipse cum Indorum duobus millibus supra ducentos bap-
 tizatur, Christi q; nomen & religionem profitentur. Magellanus autem hanc
 insulam diuitem auri & gingiberis esse considerans, præterea omnibus cir-
 cumuicinis insulis situ suo adeo opportunam, ut inde facile earum opes &
 terræ munera posset explorare. Quapropter regulū Subuth adit, illicq; per-
 suadet, cum ipse dimisso uano atq; impio deorum cultu, se ad Christi religio-
 nem conuertisset, æquum esse ut reguli proximarum insularum eius iussui
 imperioq; parerēt, statuisse se itaque hac de re legatos mittere, & eos qui mi-
 nus dicto audientes forent, ad hoc armis rogere. Placet barbaro conditio, le-
 gati mittuntur. Venit idem atq; alter regulus, & Subuthicum patrio more
 adorāt. Erat proxima insula Mauthan, cuius rex cæteris milite & armis præ-
 stabat, ille recusat se eum adoraturum cui imperare iam diu solitus fuisset.
 Magellanus, qui quod cœpisset conficere cuperet, armari iubet quadragin-
 ta ex suis, quorū uirtutē & in bello robur perspectū habuit, in que Mauthan
 cymbis transuehitur, quæ proxima insula erat. Subuthicus regulus aliquot
 ex suis ei adiunxit, qui insulæ situm & naturam locorum doceant, et si in rem
 esset acie etiam decerent. Rex Mauthan nostros aduentare prospiciens, ad
 tria milliaria suos in campum educit, Magellanus suos cum tormentis ma-
 chinis que bellicis, licet paucis, in litore exponit, quanquam se longe hosti-
 bus inferiorem numero animaduertent, gentem præterea bellicosam, quæ
 lanceis & alijs longioribus armis uteretur, satius tamen duxit cum eis acie
 decernere, quàm aut regredi aut Subuthico milite uti. Iubet itaq; suos bono
 ac constanti esse animo, neque terreri hostium multitudine: cū sæpe uisum,
 esset, cum alias tum proximis diebus, in insula Iuacatan Hispanos ducētos,
 aliquando ducentena & nonnunquam trecentena hominum millia acie fu-
 disse. Subuthicus uero ostendit, se non eos ad pugnandum, sed ad suorum for-
 titudinem & in bello robur spectandum adduxisse. Itaq; impetu in hostes
 facto pugnatur acriter utrinq; sed cum hostes numero nostros superarent
 & longioribus armis uterētur, quibus nostris multa incōmoda inferrēt, cōsof-
 sus est tandē ipse Magellanus. Reliqui autē & si nondū planē uicti uiderētur,
 amisso tamē duce pedē referūt. Quos hostes, quod in ordine retrocederēt, in
 sequi nō audēt. Reuertunt itaq; Hispani amissis classis præfecto Magellano
 & alijs socijs septē in Subuth, ubi nouū classis præfectū eligūt Ioannē Serra-
 nū, uirū haud spernendū, is protinus inita fœdera cū Subuthico rege, nouis
 muneribus renouat, ac Mauthā regē se deuicturū spondet. Habuerat seruū
 Magellanus ex insulis Moluccarū ortū, quē aliàs in Malaccha emerat, Hic
 Hispanā linguā absolute callebat, & eo alio adhibito interprete Subuthico,
 qui

qui Moluccē. sermōis gnarus erat, nostri negotiabātur: hic praelio Mauthēsi
 terfuerat, & exilia quādam uulnera in eo acceperat. Qua de re cubabat toto
 die intētus ualetudini. Serranus qui nihil sine eo pertractare potuit, corripit
 hominem durioribus uerbis, eum scilicet nō desisse seruū atq; mancipium
 esse occiso Magellano, sed grauius seruitutis iugū subiturū & asperrimis lo-
 ris cāsum iri, nisi officiosius demandata ministeria exequeretur. Seruus hic
 ex his uerbis ingens odiū in nostros concipit. Dissimulata tamen ira post ali-
 quot dies regulum Subuthicū adit, docet infatiabilem esse Hispanorū auar-
 itiam. Illisq; hoc statutū & decretum, ut deuicto Mauthano rege, in ipsum
 postea sēuiant & captiuum abducant, neq; aliud rebus suis remedium ad-
 hiberi posse, quā fraudē fraude praeuenire. Barbarus omnia credit. Clām
 pacem cum rege Mauthan & reliquis facit, & in nostrorū exitium cōspirant.
 Vocatur ad solenne conuiuium præfectus Serranus cum reliquis omnibus
 præcipuis, qui numero 27 fuere. Hi nihil mali suspicati quod Barbari omnia
 astute dissimulauerant, secure & incaute in terrā tanq; ij qui cum regulo ci-
 bum sumpturi essent, descendunt. Inter epulandum ab ijs qui in insidijs col-
 locati fuerant opprimuntur. Fit clamor, undiq; nuntiatur protinus in nauibus
 nostros occisos, & in tota insula hostilia esse omnia: prospiciunt ex nauibus
 nostris, pulchram crucem quam in arbore posuerāt: à barbaris magno
 furore in terram præcipitari & in frustra secari. At Hispani reliqui qui in nauibus
 manserant, de sociorum clade edocti, maiores insidias uerentur. Quæ
 propter anchoris sublatis uela uentis ocyus cōmittunt. Adducit paulo post
 ad litora uinctus misere Serranus, obsecrat, ut à tam dira captiuitate redima-
 tur, se impetrasse ut redimi liceret, modo de suis hoc fieri concedatur. Nostri
 & si ducem turpe hoc modo relinquere existimabant, tamen fraudem & in-
 sidias uerti, in altum tendunt, relicto Sarrano misere ad litora lachryman-
 te, opemq; atq; auxilio suorum planctu ingenti lugubriq; implorante. Hi-
 spani duce socijsq; amissis tristes anxijq; nauigabant, non modo calamita-
 te & sociorum clade perturbati, sed quod iam ad eam paucitatem & numerū
 essent redacti, qui ad tres naues gubernandas impar haberetur. Qua de re
 consilium ineunt, & continuo communibus suffragijs nihil magis in rē esse
 decernunt, quā una aliqua trium nauium igni absumpta, duas duntaxat
 asseruare. Accedunt itaq; proximam insulam cui Cohol nomen erat, & ar-
 mamentis in alias duas naues translatis, tertiam hanc concremant. Inde ad
 insulam Gibeth deferuntur. Quam & si auro ac Gingibere multis que alijs
 rebus felicem cognoscerent, diutius tamen ad eam non morandum censent
 quod Indos illos nulla beneuolentia ad se allicere potuerint. Armis autem
 decernere paucitas prohibebat. Illinc ad Porne insulam tendunt. Duæ in
 hoc archipelago insulæ erant ingentes amplæ que, quarum altera Siloli di-
 cta est, cuius rex sexcentos liberos habebat. Altera quam diximus Porne
 Siloli maior est, Quippe quæ navigatione sex mensium ambiri uix possit,

Porne aut̄ triū. Sed quemadmodū illa uastior, ita hęc & terrę felicitate beati
 or, & urbis eiusdem nominis magnitudine clarior est. Sed cū Porne insulę
 cęteris quas hęcenus collustrassent nobilior haberetur, unde & cęteros bo-
 nos mores uitęq; cultū accipere uidebant, statui horū populorum mores et
 instituta paucis attingere. Sunt omnes hī insulani Caphrę, hoc est gętiles,
 solem et lunam deos colunt: solī dię, lunę uero noctis imperiū ascribūt, illū
 marem, hanc fœminam dicunt, atq; hos cęterarū stellarum parentes uocāt,
 quas omnes deos esse, minutos tamen, arbitrantur. Solem orientē certis car-
 minibus salutant potius q̄ adorant. Itē lunam noctu fulgentē, a quibus libe-
 ros, fœcundam pecoris fœturā, terre huberes frutices, aliq; id genus depo-
 scunt. Cęterum pietatē ac iustitiā colunt, & pręcipue pacē atq; otium amāt,
 bellum uero maxime detestantur, regem suum dū paci studet, ut deū colūt.
 Cum belli cupidior sit, nō quiescunt donec hostium manu in acie ceciderit.
 Qui ubi bellum gerere statuit, quod raro fit, primus a suis in acie collocatur,
 ubi omnem hostium impetū sustinere cogitur. Neq; strenue in hostem infe-
 runt sese, nisi donec regē suū occisum intelligunt, tunc enim primum pro li-
 bertate & futuro rege pugnare incipiūt. neq; unquam apud eos uisus est rex
 belli autor quin in acie ceciderit. Qua de re raro bella gerunt, fines protende-
 re iniquū putant. Omnibus aut̄ pręcipuū est studiū ne finitimos populos
 aut peregrinos iniuria laceessant. Verū si quando ipsi lacessiti fuerint, par pa-
 ri referūt. Et ne latius serpat, protinus ad concordia spectant. Neq; quicquā
 apud eos gloriosius esse poterit, quā si quis prior pacē petierit: neq; itē ma-
 gis indecorum quā in pace petenda pręuentum esse, fœdum aut̄ atq; dete-
 stabile censent pacē petenti negare, etiam si quis iniuria lacessitus fuerit. Nan-
 que in huius exitiū finitimi omnes tanquā dirū atq; impiū protinus conspi-
 rant. Quo fit, ut omni ferē tēpore tranquillitate & otio fruant. Nulla apud
 apud eos latrocinia, cędes etiam nulla. Nemini regem pręterquā uxoribus
 eius & liberis alloqui fas est, nō nisi eminus per cannas quas auri illius appo-
 nunt, & quicquid uolunt per eas insusurrant. Post mortem homini nullum
 esse sensum dicūt, quod nec ullus ante natalē fuisset. Aedes habent exiles ex
 lignis & terra cōstructas, partim rudere, partim palmatis frōdibus coopertas
 In urbe Porne uiginti millia domorū esse certū habetur. Vxores ducūt quot
 alere possunt, cibo utuntur, quem aut aucupiū aut piscatio prębet. Panem
 ex oryza conficiunt. Potū ex liquore qui de conscissis palmarum, ut diximus
 ramis stillat. Alij mercaturam in propinquis insulis faciunt, ad quas iuncis
 deferuntur ali j uenationi, ali j piscationi, ali j agriculturę student. Vestes ha-
 bēt ex gossāpino, animalia etiā ferē omnia quę apud nos sunt pręter oues,
 bouē, & asinū. Equi tamē perexigui et exiles sunt. Cāphorę, gingiberis & cy-
 namomi magnus apud eos prouētus. Inde nostri rege illo salutato & mune-
 ribus cōdonatō ad Moluccas tendūt: quę illis ab eodē rege cōmōstrate fuere
 Veniunt ad litora insulę Solo, ubi margaritas magnitudine ouorū turturū
 aut

aut aliquando gallinarū intelligūt, quæ tamen non nisi in altissimo æquore expiscari possunt. Nostri huiusmodi unionē non attulere, quod anni tēpus illorum piscationem nō præbebat. Cepisse tamen ea in regione ostreū attestantur, cuius caro septē supra quadraginta librarū esset. Hinc facile crediderim tantæ magnitudinis margaritas illic reperiri. Cū satis constet uniones cōcharum partū esse. Et ne quicquā prætermittam, cōstanter nostri asserunt narrauisse insulos Porne, regē gestare in diademate uniones duos oui anserini magnitudine. Hinc ad insulā Gilonam uentū est ubi homines conspexere auriculis longis atq; adeo pendulis ut humeros attingerent, quæ cū admodum admirarentur nostri, intelligunt ab indigenis, haud longe distare aliam insulam, ubi homines essent non solum pendulis, sed adeo latis amplisq; auriculis, ut cū ex usu esset, altera earū uniuersum caput cōtegeret. Nostri autē qui non monstra, sed aromata quærerēt omissis nugis recta ad moluccas tendūt, octauo mense postquā præfectus eorū Magellanus in Mauthan occubuerat, ab eis repertæ sunt. Insulæ sunt numero quinque, Tarante, Muthil: Thedori, Mare, & Matthien nuncupatæ: tū citra, tū ultra, tū etiam sub ipso æquinoctiali sitæ. Alia Gariophilū, alia Myristicā nucem, alia cynamomū gignit. Vicinæ sunt omnes, sed paruæ atq; angustæ admodū. Reges Marmīn paucis ante annis immortales animas esse credere cœpere. Haud alio argumento ducti, quàm quod auiculā quandam pulcherrimā nunquā terræ aut cuiquā aliī rei quæ in terra esset, insidere animaduernerent. Sed aliquando ex summo æthere exanimē in humū decidere. Et cū Mahumetani qui ad eos cōmerci causa cōmearet, hanc auiculam in paradiso ortā, paradysum uero locum animarū, quæ uita functæ essent, attestarentur, induerunt hi reguli Mahumeti sectam, quod hæc de hoc animarum loco mira polliceretur. Auiculam uero Mamuco Diata appellarunt. Quam adeo sancte religioseq; habent, ut se ea reges tutos in bello existiment, etiam si suo more in prima acie collocati fuerint, Plebēi autē Caphræ sunt, & eisdē fere moribus & institutis, quibus insulos Porne ostendimus. sunt egentes admodū utpote apud quos nihil præterquā aromata proueniāt, quæ cū uenenis arsenico & Mercurio sublimato uulgo appellato, ac linteis quibus ut plurimum uestiuntur, libenter cōmutant: in quē uero usum his uenenis utantur nondum satis cōpertum est. Viuunt pane sagu & piscibus, nōnunquā psittacis. Latent tuguriolis demissis admodū. Quid multa? Omnia apud hos humilia & sordida præter pacē, otium & aromata. Quorū alterum & quidem pulcherrimum summūq; bonum ingens mortalium iniquitas ex hoc nostro orbe ad eos relegasse uidetur. Aromata uero tū auaritia tum insatiabilis gulæ auiditas, nos in ignoto etiam orbe illorum quærere cogit. Adeo hominum proteruia salubria quæque haud longius satis nequit protrudere, neque quæluxus & libidinis appetere. Nostri uero Moluccarum situ diligenter inspecto, &

inspecto, & cuiusq; insulæ, præterea regulatorum moribus exploratis, ad Theodori accedunt, & quod hanc copia Gariophili cæteris antecellere, regem uero prudentia & humanitate reliquis regibus præstare intelligebat. Paratis itaque muneribus in terram descendunt ac regem salutant, præbentque munera tanquam à Cæsare missa. Ille muneribus benigne acceptis, in cælum suspiciens, iam inquit biennium agitur, cum uos à maximo rege regum ad inquirendas has terras demissos esse siderum ratione cognoui. Quare aduentus uester tanto mihi gratior iucundiorque est, quanto astrorum significatione diutius mihi præscitus fuit. Et cum nihil huiusmodi euenire scio quod non tam diu factorum & siderum decreto statutum sit, non is ero qui aut facile aut siderum significationi aduersari moliar, sed uolens libensque post hac deposito regio fastigio me tantummodo regis uestri nomine huius insulæ procuracionem gerere existimabo. Quare naues in portum subducite, & reliquos socios in terram tuto descendere iubetote, ut nunc tandem post tam longam maris iactationem totque rerum pericula secure terræ benignitate frui & corpora curare possitis. Neque aliud existimate quam uos in regis uestri regnum uenire. His dictis rex deposito diademate singulos amplectitur, & quæ terra illa alimeta habebat afferri iubet. Nostri hac re lætati, ad socios redeunt, ac quæ acta sunt renuntiant. Hi hac regis comitate & beneuolentia lætati insula potiuntur. Vbi cum aliquot diebus regia munificentiâ fuissent recreati, inde ad reliquos regis legatos mittunt ad insularum copias explorandas, & regulatorum animos conciliandos. Tarante proxima erat, & hæc quoque minima est insula. Quippe quæ paulo ultra sex milliariū Italicorum ambitum habet. Est huic proxima Matthien & ea exilis. Hæc tres Gariophili magnam copiam gignunt, sed longe uberiores in quartum annum. Arbores hæc non nisi in abruptis rupibus prouenire solent, & ita densant, ut plerumque lucum faciant. Arbor hæc tum folijs, tum crassitudine tum ipsa etiam altitudine lauro similis est. Gariophilum quæ uulgo à similitudine clauum nominant nascitur ex summis singulis ramusculis. Corolla primum, tum in ea flos haud alius quam mali aurei prodit. Aciesque seu cuspidis ipsa Gariophili summo stipiti insidet, donec paulatim in longum exurgens mucronem efficit. Rubescit primum mox sole tostum nigrescit. Huius arboris syluas inter se, quemadmodum nos uineas, indigenæ partitæ habent. Gariophilosiris cõdunt, donec aliò à mercatoribus transferatur. Quarta insula Muthil haud cæteris maior. Hæc cynamomum gignit. Arbor hæc surculosa & alioqui sterilis siccitate gaudens, simillima est arbori quæ malum fert punicum. Huius cortex ad solis calorem desiccatus à ligno auellitur, & paululum ad solem detostus fit cynamomum. Huic propinqua est alia insula, quæ Badam appellatur, Moluccensibus insulis maior ampliorque. In ea Myristica nux nascitur. Cuius arbor proceram amplamque est. Arbori quæ nucem iuglandem fert admodum similis. Neque hæc nux aliter quam iuglans producit, gemino protecta operimento, puluinati

to. puluinati primum calycis, sub hoc tenuis membrana, quæ reticulatim nucem amplectit. Hec apud nos Muscatæ flos, ab Hispanis macis uocatur, nobile atq; salubre aroma. Alterum opperimentû ligneum est putamē, ut auellana cui quā diximus ipsa nux inest muscata. Gingiber uero passim in singulis insulis huius archipelagi nascitur. Aliud seminatim, aliud spôte prouenit. Sed quod seminatur nobilius est. Herba similis illi quæ crocū fert, & eo modo eius radix fere nascitur, quæ Gingiber est. Nostri ab regulis singulis benigne suscepti fuere, & exēplo regis Thedori sese Cæsaris imperio ultro submisere. At Hispani qui non nisi unā atque alteram haberent nauim, statuere de singulis quidē aliquid afferre, sed naues Gariophilo onerare, quod huius & anno illo uberior prouentus fuisset, & huius generis aromatis maiorē copiam naues capere possent. Impletis itaq; Gariophilo nauibus, & literis muneribusq; à regibus ad Cæsarem acceptis, discessum parāt, literæ plenæ erant fidei atq; obseruantia. Munera erant enses Indici, aliaq; id genus. Sed præcipuum Mamuco Diata hoc est auicula dei, qua se in prælio tutos inuictosq; putant. Harū quinq; missæ fuere, unam impetraui à præfecto nauis, quā reuerendis. D. T. mitto. Non quod se ea ab insidijs & ferro tutam putet, ut isti perhibent, sed quod eius raritate & pulchritudine delectetur. Mitto quoq; & cynamomi & muscatæ & Gariophili aliquid, ut cognoscat nostra aromata ijs quæ Veneti & Portugallen. afferūt, non modo nō deteriora sed nobiliora quod recentiora sunt, Nostri dum ex Thedori soluissent, ecce altera nauis & maior quidem, uitio facto aquā hausit, ita ut ad Thedori regredi necessum fuerit. Hispani dū hoc incōmodum non nisi magno negotio & in multorū dierum spatio posse tollere animaduertent, conuenere ut altera nauis ad promontorium Cattigara, inde per altū quā longè posset à litoribus India ueheretur, ne à Portugallen sibus conspici posset, donec promontorium Africa, quod ultra capricorni tropicum protenditur, & cui bonæ spei Portugallen. nomen indidere, in conspectum ueniret, quod inde haud difficilis in Hispaniam esset nauigatio. Altera uero nauis cum primū resecta esset, rursus per archipelagū uastumq; illum oceanū ad litora illius cōtinentis quam supra memorauimus cursum caperet, donec eam orā reperiret, quæ è regione Darienis esset, ubi angusto admodū terræ spatio australe illud mare ab occidentali, in quo Castellanorum sunt insulæ, disiungitur. Soluit itaque denuo ex Thedori nauis altera, & citra equinoctialem ad duodecim gradus uecta, promontorium Cattigaræ, quod Ptolemæus longè etiam ultra æquinoctialem protensum arbitratus est, non inuenere. Sed postquam ingens maris spatium demensi essent, ad promontoriū bonæ spei, inde ad insulas Hesperidum delati sunt. Et cum hæc nauis longa hac nauigatione cōcussa aquā admitteret, non potuere nautæ, quorum iam multi etiam rerū & nauigationis incommoditate perierant, exhauriendæ sentinae satagere.

Quapro

MAXIMILIANI TRANSYLVANI EPISTOLA.

Quapropter in unam insularum quæ sancti Iacobi nuncupatur, descenderunt, ut seruos emerent. Nostri autem dum pecuniam nautarum more nō haberent, Gariophilum pro seruis offerunt. Qua re per Portugallenses qui in illa insula magistratum gerunt intellecta, tredecim ex nostris in uincula coniecti sunt. Reliqui in numero decem & octo etant. Hac rei nouitate territi, dimissis socijs continuo in Hispaniam tendunt. Quo decimosexto mense postquam ex Thedori discessere, salui atq; incolumes sexto Septembris ad portum Hispali propinquum peruenere. Digniores profecto nauæ, qui æterna memoria celebrentur, quàm qui cum Iasone ad Colchidem nauigarunt Argonautæ. Nauis autem ipsa multo dignior, ut inter sydera collocetur, quàm uetus illa Argo. Hac nanque ex Græcia duntaxat per pontum uecta est, nostra uero ex Hispali austrum uersus. Indeq; per uniuersum occidentem perq; inferius hemisphærium, in orientē penetrans, rursus in occidentem remeauit. Reuerendissimæ
 D. T. me humillime commendo. Datum Vallisole,
 ti die X XIII. Octobris M. D. X XII.

E. Reuerendiss. ac Illustriss. D. T.

Humillimus & per
 petuus seruator.

Maximilianus
 Transylvanus.

INDEX TERNIONVM.

α β γ δ a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y z A B C D E F
 G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z A a B b C c D d
 Omnes sunt terniones præter Dd quaternionem.

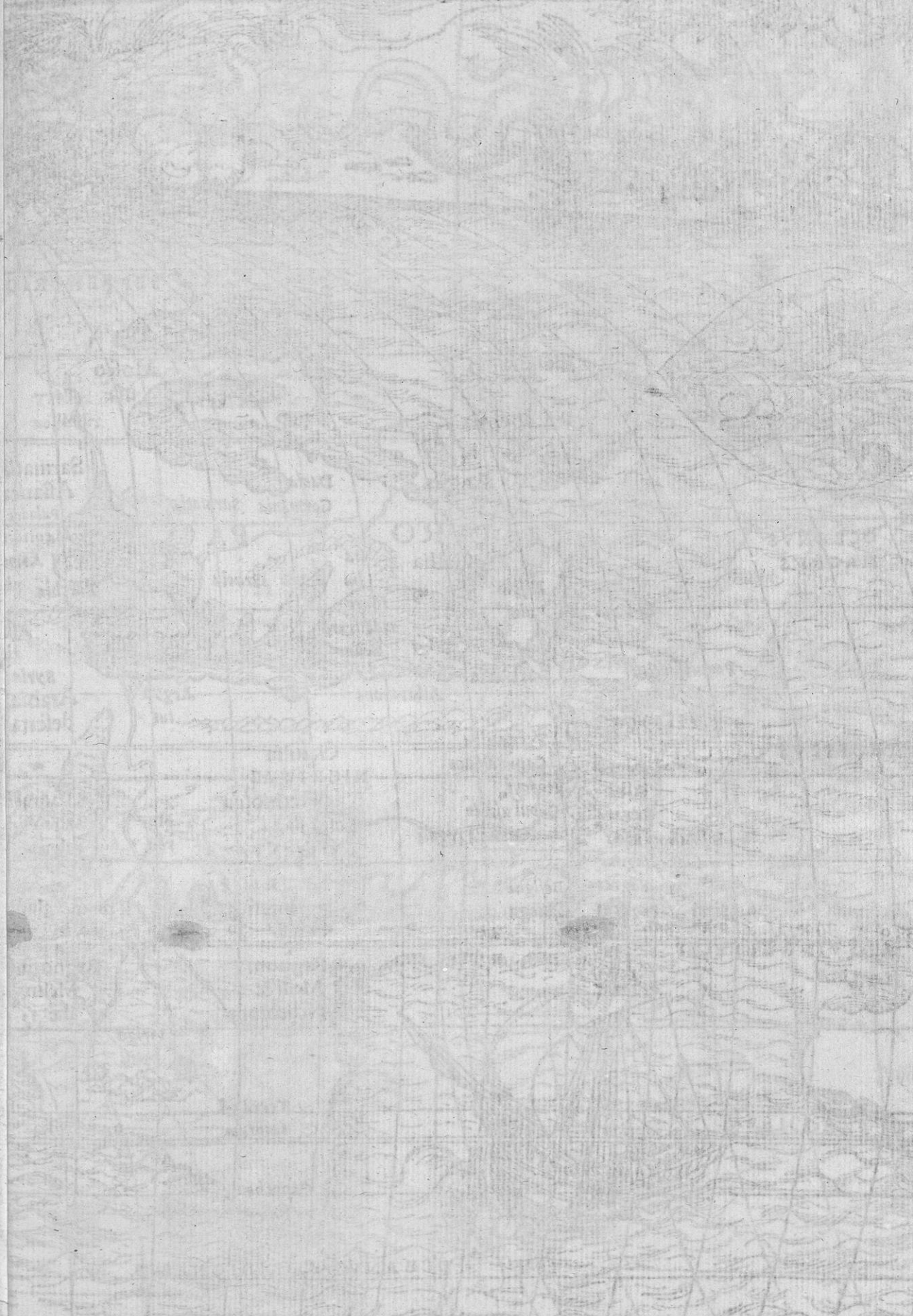
BASILEAE PER IO. HERVAGIVM MENSE NOVEMBRI.

ANNO M. D. XXXVI.

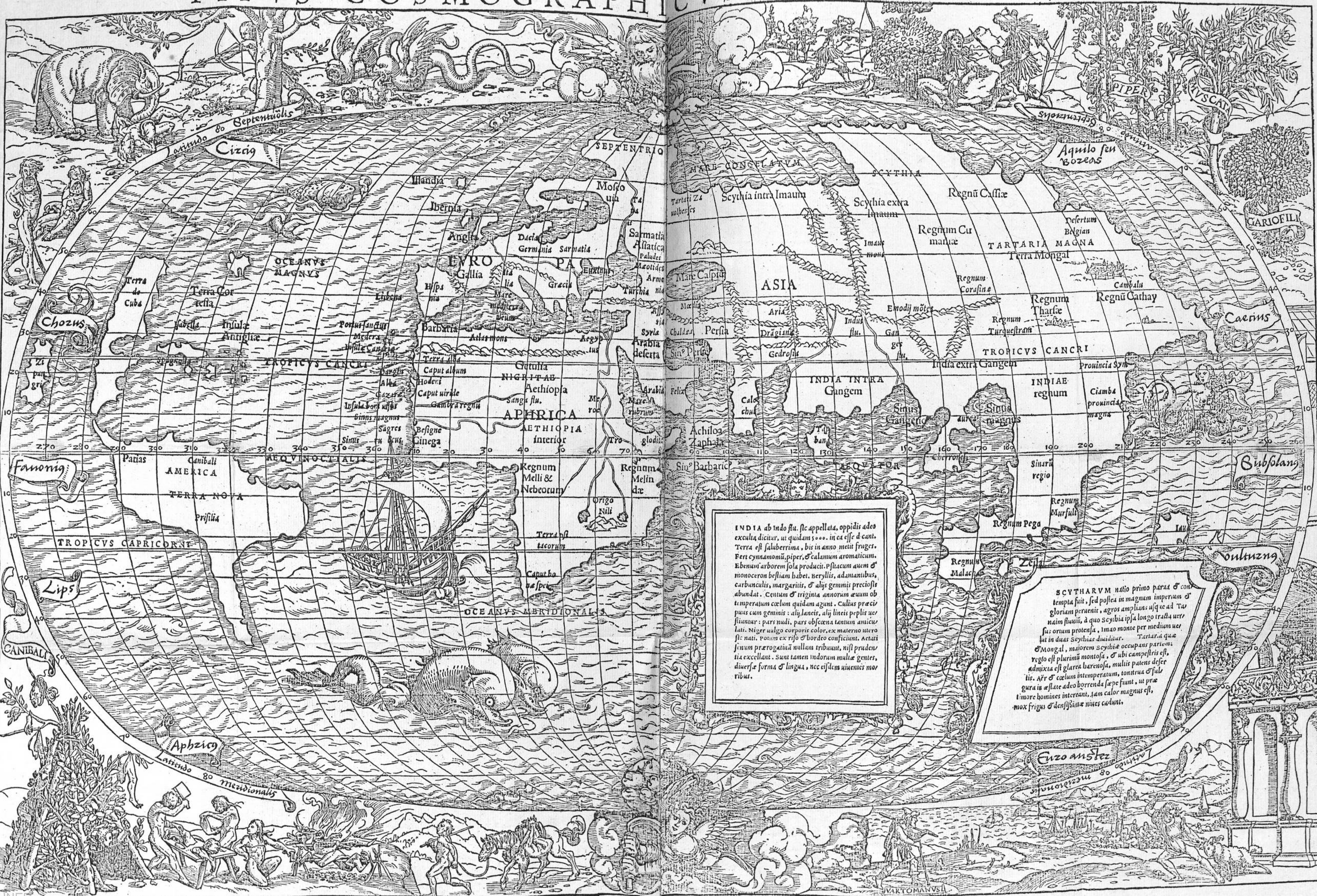

THE COSMOPOLITAN

TYPVS COSMOGRAPHICVS VNIVERSALIS

INDIA ab Indo flu. sic appellata, oppidis adeo exculta dicitur, ut quidam 5000. in ea esse d. cant. Terra est saluberrima, bis in anno metit fruges. Feri cynamomū, piper, & calamum aromaticum. Ebenus arborem sola producit. Pistacum autem & monoceron bestiam habet. beryllis, adamanibus, carbunculis, margaritis, & alijs gemmis preciosis abundat. Centum & triginta annorum ætatem obtemperatum celum quidam agunt. Cuius præcipuus cum gemmis: aly lancis, aly lineis peplis ut sicutur: pars nudi, pars obscena tantum anticylati. Niger vulgo corporis color, ex materno utero sic nati. Potum ex riso & bardo conficiunt. Actus senam prærogatiuam nullam tribuunt, nisi prudentia excellant. Sunt tamen viduorum multæ generes, diuersæ forma & lingua, nec eisdem uiceniis moribus.

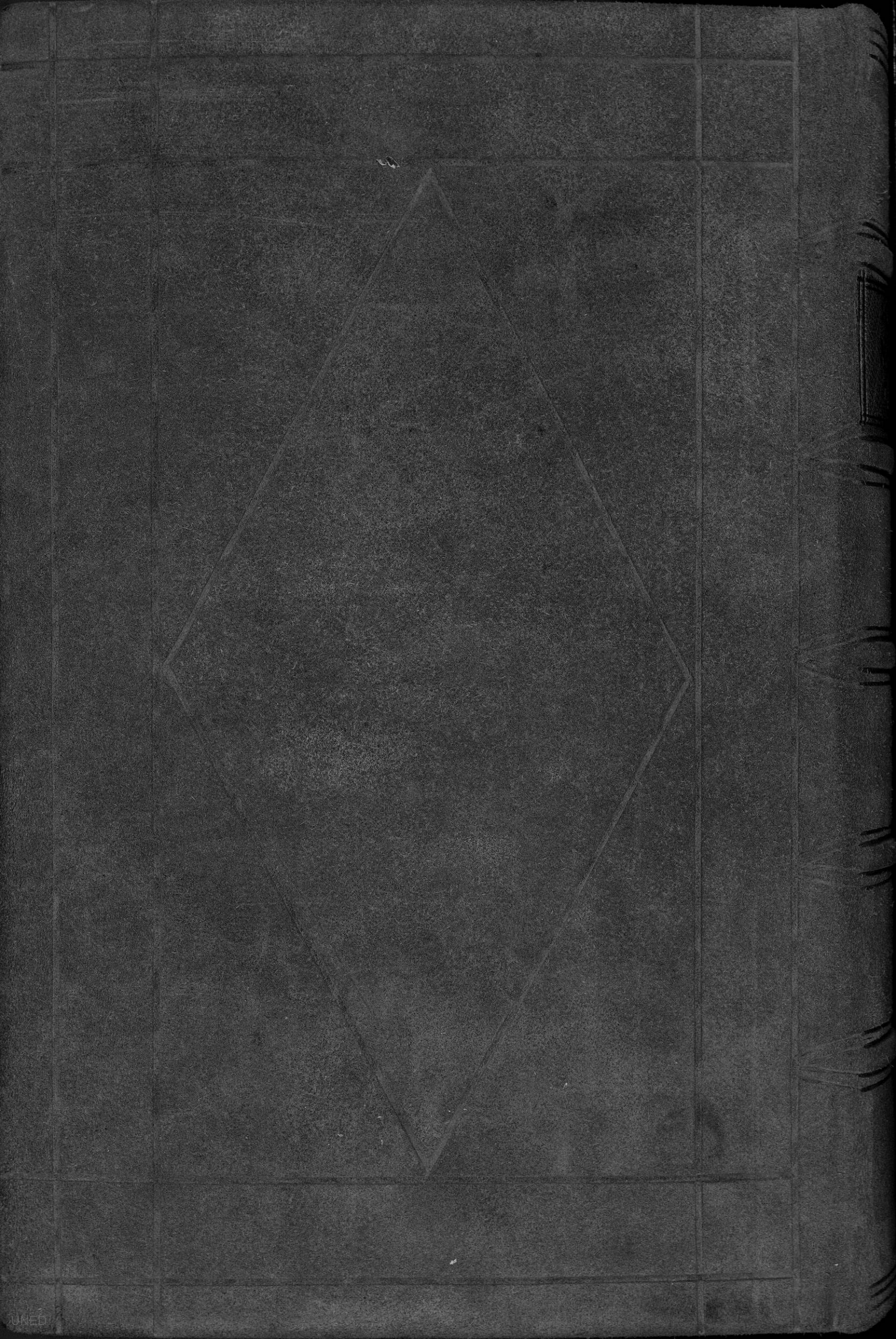
SCYTHARVM natio primo parua & contempta fuit, sed postea in magnum imperium & gloriam peruenit, agros amplius usque ad Tanaim flumē, à quo scythia ipsa longo tractu uersus ortum protensa, imao monte per medium uersus in duas scythias diuiditur. Tartaria quæ Mongal, maiorem scythie occupans partem: regio est plurimū montosa, & ubi campestris est, admixta est glare barenosa, multis patens desertis. Aer & celum intemperatum, tonitrua & fulgura in estate adeo horrenda sepe fiunt, ut præ timore homines intereant, iam calor magnus est, mox frigus & densissimæ nives cadunt.

LIBRARY

Faint text on the left side, possibly a date or reference number.

Faint text at the bottom right of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

GRYNAEUS
NOVUS
ORBIS

F. A.
135